UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Annalium Paderbornensium Pars ...

Complectens Inprimis Fusiorem Episcoporvm Paderbornensium, Deinde Succinctiorem Historiam Reliquorum Per Westfaliam Antistitum, Tum Res Gestas Aliorum In Eadem Hac Regione Clarorum Virorum, Postremo Pontificum, Imperatorum, Principum &c. Gesta, maxime ea, quae Westfaliam contingunt

Ab anno Christi 1500. usq[ue] ad annum 1618. inclusivè

Schaten, Nicolas

Nevhvsii, 1741

Liber XX. [1532 - 1546]

urn:nbn:de:hbz:466:1-7785

Visual Library

ANNALIUM PADERBORNENSIUM LIBER XX.

HERMANNUS

Comes de Wieda,

ARCHI-EPISCOPUS COLONIENSIS, ECCLESIÆ PADERBORNENSIS ADMINISTRATOR ET EPISCOPUS XL.

Annus Christi 1532.

CLEMENTIS VII. Pontificis 9. & 10.
CAROLI V. Imperatoris 13. & 14.
HERMANNI II. Administratoris 1.

Post mortem Erici Antistitis, die decimâ* tertiâ Junii, Paderbornæ postulatus est Hermannus de Wieda, Archiepiscopus Coloniensis; cui sub initium regiminis cum seditiosis factiosísque civibus Paderbornensibus non parùm tædii ac molestiarum fuit. Origo tumultuum erant (utì passim alibi) tres apostatæ ex Paderbornensi Minoritarum cœnobio, Joannes Polhennius, Jacobus Musingius, & Christophorus Danus, quem germanicè Dane vocatum arbitror. Ab his commoti cives ante adventum novi Antistitis petebant

Post Erici mortem Paderbornæ postulatur Hermannus de Wieda, Archiepiscopus Coloniensis. *Ex veteribus annotatis illius temporis.*

Seditio Civium Paderbornensium ante adventum novi Antistitis.

tebant à Magistratu urbico, Ecclesiam aliquam sibi assignari, in qua Lutheranæ Religionis exercitio gaudere queant. Respondebant Consules & Senatores, *id esse extra suam potestatem: obstare non solùm edicta Cæsaris; verùm etiam jurata pacta, cum Erico Episcopo ante quadriennium inita.* Jubebant insuper considerari mala, in quæ sinè dubio se & urbem conjecturi sint, si ejusmodi postulata in effectum redigant. *Non Cæsarem, non Episcopum, non alios Principes, qui p. que adhuc in Fide Catholica perstarent, id impunè laturos esse.* At hujusmodi sanioribus monitis nihil effectum est apud seditiosos: atque ideo, cùm Senatorum animos ad consensum inclinare non possent, suâpte audaciâ rapuerunt ad se duas Ecclesias parochiales, nimirum S. Udalrici, quæ aliàs die Gau-Kirche, & S. Pancratii, quæ aliàs die Marck-Kirche nominari solet. Priori intrusus est Joannes Polhennius, posteriori Jacobus Musingius: quibus cooperator additus Christophorus Danus (aliàs Dänc) sive is Lutherani Evangelii præconem egerit, utì vult *Chytræus; sive tantùm Lutheranæ juventutis instructorem, utì *Hamelmannus & Kerssenbrochius referunt. Hi subinde magnis ausibus occeperunt novo ritu Christiana Sacra peragere, Lutheri dogmata propalare, sub utraque specie Eucharistiam distribuere, Clerum Catholicum vituperare, Papatum contemnere. Unde mox consecutum est, ut excitati cives primùm in privatis conventiculis juramento se obstrinxerint, velle se potiùs fortunam extremam perpeti, quàm novæ Religionis libertatem deserere: tum deinde in Magistratum insurrexerint, claves urbis eidem extorserint, pluribus* diebus portas urbis occluserint, ac demum elato prælatóque vexillo novo, contra arcem Episcopalem seditiosè profecti sint, velut apertè comminantes, in posterum se Episcopi aut Papistarum legibus exsolutos fore.

Kerssenbr. in catal. Episc. Pad. Kleinsorg. in hist. ms. Chytræus l. 13. Saxon. Hamelm. in Hist. Evangelii renati.

*Chytræus loc. cit. *Hamelm. & Kerssenbroch. l. cit.*

*Ex Recessu Paderb. huj. anni.

Hermann' Administrator solenni ritu Paderbornam ingreditur.

Hermannus Administrator, quàm primùm audiit, hæc se absente à civibus factiosis fieri, eosdem ab his inceptis paternè dehortatus est, non modò per iteratas literas; verùm etiam per diversos Legatos, è nobilitate sua tam Coloniensi, quàm Paderbornensi missos. Cùm autem per hæc omnia nihil profecisset; rebellium pœnas aliquantisper distulit usque ad solennem ingressum & inaugurationem suî, quæ splendore maximo peracta est die octavâ mensis Octobris. Pompa hujus ingressûs viâ *Regiâ ducebatur è propinqua arce Neuhusana. Indè novum Antistitem comitati sunt, Georgius Dux Brunsvicensis, Adolphus Comes de Schawenburg Coloniensis Coadjutor, Simon Comes de Lippia, Otto Comes de Ritberg, aliique permulti Comites & Barones, cum ingenti Nobilium, tam Coloniensium, quàm Paderbornensium coro-

*Chytræus & Kerssenbr. loc. cit.

*vulgò die Königstrasse.

coronâ. Antè & retro conducebant eum cataphracti equites, quos ultra millenos fuisse refert Henricus Abbas* in Marienmünster, omnes præclarissimè obarmati, & exquisito vestium ornatu fulgidi. Quis non putâsset, seditiosorum civium coryphæos vel tunc demum ad saniora consilia fuisse reversuros? præsertim quia totus Magistratus urbicus adhuc bene catholicus erat, neque seditionis vel tumultuum præteritorum particeps. Et tamen (quid non audet animus ab apostatis & prædicatoribus heterodoxis efferatus?) cùm benignissimus Princeps cives omnes in aream Basilicæ Cathedralis, quem campum Dominicum vocant, præstandi juris jurandi causâ convocâsset: factiosorum aliqui adhuc eò temeritatis devenêre, ut ibidem cum aliis præstò esse, & consuetum obedientiæ debitæ Sacramentum dicere, tergiversati fuerint. Dissimulavit hæc Archiepiscopus. Et, ut rem istam callidiùs ageret, jussit omnes equestres copias quatriduo pòst, nimirum die duodecimâ Octobris manè ad abscessum paratas esse: cives autem universos altero die, circa horam octavam matutinam, in Abdinghoffensis monasterii pomario congregari; ut, priusquam abscederet, fidelitatis & obedientiæ Sacramentum, sibi nuper ab aliquibus denegatum, dicerent. Primo diei istius diluculo datur signum tubis campestribus, concurrunt equestres copiæ, accingunt se ad iter: cives etiam universi, à suis Consulibus persuasi, in pomarium Abdinghoffense confluunt, abituro Præsuli juramentum præstituri. Ibi dum in loco, muris undique incluso, starent; repentè post eos pomarium clauditur: simúlque signo dato jubetur equitatus omnis per urbem se dividere, portas urbis occupare, plateas obequitando percurrere, ac denique omnes aditus monasterii Abdinghoffensis ità obsidere, ut nemo civium elabi aut aliorum hominum accursu liberari posset. Quo peracto, Princeps gravi primùm oratione rebelles increpat; mox etiam præcipuos ipsorum Duces (quos *Evangelii fautores** nominat Hamelmannus) ex charta prælegi, eosdémque circitèr sedecim comprehendi, & in carcerem detrudi jubet. Indè post triduum reducti, & facinorum suorum convicti, protrahuntur longo ordine in forum urbis ante curiam senatoriam, ut ibidem ea, quæ contumaciter ac seditiosè gesserant, supplicio capitis expiarent. Stabat illic ferale pegma confectum ex asseribus, & consperſum arenâ plurimâ, quæ sanguinem occisorum biberet. Prope illud consistebant sepulchrales tumbæ, in quas projicienda erant exanima eorum corpora. Aderat non uno gladio armatus carnifex, criminalis judicii futurus executor. Forum omne spectatoribus constipatum erat, & ipse Princeps cum præcipua Nobilitate & Magistratu

Henricus Abbas in diario.

Præcipuos rebellionis præteritæ Duces comprehendi jubet eosdémque triduo pòst ad mortem condemnari.

Chytræus l. 13. Saxon. Kesenbr. in catal Episc. Pad. Recessus Paderb. de hoc anno.

**Hamelm. in hist. Ev. Paderb.*

giſtratu proſpectabat è feneſtris curiæ. Prælectâ poſtmodum funeſtæ mortis ſententiâ, fiebat ingens ejulatus necandorum: cui ſuos quoque ejulatus repentè conſociabant non modò ipſorum proles ac mulieres; verùm etiam quidquid matronarum, virginum, ac puellarum aderat. Omnes illæ, ad Hermannum Præſulem è curia proſpectantem converſæ, provolutis humi genibus, manibúsque femineo ritu complicatis, pro obtinenda vitæ gratia ardentiſſimè precabantur. Movebant hæc protinùs benignum Principem. Cúmque & alii viri primarii, maximéque majoris Eccleſiæ Canonici, nec non & Comites, Barones, atque urbium aliarum Deputati, ſua vota & interceſſiones jungerent; miſericordiâ victus, capitalem pœnam ſuſpendi juſſit, & reos omnes ad ulteriorem animi declarationem in ſuos carceres deduci.

Ad Capituli Cathedralis aliorúmq; preces, Rebellibus concedit veniã vitæ.

Ex receſſu infrà citando.

Nova deinde ſcriptura tranſactionis (quam vulgò *Receſſum* vocant) urbem inter & Epiſcopum inita; alterâque die, nimirum decimâ ſextâ Octobris, publicata eſt: in qua poſt brevem præteritorum facinorum enarrationem præſcribuntur novæ leges & articuli, ad præcavendas in poſterum ejuſmodi turbas profuturi. Lubet eam latinè redditam hîc apponere, ut videat orbis Chriſtianus, quàm impudenter ſuo more calumniatus fuerit* Hamelmannus, Præco Lutheranus; quando ſcribit, quòd antè dicti cives Cathedralium Canonicorum ſollicitatione innocenter comprehenſi, quòd falſiſſimis accuſationibus onerati, quòd *non aliter ac olim Apoſtoli ad mortem condemnati, quòd in urbis foro ad ſupplicium pertracti ſint, eo ferè modo, quo à Turcis abduci ſolent Chriſtiani.* Ecce hîc *Receſſum* iſtum, quo ad partem ejus primariam!

Receſſus tranſactionis, ea de re conditus inter urbẽ & Epiſcopum.

Ex libro Cancellariæ Pad.

**Hamelm. in hiſt Ev. renati Paderbornæ.*

NOs Hermannus, Dei gratiâ ſanctæ Eccleſiæ Coloniensis Archiepiſcopus, - - - - et Eccleſiæ Paderbornenſis Adminiſtrator profitemur, et cuilibet hiſce literis publicè notum facimus. Cùm hoc anno poſt fatalem obitum Reverendiſſimi, Illuſtriſſimi, dilectiſſimique in Chriſto fratris ac deceſſoris noſtri, Domini Erici, Paderbornenſis et Oſnabrugenſis Epiſcopi, - - - noſtrámque poſtulationem, - - - inquilini civitatis noſtræ Paderbornenſis, contra omnes laudabiles et hucuſque traditas Chriſtianas ordinationes, conſuetudines, et cerimonias ſanctæ Eccleſiæ, - - contráque Pontificia et Cæſarea edicta ac Receſſus Romani Imperii, nec non contra proprias ea in re factas et conſignatas tranſactiones, inſolenter audaciſſiméque novationes aliquas Eccleſiaſticas - - - inſtituerint, exercuerint, et uſurpârint: ex quibus paulò pòſt ſeditiones turbæque maximæ gregariorum civium adversùs Conſules et Senatum veterem ac novum quantocyus conſecutæ, atque eum in modum auctæ ſunt, ut ipſimet gregarii cives abſque præſcientia et voluntate ſui Magiſtratûs in factioſa conventicula ſe congregaverint, in iis fœdera et pactiones fecerint, ſubinde etiam Con-*

*und gegen ihre eigene derhalben auffgerichtete und bewilligte verſiegelte Verträge.

Consulibus ac Senatui claves urbis extorserint, portas aliquot diebus occlusas retinuerint, demum elato novo labaro contra arcem nostram Neuhusanam petulanti hostilique modo profecti sint, atque seditiosè pro suo libitu contra superiores suos insurrexerint.

*Qua de causa primùm noster Satrapa Provincialis Joannes Quadt, et Nos deinde sæpius eosdem per literas nuntiósque missos clementer admonuimus, ut illicitas hujusmodi novationes abolere, et in posterum sese à seditiosis ejusmodi ausis abstinere vellent. Cúmque hæc omnia nihil proficerent, in comitiis publicis eosdem ùt refractarios incusavimus coram Ordinibus ac statibus patriæ. Quorum rogatu eos iterum*per indigenas aut conterraneos, ac deinde rursus per consiliarios nostros Rhenanos, Westphalicos* et Paderbornenses, in et ante urbem Paderbornam conveniri fecimus, cum spe et fiducia præstolantes, ut benignitate et clementiâ nostrâ tandem à suis machinationibus averterentur. At hæc iterum fuerunt sinè fructu! Demum, cùm pro more consueto urbem nostram Paderbornam solenni ritu ingrederemur, et inevitabili necessitate cogeremur ejusmodi inobedientiam aut pervicaciam castigare; universam communitatem civium ante nos venire jussimus, denuo cum iis et clementer acturi de hac re: et tamen iterum nonnullos civium temere inobedientes et immorigeros experti fuimus. Quare tandem injecta nobis est necessitas, refractariorum istorum aliquos in custodiam auferendi, contráque eos judicialiter sic agendi et procedendi, ut seditionis incentores ad nostrorum consiliariorum accusationes, et accusatorum responsa, jure et judicio ad pœnam capitis condemnati; reliqui verò, qui suprà dicto fœderi interfuerant, ad nostram correptionem pœnámque arbitrariam remissi fuerint. Quoniam verò totus Clerus noster, major et minor, insupérque Principes, Comites, et universa Nobilitas Diœcesium nostrarum, Coloniensis et Paderbornensis, quin et Consules, Senatores, urbium aliarum Deputati, plurimæque virgines et matronæ, devotissimè intercesserunt pro condemnatis (qui et ipsi pariter misericordiam et vitæ gratiam rogitabant) et Nos ipsi quoque, si fieri posset, clementiâ potiùs ac benignitate, quàm suppliciis et severitate juris subditos nostros in pace et concordia retinere exoptavimus: ad hujusmodi magnas valentissimásque*preces ac patrocinia, executionem hesternæ sententiæ hac vice revocavimus, et ad clementissimam rei compositionem hisce legibus vel articulis nos permoveri sivimus.*

Primò, cùm hæc seditio plebis contra Magistratum orta sit ex eo, quòd gregarii cives, contra veteres probéque traditas consuetudines Ecclesiæ Christianæ, pro suo solorum arbitrio novationes aliquas minimè permissas inceptaverint, vocando novos Evangelii Præcones; ipsíque nocentes et condemnati, ad extremum fassi et gravissimè conquesti sint, se à Prædicantibus per seditiosa ipsorum dogmata miserè seductos et abductos esse: idcirco mandamus, et seriò præcipimus Consulibus, Senatoribus, et uni-

*Und sie auff Bitt gemeiner Landschafft durch die Landsassen/ und folgends durch unsere Rheinische/ Westfälische/ uñ Paderbornische Räthe in- und vor der statt Paderborn beschickt ꝛc.

*haben wir auff solche grosse dapfere gethane Vorbitt die Vollziehung der gestrigẽ Urtheilen dißmahl fallen lassen ꝛc.

universitati civium Paderbornensium, ut in posterum sub evitatione gravissimæ indignationis nostræ pœnæque capitalis, Prædicatores omnes, à superioribus suis non constitutos, facessere jubeant, et antiquis laudatissimisque sanctæ Ecclesiæ ordinationibus morigeros se exhibeant, neque adversùs eas aliquid attentent, agant, aut agi sinant, quàm diu ordo ille ab universali Ecclesia non immutabitur. Atque ut in hac ordinatione cives nostri et inquilini urbis nostræ Paderbornensis magìs pacificè et imperturbatè persistere ac perdurare valeant; præcipimus pariter ac mandamus, ut in posterum nullus extraneus, vir aut femina, servus aut ancilla, ex urbibus locisque illis, quæ novæ doctrinæ adhærescunt, aut de ea notata aut insimulata sunt (quicunque illi fuerint) in urbe nostra Paderborna ad servitia admittantur, aut ibidem famulari vel ancillari permittantur.*

*Daß nun hinfürter kein fremder Mann/ Fraw/ Knecht/ oder Magd/ so aus den Stätten oder Flecken/ die der neuen Lehr anhängig oder damit berüchtiget zu keinen Dienstbotten in unser statt Paderborn angenommen/ oder zu dienen zugelassen werden sollen.

Secundò, ut, etiamsi Consules, Senatores, et universitas civium Paderbornensium jam ante paucos dies homagium nobis aut jusjurandum solenne dixerint; denuo tamen atque iterum suam fidem nobis obstringere debeant, et jurare, se nobis, et à morte nostra Cathedrali Collegio nostro tanquam Dominis hæreditariis, usque ad adventum novi Principis, semper fidos ac morigeros fore: ac deinceps (utì subditos obedientes decet) absque omni turba vel seditione, Magistratui ac superioribus suis omnem obsequentiam præstituros et exhibituros esse.

Tertiò, cùm gregarii cives jam aliàs, nimirum anno seculi præsentis vicesimo octavo, vivente adhuc decessore nostro, seditionem aliquam excitârint, propter quam eo tempore puniti sunt; eâdemque occasione erectus fuerit contractus aliquis, ab utraque parte sigillatus, qui ab illis quidem juramento firmatus, at minimè observatus est: promittent nobis iterum et jurabunt, à se deinceps utrumque Recessum, tam illum decessoris nostri, quàm hunc nostrum, quo ad omnia puncta perpetuò, firmiter, et inviolatè observatum iri.

Longum esset referre cetera, quæ in eadem scriptura vel *Recessu* continentur. Præcipui reliquorum articulorum sunt hi: *Nemo recipiatur in numerum civium, quin priùs juret in Recessum et ejus leges. Qui jam capitis damnati, et ad nostram castigationem rejecti sunt; de satisdatione nobiscum transigent, et in posterum ità se gerent, utì subditos morigeros decet. Quòd si deinceps* eorum aliquis Recessum hunc violaret; sinè omni mora vel contradictione ad nutum sui Principis, quocunque is voluerit, continuò transmittetur: quem ille pro sententia modò lata, sinè ulteriore processu criminali, punire et plectere debebit. etc.--- Datum in urbe nostra Paderborna, die decimâ sextâ Octobris, anno millesimo, quingentesimo, tricesimo secundo.* Appensa sunt sigilla plurima, nimirum Hermanni Administratoris, Capituli Cathedralis, urbis Paderbornensis, Joannis Dynastæ in Büren, Francisci ab Hôr-

Hôrde, Rabani de Westphalen, Werneri de Spiegel Mareschalli hæreditarii, & quatuor aliarum urbium, Warburgensis, Brakelensis, Borgentricensis, & Saltzkottensis.

Interea dum ista fierent, tres illi Prædicantes ac desertores monachi, Joannes Polhennius, Jacobus Musingius, & Christophorus Danus, quorum seditiosis adhortationibus refractarii cives ad rebellionem concitati fuerant, jussu Principis etiam comprehensi, & in arcem Neuhusanam abducti erant. Indè verò post dies aliquot, severioris custodiæ causâ, rusticano curru vehebantur Arensbergam, ut ibidem in claustro castigatorio (quod ironicè dicebatur vulgò **die Fett-Kammer**) aliquantulùm servarentur usque ad reditum Hermanni Principis; qui interea Falckenhagam iverat ad componenda finium limitúmve dissidia, Schwalenbergenses inter & Pollenses orta. Neque dubium est, quin apostatas ac turbatores istos fuisset egregiè puniturus, nisi in itinere à Susatensibus intercepti, suísque vinculis exsoluti essent. Etenim cùm improvidus auriga in eorum fines nimiùm deflecteret; Lutherani cives, vel occultè moniti, vel apostatarum vociferationibus evocati, magno agmine prorumpunt portis, captivorum custodes pellunt, currum exspoliant, vincula dissolvunt, & remisso aurigâ currúque vacuo, desertores istos, quasi totidem Apostolos pro Christo passos, cum ingenti jubilo in suam urbem introducunt. Mirificè hoc Susatensium facinus commendat* Hamelmannus: *Videant hîc*, inquit, *omnes Christiani, quanto in periculo fuerint isti pii viri? quantâ rabie sint apprehensi? quomodo tanquam oves ad mactationem deducti? quámque mirabiliter illos eripuerit Dominus ex omnibus malis?* At ego nihil mirabile video hac in re: multóque minùs, cur hujusmodi captivos nominet *viros pios?* quippe qui non modò religiosi Ordinis desertores fuêre; sed etiam homines seditiosi, Magistratuum contemptores, & Susatensi hospiti suo post diuturnas epulas ingratissimi. Synceriùs de iisdem scripsit* Kerssenbrochius auctor coævus: *cùm urbem Susatensem præterirent*, inquit ipse, *cives quidam urbe eruperunt, captósque intercipiunt, et secum in urbem cum triumpho deducunt. Ubi in taberna novem hebdomadis commessantur; et, cùm impensas hospes exigeret, clanculùm se subducunt, post magnum forsan Platonis annum soluturi.* Hem! quàm pii viri?

Tres apostatæ & Prædicantes Lutherani, dum captivi abducuntur Arensbergâ, à Susatensibus intercepti sunt in via. *Chytræus 13. Saxoi. Kerssenbr. in Cat. Ep. Pad.*

*Hamelm. in hist. Evenati Paderbornæ.

*Kerssenb. in Cat. Ep. Pad.

Ad alios duos Episcopatus, qui per obitum Erici Antistitis nostri pariter vacare cœperant, postulatus est Franciscus de Waldeck, Episcopus Mindensis, qui eodem anno Ratisbonæ comitiis publicis interfuerat. Delegerunt hunc Monasterienses in castro Lüdinghusano, die primâ Junii; Osnabrugenses autem die undecimâ: utrobique non alio fine vel intuitu, quàm quia credebant,

Monasterii & Osnabrugi in defuncti Antistitis locum postulatur Franciscus de Waldeck, Episc.

Mindensis. *Kersenbr. in hist. Anabapt. Monast.*

Senatum urbémque Monasteriensem per literas monet, ut ejecto Rotmanno & aliis Præconibus restituant Sacra Catholica. *Kersenbr. ad hunc annum in hist. Anabapt. Monast.*

Ecclesias suas conjunctis plurium Episcopatuum viribus ab eo validiùs defensum iri. Neque is primùm defuit magnæ exspectationi, de se habitæ. Cùm enim eo tempore quereretur Clerus urbis Monasteriensis, ibidem omnia pro seditiosorum arbitrio geri, Pastores legitimos amoveri, Lutheranos in eorum stationem suffici, pluráque id genus alia instigante Rotmanno fieri, quæ in extremum Catholicæ Religionis exitium vergerent, continuò severas literas in urbem dedit, his ferè verbis:

POstquam aspirante Deo ad Ecclesiæ Monasteriensis cathedram postulati sumus, fide dignâ plurimorum relatione comperimus, quòd aliqui Concionatores Lutherani, partim audaciâ ac temeritate propriâ, partim hominum plebejorum instigatione se in urbem vestram intromiserint, et non modò legationem ac dehortationes antecessoris nostri contempserint; verùm etiam illius edictum, quo iisdem securitas publica sublata fuit, in insignem prædicti Principis contumeliam præfractè et contumaciter violârint, parochiales urbis Ecclesias auctoritate propriâ invaserint, Pastores et Sacellanos legitimè constitutos ejecerint, et ejusmodi doctrinas in plebem divulgârint, quæ eam quotidie magis ac magis ad seditionem excitent, contra Magistratum commoveant, ordinem politicum perturbent, pacémque ac tranquillitatem funditus evertant. Certè nos ejusmodi levitatem, audaciam, et impietatem, à vobis minimè exspectavimus, quippe qui semper antea morigeri fuistis, et pietati gravitatíque plurimùm addicti. Proinde, cùm omnipotens Deus Diœcesin hanc sollicitudini nostræ jam commiserit; per ejus gratiam nihil sollicitiùs à nobis curandum esse duximus, quàm ut ex vi decreti Imperialis subditi nostri unanimi religione, pace, et obedientiâ, inter se invicem conjuncti vivant. Eámque ob causam id à vobis pro salute et utilitate vestra postulamus, ut in hoc rerum statu vos ad Augustensium comitiorum decreta componatis, ritus Ecclesiasticos atque ceremonias antiquitus institutas retineatis, Concionatores novos omnésque novationes ab iisdem introductas profligetis, ac denique plebem universam ad veterem concordiam, tranquillitatem, et obedientiam reducatis; donec vel ab Ordinibus Imperii statuatur aliquid certi in negotio Religionis, vel nos post inaugurationem nostram ad plenariam hujus Diœcesis administrationem pervenerimus. Tunc enim, si res ità postulare videbitur, operam dabimus, ut ad normam Verbi Divini componatur Ecclesia nostra, et omnis tumultuandi occasio recidatur. Interea non ambigimus, quin decretum Imperiale, et paterna admonitio nostra locum apud vos habitura sit. Quod si autem pervicaciter hæc omnia spreveritis (utì minimè confidimus) vobismet ipsis pensandum relinquimus, quid nos agere, quibúsve pœnis animadvertere in vos oporteat, ne Imperio Cæsareisque decretis, quæ nunc iterum in comitiis Ratisbonensibus executioni nostræ demandata sunt, immorigeri esse aut refragari videamur.

mur. Quænam autem hac in re sit voluntas et affectio vestra, utì etiam quid et quantum huic admonitioni nostræ tribuere velitis; clarè à vobis, et absque ambiguis verborum involutionibus edoceri ac responderi cupimus. Datum die vicesimâ octavâ Junii.

Senatus has Episcopi literas communicavit tribunis plebis, & hi reliquæ multitudini civium: sed exiguo cum profectu. Plebs enim, ùt primùm audiît, de Rotmanno & ejusdem sociis ejiciendis agi: non modò huic Principis postulato superbè obstitit; verùm etiam impotenter & per summam animi obstinationem ursit, ut in alias quoque urbis parochias Lutherani Evangelii Præcones intruderentur, ejectis Pastoribus, Decanis, aut Præpositis, Catholicæ Religioni deditis. Id quod etiam haud multò pòst à Magistratu, seditiosorum hominum vociferationibus minísque territo, permissum est: atque ità in ædem Ægidianam intrusus Henricus Rullius, in Martinianam Brictius Nordanus, in Ludgerianam Petrus Wirthemius, in Transaquensem Godefridus Stralenius, in alias Parochiales Ecclesias alii, plerique homines protervi, lascivi, suísque solùm flagitiis noti. Certè Rullius & Stralenius cuilibet vento accomodabant sua vela; ideóque postmodum è Præconibus Lutheranis facti sunt* Anabaptistæ pessimi. Rotmannus, qui ædi Lambertinæ præerat, non modò factus est Anabaptistarum dux, verùm etiam uxorem Joannis Vigerii urbis Syndici suis amoribus turpissimè infatuavit, eámque postea sibi in conjugem* adscivit, marito per venenum interempto. Brictius Nordanus, tametsi uxorem haberet in oppido Schôppingensi, iteratis nuptiis copulavit sibi insuper sororem Bernardi Rotmanni, cujus turpi consuetudine aliquamdiu usus fuerat: cúmque haud multò pòst* uxor altera unà cum prole gemina Monasterium advenîsset; Rotmanni sororem à se dimittere compulsus est, non sinè magnis offensionibus ac dissidiis, inter Evangelistam utrumque ortis. O! quales Evangelistæ, non è cœlo, sed potiùs ex Averno missi?

Monasteriense accepti hisce literis, non modò Rotmannum in templo Lambertino retinent sed etiam in alias urbis parochias intrudunt concionatores Lutheranos. *Kerssenbr. in hist. Anabapt. Monast.* perversa istorum Prædicantium vita. **Kerssenbr. in hist. Anabapt. *Hamelm. in hist. Ev. Mon. pag. 1200. *Kerssenb. in hist Anab. Mon. ad hunc annum.*

Non meliorem effectum habuêre Caroli Imperatoris literæ, de eadem re ad Franciscum Episcopum datæ, & ab hoc in urbem ad Senatores missæ, quas adducit & refert Kerssenbrochius. Jam enim plurimi consulares viri (cùm viderent omnia pro seditiosorum voluntate geri) unà cum præcipuis thesauris opibúsque suis ab urbe se retraxerant: intérque eos maximè Everwinus Droste & Wilbrandus Plônies Consules, Hermannus Schencking urbis Judex, Theodoricus Münsterman, Hermannus Heerde, Bernardus de Tinnen, aliíque non pauci viri optimè Catholici. Reliqui verò, qui in urbe manserant, adeò frigidè & extra scopum responderunt, ut liquidò apparuerit, eos vel metu ac terrore victos, vel à Rot-

Multi consulares viri turbarum causâ ex urbe migrant. *Kerssenbr. ibid.*

Franciscus Episcopus annonam urbi intercludit, & rebellium bona in fiscum redigit. *Kersenbr. ibid.*

Rotmanno & aliis prædicantibus in sequiorem sensum abductos esse. Quare tandem Franciscus Episcopus de mandato Cæsaris ad acerbiora media se convertere debuit. Et primò quidem ineunte Octobri mercatorum Monasteriensium boves & alia, quæ Coloniam ad autumnales nundinas mittebantur, prope Wernam oppidum arrineri fecit. Tum deinde jussit omnes ad urbem vias per equestres copias obsideri, annonam & commeatum intercludi, rebellium bona in fiscum redigi, & præcipuos factiosorum duces ad diversa extra urbem tribunalia postulari, ut ibidem facinorum suorum rationem darent. Interea multi viri nobiles, tam è Capitulo, quàm è statu seculari, nihil industriæ aut laboris omisêre, quo dissidium istud omni meliore modo complanarent. Instituti in hunc finem varii conventus: in quorum ultimo Legati urbici consensêre tandem in duos judices compromissarios, ex aliis Romani Imperii Principibus deligendos; unum videlicet ex parte Episcopi, & alterum ex parte urbis senatûs. Ægerrimè id admisit Franciscus Præsul: videbat enim, ex ejusmodi compromisso nihil boni pro re Catholica sperari posse. Indicitur congressus in oppido Telgetano: designatur ex parte Episcopi Hermannus Archiepiscopus Paderbornensis Ecclesiæ Administrator: conveniunt pariter Monasteriensis Diœcesis Proceres, cum diversis Consiliariis, Coloniensibus, Paderbornensibus, Osnabrugensibus, & Monasteriensibus, ad perficiendum pacificationis negotium adhibendis: mittitur in urbem nuntius, qui senatui civibúsque referat, se ad pacificandum convenisse, præstolaríque solùm, ut & ipsi pariter per suos ablegatos Telgetum veniant, aut certè per literas indicent, quem è Principibus Imperii velut compromissarium pro sua parte designaverint?

Legati urbici petunt agi de pace per judices compromissarios. **Kersenb. in hist. Anabapt. Monast.*

Monasterienses, ineundæ pacificationis causâ Telgetum invitati, consiliarios omnes ibidẽ congregatos malitiosè capiunt & abducunt. *Kersenbr. loc. cit. Kleinsorg. in hist. ms. ad hunc annum.*

At ecce! quàm insignis fraus ac malitia Lutheranæ plebis: Tabellarium, qui ad se missus erat in festo Natalis Domini, totâ die fraudulenter detinent, portas urbis occludi mandant, in curiam senatoriam cum tribunis & opificum Præfectis coëunt; longâque consultatione sub vesperum factâ, cives omnes mediâ nocte convenire jubent cum sclopetis, gladiis, bipennibus, & omni armorum genere. Tum delecti è civium congregatorum cœtu sexcenti viri, quibus adjungebantur trecenti milites præsidiarii, & aliquot currus, partim asseribus vectibúsque, partim nitrato pulvere & scalis levioribus pleni. Cum his nocturno tempore extra muros effusi, summo mane in festo S. Stephani Telgetum veniunt: diruptísque portis, priusquam oppidani id adverterent, non solùm omnes plateas occupant; sed etiam viros nobilissimos, pro communi pace laborantes, inaudito ac ferè ab ipsísmet barbaris

baris execrando ſcelere in cuſtodiam abripere ſatagunt. Evadebant pauci, primis clamoribus è ſomno excitati, puta Alexander de Morrien majoris Eccleſiæ Præpoſitus, Rotgerus de Schmiſing Scholaſticus, & Henricus de Plettenberg Canonicus, qui per Amaſim fluvium glacie concretum nudis pedibus effugêre. Capti verò Philippus ab Hôrde Vice-Dominus, Melchior de Büren Cellerarius, & Adolphus de Boleſchwing, majoris Eccleſiæ Canonici: ex aliis vicinorum Epiſcopatuum Legatis, Conſiliariis, ac Nobilitate patriâ, Joannes Dynaſta in Büren, & Hermannus de Mengerſen, Conſiliarii Paderbornenſes: Gerhardus de Morrien Mareſchallus Monaſterienſis, Gerhardus de Reck Conſiliarius Colonienſis, Joannes Merckel Cancellarius Oſnabrugenſis: Hermannus de Schencking, urbis Monaſterienſis Prætor, Joannes de Peick, Wilhelmus de Clevorn, Franciſcus de Grael, Everhardus de Buck, Everwinus & Alardus de Droſte Conſulis Everwini filii, Bernardus, Joannes, & Henricus à Warendorp in Evinghoff, & alii quàm plures, conſulari quondam aut ſenatoriâ dignitate functi. Omnes iſtos, reorum more curribus impoſitos, inter innumeras vociferationes Monaſterium avexêre: ubi tres Eccleſiæ majoris Canonici, aliíque viri præcipui, honeſtis hoſpitiis commiſſi ſunt; reliqui verò, ac præſertim ii, qui in officio conſulari aut ſenatorio fuerant, primâ nocte in hominum flagitioſorum carceres detruſi, non ſinè maxima cunctorum Principum, tam Lutheranorum, quàm Catholicorum, indignatione & offenſa. Certè Philippus Haſſiæ Landgravius, ùt primùm audiît, hæc in ipſo tractatu pacis contra omne jus gentium attentata eſſe: continuò die viceſimâ nonâ Decembris, ſenatum populúmque Monaſterienſem ſeveriſſimè increpavit; monuítque, ut nihil ampliùs contra ejuſmodi captivos agant, pacémque bello, & quietem ac tranquillitatem publicam tumultui tam inſano præferant.

Facinus hoc improbatur ab omnibus Principib⁹, etiam Acatholicis. *Kerſsenbr. ibidem.*

Longè proſperiora Franciſco Præſuli fuerunt initia regiminis in Dioeceſi & urbe Oſnabrugenſi. Ibi, poſtquam à Pontifice confirmatus erat, ſolennem ingreſſum habuit die ſextâ Decembris in feſto *S. Nicolai*; neque aliud quidquam inquietudinis ibidem reperit, quàm quòd illius Dioeceſis incolas hoſtiliter infeſtaret inimicus homo, cognomento **Boem-Hermen**: qui jam ante in Dioeceſi noſtra rapinis & incendiis plurimùm graſſatus fuerat, & adhuc recenter, *Dominicâ poſt vincula Petri*, duas domos in vicinia cœnobii Marien-Münſterenſis accenderat. Hunc ergo cùm audiſſet latitare plurimùm in Dioeceſi Mindenſi, (quæ & ipſa Franciſco ſuberat) primùm ſeveriſſimis mandatis, ad omnes pagorum Præfectos editis, juſſit ipſum unà cum ſociis comprehendi, & in caſtro Reinenbergi-

Franciſcus Epiſcopus inauguratur Oſnabrugi. *Chron. Oſnabr. mſ.*

Capit incendiarium eúmq; lentis ignibus comburi jubet. *Chron. Oſnabr. mſ. Hamelm.*

in append. Chron. Osnabr. pag. 643. & seq.

bergico sollicitè custodiri. Mox etiam intelligens, non paucos esse, qui pro eodem liberando satagere vellent; cum exquisita militum cohorte inter frigora & nives Reinenbergam venit, captivósque omnes Decembri ferè medio Iburgum abstulit. Ubi, cùm ab Osnabrugensibus & Paderbornensibus facinorum suorum accusati & legitimè convicti essent; suprà dictus **Boem-Hermen** cum suo famulo, in loco, dicto **Stalbrinck**/ ad palum alligatus, lentísque ignibus exustus est: reliqui autem inter alia tormentorum genera nocentem animam exhalârunt.

Annus Christi 1533.

CLEMENTIS VII. Pontificis 10. & 11.
CAROLI V. Imperatoris 14. & 15.
HERMANNI II. Administr. Pad. 1. & 2.

Carolus Imperator, Bononiæ congressus cum Pontifice, impetrat, ut indicatur concilium generale.

Haræus in ann. brab. Surius in comment. rer. gest. Pallav. in hist concil. Trid. l. 3. c. 12 n. 2.

Francisco Sfortiæ, Duci Mediolanensi, uxorè dat, suam è sorore neptè Christiernam.

Haræus in ann. Brab.

Concilium generale Germanicis Principib' indicitur eâ lege, ut ejusdem de-

SOlimanno victo, Carolus Imperator in Italiam abiens, Bononiæ sub finem anni præteriti solennem congressum habuit cum Clemente Pontifice: ibíque inter alia devotissimè petiît, ut, cùm omnes controversiæ fidei semper hactenus à Principibus Germanicis ad generale concilium rejectæ fuerint; continuò studeret, illud pro communi bono & periclitantium Ecclesiarum necessitatibus indicere. Quod ubi firmiter statutum promissúmque fuit; Cæsar indè Papiam, & hinc ulteriùs Mediolanum abiît: ubi Christianam (vel ùt alii) Christiernam, Elisabethæ sororis suæ & Christierni Regis Danorum filiam, Francisco Sfortiæ Mediolanensium Duci in matrimonium tradidit. Lætus hic tam optatis nuptiis, quærebat modis omnibus recreare Cæsarem. At ipse visendæ magis Hispaniæ, quàm aliarum oblectationum cupidus, post dies pauculos venationi datos festinabat Genuam: ibidémque primo vere commissus pelago, non multò pòst felicibus ventis in absentis ac derelictæ diu conjugis amplexum rediît.

Interea promovendi generalis concilii causâ in Germaniam ablegati sunt Hugo de Rangonibus Orator Pontificius, & Lambertus Briardius Orator Cæsareus, Belgicíque concilii Præses. Hi, cùm ad Joannem Fridericum Saxoniæ Electorem pervenirent in urbe Wimariensi; proposuerunt ipsi octo articulos, quibus admissis Pontifex intrà sex menses generale concilium indicere vellet. *I. Ut Concilium sit liberum, et celebretur juxta morem à primis Ecclesiæ seculis usitatum. II. Ut omnes promittant, se ejusdem decretis examussim parituros. III. Ut ii, qui justè excusati sunt ab accessu illius, legitimos*

timos procuratores mittant. IV. Ut interea apud Germanos nihil innovetur in rebus Fidei aut Ecclesiæ. V. Ut Concilium celebretur in loco idoneo et salubri, verbi gratiâ Mantuæ, Placentiæ, vel Bononiæ: quarum singulæ capaces, et Germaniæ propinquiores sunt, quàm aliis regionibus Transalpinis. VI. Ut, si qui Principum neque per se neque per suos Procuratores venerint; synodales tamen sessiones continuentur et pergant. VII. Ut, si qui postmodum Concilii decretis non paruerint; reliqui Principes cum Imperatore conjunctis viribus contra eosdem agant, ac synodalium decretorum tuitionem in se recipiant. VIII. Ut ab indicti Concilii tempore concedatur adhuc annus integer, intrà quem domicilia pro hospitibus adornari, res ad victum necessariæ convehi, et, qui è terris longinquioribus advocantur, se ad iter comparare valeant.

cretis pareant, nec interea aliquid innovent in reb* Fidei.

Pallav. in hist. concil. Trid. l. 3. c. 13. Palat. in Aq. Austr. Spond. Surius & alii.

His auditis respondet Saxo, acturum se hac de re cum ceteris Protestantium capitibus, Schmalcaldiæ congregandis; indéque rescripturum, quid sibi ac suis visum fuerit de Concilii istius inchoatione, loco, modo, ac ordine. Tenor autem hujus responsi, quod ultimâ die Junii è Schmalcaldiensi conventu prodiit, erat hic: *Generale Concilium sæpius quidem à se suisque postulatum esse; non tamen aliud, quàm quod habendum sit in Germania: ut ibi remedium applicetur, ubi vulnus inflictum dolet. Similiter se velle, ut omnes controversiæ decidantur solùm è scriptura sacra. Neque permissuros, ut Romanus Pontifex pari cum aliis jure in suffragio gerendo gaudeat: cùm et ipse reus habeatur in rebus plurimis; et iniquum sit, eundem hominem in propria causa reum simul et Judicem agere.* Quis non videt, hæc fuisse pura putáque effugia, non ad promovendum, sed ad declinandum concilium excogitata? Concilium volebant in Germania: hoc est in loco tali, ubi Patres velut in carcere ità constricti essent, ut, si decernerent aliter, quàm Lutherani vellent; in continuo periculo versarentur, furorem plebis & Lutheranorum Principum contumelias incurrendi. Quæstiones Fidei volebant enucleari: at non à Pontifice, neque ab iis, qui doctrinis Pontificiis adhærebant; sed à clamosis quibusdam rhetoribus, qui novam bibliorum interpretationem à Luthero editam, in manibus ostentarent, nec aliud agerent, quàm vociferari & stentoreis clamoribus implere omnia. Scripturam solam volebant esse judicem: quæ tamen, cùm de sensu illius disputatur, sui ipsius interpres aut explanatrix esse non potest, uti patet ex apertissimis verbis illis: *Hoc est corpus meum.* Hæc enim cuilibet sunt ante oculos: & tamen ex iisdem solis nondum hactenus dijudicata est controversia, quæ de legitimo eorum sensu Lutheranos inter & Calvinistas agitur. Rectè igitur pronuntiavit de hac re Nicolaus *Helvicus, cùm ità scripsit: *Legatus Pontificius omnes Principes Protestantes ad concilium*

Principum Protestantium frigidissimæ exceptiones & effugia.

Pallav. loc. cit. Palat. in Aq. Austr. Spondan. ad hunc annum.

Ostendunt, se nunquā voluisse concilium legitimum.

auct. idem. Cochlæus in actis Lutheri. & plur. alii.

Helvic. in theatr. hist. univ. ad hunc annū.

totiés expetitum invitavit, atque, ut interessent, monuit. Sed brevi animadversum est, Protestantes non voluisse concilium legitimum et consuetum; sed liberum, hoc est, tale, quod eorum genio arrideret: quod Pontificem rejiceret, et Luthero assensum daret: quod scripturarum allegationes in sensu ab ipsis explicato reciperet: ac demum, quod ejusmodi esset, in quo nec spiritualis nec civilis auctoritas aliquid valeret.

Monasteriensés iterũ petunt compromissum. *Kerssenbr. in hist. Anabapt. Monast.*

Monasterii Westphaliæ sub initium hujus anni vergebant omnia in excidium rei Catholicæ. Senatores tribuníque plebis, cùm è variis Principum diversorum literis accepissent, invasionem suam Telgetanam ubique oculis infestis aspici; novâ fraude convertérunt se ad patrocinia Philippi Hassiæ Landgravii. Deinde rogant Hermannum de Mengersen unum è captivis, ut interpositâ redeundi fide Bevergernam eat ad Franciscum Episcopum; eíque nuntiet, cives omnes reducendæ quietis & amicitiæ causâ compromittere in arbitrarios judices, à Philippo Landgravio designandos: id nî & ipse fecerit, captivos omnes totúmque Clerum ob irritatæ plebis intemperiem in extremo vitæ periculo fore. Timidiorem se hîc ostendit Princeps, quàm ea res postularet: compromittit in pacificatores Hassicos, Religionis Catholicæ inimicos: Mengersenius Monasterium revertitur: posterâque die, quæ erat septima Januarii, etiam Legati Hassici, videlicet Jacobus à Taubenheim, Joannes Fischer jurium Doctor, & Georgius Nussbicker Licentiatus, fide publicâ in urbem veniunt, operam suam Landgravii sui nomine ad procurandam pacem oblaturi. Hi, cùm non solùm à Senatu, sed etiam ab Episcopo, velut arbitri sequestrésque pacis tandem admissi essent; post bene longam utriusque partis consultationem, die decimâ quartâ Februarii convenerunt in varios articulos pacis, quorum præcipui sunt sequentes: *Franciscus Episcopus in causa Religionis nullam vim urbi inferet; permittétque, ut in sex templis parochialibus, nimirum Lambertino, Ægidiano, Martiniano, Ludgeriano, Servatiano, et Mariano Trans-aquas appellato, novi Evangelii ritus et prædicatores maneant, donec aliud statutum fuerit à generali concilio, vel communi Principum consensu. In Ecclesia Cathedrali, ceterísque templis non Parochialibus, Catholici retinebunt sua sacra, donec aliter disponent Superi. Cives in profanis politicísque rebus Principi suo non minùs, ac aliarum urbium oppidani pareant: eidem pariter, et omnibus personis Ecclesiasticis, vectigalia, pensiones, aliósque ipsorum reditus, pro ut aliàs consuetum fuit, accuratè solvent. Senatores manum suam non injicient in Ecclesiastica beneficia, quæ ad aliorum collationem ab antiquis temporibus pertinuêre. Captivi omnes consuetâ cautione præstitâ relaxentur, cum restitutione omnium ablatorum, quæ in manibus ac potestate Senatorum fuerint. Joannem Baronem de Büren,*

Statuitur per Legatos Hassicos fœdissima pax, quâ Lutheranis relinquuntur sex templa parochialia. *Kerssenbr. in hist. Anabapt. Hamelm. in Hist. Evangelii pag. 1195.*

Her-

Hermannum de Mengersen, et Joannem Merckel Cancellarium Osnabrugensem, levabit civitas ab omnibus expensis, durante captivitate in hospitio suo factis: reliqui verò nobiles Diœcesani suas ipsi expensas ferent etc.

Infelicissimæ hæ leges pacis (quas Episcopus & Nobilitas recipere coacti sunt, ut iniquè captos è civium indomitorum unguibus extorquerent) æternum Catholicæ Religioni exilium indixissent; nisi Anabaptismus, è licentiore vita propediem consecutus, pacem hanc & omnes concordiæ prædictæ leges iterum dissolvisset. Id autem hoc modo contigit. Publicatâ pace Lutherani cives Rotmannum, quem ùt hominem de cœlo missum venerati sunt, favore novo constituebant primum suæ urbis *Superintendentem*: neque jam aliud ipsi ad Evangelicè vivendum deerat, quàm sola uxor, quæ Lutheranæ vocationis complementum esse solet. Itaque die decimâ nonâ Februarii matrimonio sibi conjunxit relictam viduam Joannis Vigerii, urbis ejusdem Syndici; cui vivente adhuc marito Evangelicum spiritum & amorem infudisse dicitur. Auctus hoc solatio, novationem à se inceptam promovebat acriter: nec minore alacritate vesana plebs funestis ejusdem conatibus obsecundabat. Primùm igitur ejus impulsu reformatur Magistratus: ejectísque iis, qui vel probè Catholici, vel certè ad rem Catholicam benè affecti erant, substituuntur homines osores Cleri, seditionum fabri, novarum doctrinarum asseclæ, tumultuatores indomiti, contumaces, audentissimi. Deinde eâdem facilitate persuadet civibus, Eucharistiam non alio ritu ministrandam esse, quàm quo à Christo ministrata est: ideóque abolito naturalis jejunii præcepto, cœpit homines communicaturos vespertino tempore vel in templum, vel in ædes privatas convocare, particulas quasdam ex pane similagineo iisdem porrigere, & pateram vino plenam inter se dividendam tradere, nullâ habitâ attentione, utrúmne bene poti, an verò ebrii accessissent. Quòd si aliquis ægritudine vel alia de causa impeditus fuerat ab hujusmodi congressu cœnâque vespertinâ; huic frustum similaginis istius ad ædes proprias in sua manica adferebat, non sinè risu hominum sapientiorum: à quibus ideo novâ voce, à similis* aut similaginibus derivatâ, passim in urbe nominari cœpit *Bernardus similarum portitor*, sordens malæ farinæ nomen. Neque id satis erat nugarum & sordium. His enim principiis positis, etiam paulatim ex prætenso Dei verbo huc insaniæ deventum est, ut communicaturi non paterentur ampliùs, panem sacrum sibi à Rotmanno porrigi; sed suis ipsi manibus ex eo decerperent, quantum vellent, ac deinde plenis tractibus è consecrato calice se proluerent. Imò cùm Rotman-

Rotmann' Monasterii fit primus *superintendens* Lutheranus, & uxorem ducit. *Kerssenbr. loc. cit.*

Ejus impulsu, Catholici omnes ejiciuntur è Magistratu. *Kerssenbr. loc. cit.*

Ministrat Eucharistiã in cœtibus vespertinis. *Kerssenbr. ibid.*

Quare dictus fuerit **stuten Berend.** *Kerssenbr. ibidem. Hamelm. pag. 1190.* *similà vel similago westphalicè* **ein stute.**

Panem sacrum interit in patinas; vinoq; superfuso, dat illum cochlearib⁹ exedendũ. *Kersenbr. in hist. Anabapt. Monast.*

mannus inter utramque speciem, simul aut successivè sumptam, nihil interesse duceret: novo convivii spiritualis genere interdum post consecrationem similagines suas intrivit in amplas patinas; vinóque liberali superfuso easdem suis communicantibus apposuit, ut adhibitis cochlearibus totum exederent, ac saturarentur de mensa Domini.

Deflectit in errorem Zwinglii, & negat præsentiam Corporis Christi in Eucharistia. *Kersenbr. loc. cit.*

Hæc autem agebat homo nequam, ut paulatim vilescente Sacramento, faciliorem sibi viam aperiret ad excludendam ab eo veram ac realem præsentiam Corporis & Sanguinis Christi. Errorem hunc Zwinglianum jam antè hauserat in urbe Argentina; eúmque postmodum instillaverat nonnullis, qui doctrinæ & favori ejus ardentiùs inhærebant. Ex horum numero Prædicator aliquis Ludgerianus, posteaquam die vicesimâ septimâ Martii diffregisset repositorium Divinissimi Sacramenti, extractam ex eo hostiam cum ludibrio divisit in tres partes; easdémque sacrilego oris flatu coram pluribus dissipavit, inquiens: *Ecce hîc Deus vester!* similiter etiam Bernardus Knipperdollingius, die nonâ Aprilis per Basilicam Cathedralem transiens, in ea sacrificantem Presbyterum hísce verbis adortus est: *Heus! tu famelice Sacerdos: nondúmne satìs Deorum absumpsisti?* Nemo tamen impudentiùs hac in re locutus est, quàm ipse Rotmannus, istorum sceleratorum signifer. Nam, ùt Kleinsorgius & alii perhibent, die quadam sacramentum hoc risu judaico fregit, & in terram abjecit, asserens: *Videte! ubi hîc est caro et sanguis Christi? Id si esset, utique attolleret se de terra, et rursum se retraheret in altare.* Vah! impudentissimum os, nec absimile illi, quo judæi crucifixores olim vociferati sunt in morte Domini: *si filius Dei est, descendat nunc de cruce!*

Franciscus Episcopus Monasterii solenniter inauguratur. *Kersenbr. loc. cit.*

Novationi huic Rotmannianæ per breve tempus intervênit solennis inauguratio Francisci Episcopi, qui hoc anno tandem die quartâ Maji Monasteriensem urbem cum apparatu splendido ingressus est. Venientem excepêre cives, longo ordine per plateas dispositi, à porta Ludgeriana usque ad fanum S. Michaëlis. Altero mane novus Princeps, audito solenni sacro, consuetum fidelitatis & obsequii juramentum depoposcit à Senatu & Consulibus, ante propylæum Cathedralis templi congregatis. Quod cùm illi more solito præstitissent, magnificis epulis in Episcopali aula excepti sunt; ac vicissim pro die postera Antistitem suum invitârunt ad refectionem vespertinam, in urbis curia præparandam. Debuisset Princeps in hoc rerum statu ab istius convivii aditu se abstinere: præsertim, quia probè nôrat, in moderno Magistratu Senatores non alios esse, quàm homines audacissimos, osores Cleri, seditiosos, contumaces; qui adhuc recenter viros omnes Catholi-

cos

cos è Magistratu ejecerint, & omnium Lutheranorum tumultuum auctores fuerint. At ille non solùm epulas in urbis curia præparatas adiit; verùm etiam non modicâ noctis parte primariorum civium & matronarum choreas ibidem aspectavit. Nimirum ea tunc erant Episcoporum sensa & mores, ùt ferè nullus dolor ex eorum animis faciliùs evolaret; quàm qui ex naufragio fidei, aut ovium commissarum interitu ac perditione debuisset concipi.

Rotmann' labitur in errores Anabaptisticos: atque ut eos faciliùs in plebem fundat, novam sanctitatem exteriorem induit. *Kerssenb. in hist. Anabapt. Monast.*

Monasterio discessit Princeps ad alia ejusdem Diœcesis oppida; & interea Rotmannus, novationum suarum progressu tumidus, etiam ad errores Anabaptisticos deflectebat: sive eos didicerit ab Henrico Rullio concionatore Ægidiano (ùt aliqui voluêre) sive à Joanne Bockelsonio sartore Leidensi, qui eodem ferè tempore Monasterium venerat. Ut autem doctrinam hanc sub assumpta sanctitatis larva in hominum plebejorum animos fallaciùs instillaret; cœpit hac æstate novos omnino mores induere, levitatem omnem à se rejicere, in incessu gravis esse, in victu sobrius, in vestitu modestus, in communi sermone taciturnus. Non adire ampliùs convivia, non interesse poculis, non frequentare ludos & choreas, non admittere mulierum aut puellarum oscula. In concionibus etiam adhortari suos, ut in operibus misericordiæ sint assidui, ut inimicitias ponant, ut amore se invicem prosequantur, ut veluti fratres & sorores inter se agant, ut exemplo primorum Christianorum omnia sua bona habeant inter se communia; atque ità *peccato mortui et Christo consepulti*, vitam novam planéque spiritualem degant. Quo dicendi vivendíque genere cùm in hominum simpliciorum animis non parvam suæ sanctitatis opinionem peperisset; meditatum virus tandem effundere, & revelationes à cœlesti Patre sibi factas obtrudere cœpit, hoc modo loquens: *totum orbem post breve tempus involvendum esse horribili calamitate, quæ à nullo hominum evadenda sit, quàm à solis electis, novíque fœderis charactere insignitis. Hunc autem novi fœderis characterem, esse baptisma hominum adultorum: id est, eorum, qui jam credentes mundóque mortui, ad accipiendam S. Spiritûs illustrationem se denuo baptizari, undísque salutiferis retingi sinant.* Similia dicebant & annuntiabant alii, è Lutheranis Præconibus Anabaptistæ facti, putà Hermannus Stapreda, Joannes Cloprisius, Godefridus Stralenius, Dionysius Vinnius, & Henricus Rullius, ex Harlemiensi monacho desertor Ordinis & postea combustus Ultrajecti.

Senat' Præconibus Anabaptisticis interdicit Cathedrâ, monem

Senatus ex ea doctrina periculosas consecutiones veritus, primùm eos amicè monet; ac deinde etiam in urbis curia severissimè præcipit, ut ab odiosis hujusmodi doctrinis in posterum sibi temperent, neque ea de re in suis concionibus ullam ampliùs mentio-

vétq; eos ab officio. *Kersenbr. in hist. ms.*

nem faciant. Quod cùm illi protervè contemnerent, & jam aliquibus civium primariorum pueris baptismum denegâssent: novo tandem edicto eosdem omnes à sacris officiis amovet; simúlque Francisco Episcopo per legatos indicat, urbem suam intestinis dissidiis æstuare, doctrinam Anabaptisticam à Rotmanno & aliis introduci, ideóque peti à se, ùt malum istud virorum literatorum præsidio quàm primùm tollat. Respondet ille: *mirari se, quòd malorum suorum remedia tam serò flagitent. Tunc illa postulanda fuisse, quando Rotmannum contra sui Principis voluntatem in suis ædibus detinuêre, quando Pastores Catholicos à suis Ecclesiis exclusêre, quando seditiosos Concionatores parochiarum suarum cathedris imposuêre, iisque omnem reformandi novandíque licentiam contra antiquas Ecclesiæ consuetudines permisêre. Nihilominus tamen visurum se, ut et nunc præsenti malo subveniat: dummodo et ipsi pariter Episcopo suo magis obtemperent; et Patrem Henricum Mumpertium, Ss. Theologiæ Doctorem Dominicanum, quem ab Ecclesiæ majoris cathedra contra leges pacis hucusque prepediverant, ibidem concionari et officio suo perfungi sinerent.* Mirum! quâ pervicaciâ senatus opposuerit se huic postulato Principis! quidquid literarum ea de re ad senatum daret (dedit autem frequentissimas) nullum aliud responsum à senatu obstinato retulit; quàm in æde Cathedrali Mumpertium tolerari à se non posse nec debere, ne illius prædicatione Lutherani cives ad fidem Romano-Catholicam revocentur. Prô! quanta excæcatio!

Petit auxilium Episcopi contra Anabaptistas. *Kersenbr. ibid.*

Detrectat, in æde Cathedrali ferre concionatorem Catholicũ. *Kersenbr. ibid.*

Sed idcirco forsitan Deus permisit hoc, ut nobilissima civitas illa (dum Catholicæ Religionis excidium quæreret) per invalescentem Anabaptismum, ejusdémque extinctionem paulò pòst consecutam, ad Ecclesiæ Romanæ gremium reduceretur. Nam interea, dum senatus contra leges pacis Mumpertium recusaret, Rotmannus factionem Anabaptisticam clancularíis conventionibus vehementer auxit; simúlque novos doctrinæ hujus articulos excudi fecit, quorum præcipui sunt: *Baptismum puerorum esse abominationem coram Deo. Sacramenta, Missas, Chrisma, Oleum sacrum, et similia, à Diabolo et Pontifice velut Anti-Christo inventa esse. Hostiam à Sacerdotibus elevari aut circumferri solitam, esse magnum Baal. Diem Sabbathi, et non solis, à Deo institutum, et ex ejus præcepto servandum esse. Christum à MARIA Virgine naturam humanam non assumpsisse. Neminem censeri posse Christianum, nisi qui primùm crediderit, et postea baptizatus fuerit. Magistratui gentium, sive eorum, qui à cœtu Anabaptistico sejuncti sunt, non esse parendum. Omnia bona inter Christianos esse communia; et ideo pensiones ab iisdem nec solvi, nec postulari oportere. etc.* Doctrinam hanc maximéque ultimum ejus articulum, quantocyus amplexi sunt, non modò pauperes & obærati; ve-

Rotmann' factionem Anabaptisticam vehementer auget, & novos fidei articulos in lucem edit. *Kersenb. in hist. Anab. Mon.*

verùm etiam opulentiores aliqui, fucatâ Rotmanni & sociorum sanctitate lusi. Qui, cùm omnia bona sua ad novorum Apostolorum pedes pro communi usu detulissent; incredibile dictu est, quanta hominum perditissimorum colluvies è diversis provinciis Monasterium venerit. Huc Westphali, huc Rhenani, huc Hollandi, Geldri, Frisones, & omnium ferè nationum Anabaptistæ profugi, tam ingenti numero confluxêre, ut eorum multitudo intrà breve tempus toti urbi formidabilis esset.

Anabaptistæ ex omnibus Provinciis Monasterium confluunt. *Kerssenbr. in hist. cit.*

Tum verò Senatus, diuturnam conniventiam suam serò damnans, tandem severiora media circumspicere cogitur. Et quia recenter duo novi Prædicantes nimirum Joannes Leningius & Theodorus Fabritius à Philippo Landgravio missi erant; communi decreto statuit, Rotmannum & omnes Præcones Anabaptisticos, unà cum suis asseclis & sectatoribus ab urbe ejici ac proscribi debere. At frustra jam & nimis serò; cùm enim decretum hoc die 5. Novembris publicatum fuit, continuò Lutheranos inter & Anabaptistas tam horrendus in urbe tumultus oritur, ut senatus, posteaquam utraque pars totâ nocte cum gladiis & bombardis contra se invicem in armis constitisset, urbem omnem civili sanguine perfundendam veritus, altero mane cum Anabaptistis pacem facere cogeretur in hunc modum: *Anabaptistæ relinquent Lutheranis omnes ipsorum Ecclesias, neque publicas conciones habeant. Tolerentur tamen in hac urbe, et cujuslibet libertati permittatur eam fidem amplecti, quam sibi salutique suæ magis profuturam duxerit.* Rebellione sic pacatâ, Leningius, graviora pericula veritus, non multò pòst in Hassiam se recepit. Videbat enim, pacem hanc minimè diuturnam fore; neque alio fine ab Anabaptistis initam, quàm ut interea temporis factionem suam novis hominum accessionibus auctiorem redderent. Fabritius autem, homo audax & eloquens, qui depulso Rotmanno Lambertinam Ecclesiam occupârat, non solùm in urbe factionibus agitata mansit; verùm etiam, invito Præsule, novam Ecclesiæ ordinationem procudere cœpit: quanquam non sinè gravi sua & suorum confusione. Nam eâdem die, quâ novam hanc ordinationem promulgavit (erat autem pridie Kalendas Decembris) à Rotmanno æmulo suo, tam in templo, quàm in cœmeterio, acerbissimè invasus, & innumeris penè contumeliis laceratus est. Studuêre quidem Senatores eam Rotmanni maledicentiam intentato exilio plectere. At ille numerum suorum sectatorum brevi tempore jam ità auxerat, ut hujusmodi comminationes ac decreta flocci faceret. Proinde, cùm Senatus ei die undecimâ Decembris memoratam exilii pœnam indiceret per satellitem; eundem, honorario munere à se donatum, cum ludibrio

Senatus omnes Anabaptistas proscribit ab urbe: sed exorto civili tumultu iterum cogitur eosdem ferre. *Kerssenbr. ibid.*

Fabritius, Præco Lutheranus, novam Ecclesiæ ordinationem fabricans, multis contumeliis à Rotmanno invaditur. *Kerssenbr. ibid.*

Senatus Rotmanno indicit exilium: sed ille, suorũ auxilio fretus, ridet ejusmodi minas. *Kerssenbr. in hist. ms.*

brio remisit, inquiens: *se Dei et suorum auxilio communitum, non egere Senatorum protectione; atque ideo inanes hujusmodi minas non timere.* Quo audito, protinus Anabaptistarum plurimi ad ejusdem ædes confluxêre, unâque voce polliciti sunt, se eidem adversùs omnem Senatorum vim usque ad ultimam sanguinis sui guttulam constanter adstituros.

Alia Diœcesis Monasteriensis oppida, Lutheranismũ amplexa, coërcentur ab Episcopo. *Kersenbr. loc. cit.* *Kersenbr. loc. cit.*

Dum hæc aguntur Monasterii, etiam aliqua è minoribus ejusdem Diœcesis oppidis, putà Warendorpium, Cosfeldia, Dulmania, Beckemium, & Ahlena, Lutherani Evangelii causâ novationem aliquam incepêre. Sed, cùm infirmi eorum conatus à Francisco Episcopo per se suósque satrapas facillimè repressi fuerint; operæ pretium non est, in earum novationum aliqua nos detinere: præterquam in ea tantùm, quæ ex loci istius genio aliísque circumstantiis non parùm lepôris habet. Rei seriem sic paucis accipe! Die 2dâ Junii, quæ tunc erat feria 2da* Pentecostes, sollicitaverant Ahlenses, ut exemplo Monasteriensium permittatur sibi Lutheranus *Prædicans*, qui purè doceat verbum Dei. Id cùm negatum esset ab Episcopo; nihilominus ex urbe Monasteriensi duos ejusmodi Præcones petunt, instigante Gerhardo Cotio, Ahlensis oppidi Secretario simul & Ludimagistro. Mittuntur ergò insignes duo, Brictius Nordanus bigamiæ commissæ reus, & Joannes Beveranus Franciscani Ordinis Apostata: qui in duas Ecclesias Parochiales per vim intrusi, continuò cœperunt Catholicorum sacra vituperare, Evangelicam libertatem extollere, Sanctorum venerationem velut idololatriam reprehendere, Pastores legitimos ab officio dimovere, ac demum cives eum in modum concitare, ut in utroque templo Divorum statuas* comminuerint, repositorium Augustissimi Sacramenti fregerint, calices diripuerint, supellectilem sacram profanârint, & ab altarium candelabris ædes proprias exornaverint. His peractis, Monasterium redivit Brictius; & Ahlenæ in veteris Ecclesiæ cathedram suo loco reposuit suprà dictum Gerhardum Cotium, qui jam antè Lutheranis doctrinis Wittenbergæ institutus fuerat. Sed brevi didicit hic novus Præco, quantum periculi sit, in ejusmodi vocatione, per seditionem ac tumultum popularem facta. Etenim Franciscus Episcopus, posteaquam Ahlenses diu frustra ad restitutionem adhortatus esset, rogatu Joannis ab Harman, Capenbergensis Ecclesiæ Canonici & Ahlensis Decani (quem expulerant) negotium illud commendavit Satrapæ suo Gerhardo Reckio, Domino in Heêsen; eúmque jussit modis omnibus invigilare, ut Ahlenses vi & metu ad obsequium cogat. Nec defuit fortuna votis: Reckius enim, adjuvante Godefrido ab Harman Decani expulsi fratre, non parvam

Ahlense oppidum duos prædicantes Lutheranos recipit, per quos ejiciuntur Pastores Catholici. *Hamelm. in hist. Ev. oppidi Ahlensis. pag. 1304 et seq.* *Kersenb. loc. cit.*

Gerhardus de Reck Domin° in Heêsen, omnia Ahlensium pecora sub concione Lutherana silenter abigit. *Hamelm. loc. cit.*

vam equitum peditúmque manum tacitissimè comparavit: ambóque postmodum, in festo S. Matthæi, inter crassiores nebulas ante oppidum Ahlense veniunt, & sub ipsa concione matutina omne cornutum pecus è pascuis vicinis auferunt.

Oppidani Ahlenses, maximéq; feminæ, ambos prædicantes ad necem postulant. *Hamelm. ibid. pag. 1306. & seq.*

Id cùm oppidani comperissent, dici non potest, quo furore contra Gerhardum Cotium, velut mutatæ Religionis auctorem insurrexerint. Ante alios iratæ feminæ, cùm dolerent sua pascua lactiferis vaccis & bobus vacua, confestim ad ædes Cotii fremitu insano currere, flere, gemere, ejulari, intérque mille diras eundem cum socio Beverano poscere. Pars etiam tentare januam, valvas diffringere, scalas apportare, fenestras inscendere, extrema omnia seductoribus comminari. Mille in angustiis tunc erat uterque *Prædicans*: neque salvis capitibus evasissent, nisì inter hujusmodi fremitus latibulum invenissent. Beveranus enim occuluit se sub acervo aridorum fruticum vel ramusculorum; ibíque in diem tertium delitescens, tandem è mœnibus beneficio noctis elapsus est. Cotius autem sub muliebri veste clàm erumpens, abscondit se in vicina domo sub acervo straminum: ubi novus mulier per quinque dies in summis angoribus tam diu jacuit, usque dum sedato plebis tumultu silenter eductus, & Monasterium avectus fuerit. Sed nec ibi à ludibriis hominum immunis mansit. Quocunque enim per plateas iret; non modò Catholicorum, sed etiam Anabaptistarum digitis monstrabatur, audiebátque passim de se dici: *Ecce istum, qui Lutheranâ prædicatione suâ Ahlensem populum suis vaccis et bobus exuit.* Ità demum Ahlenæ res Catholica postliminio restituta est, & Joannes ab Harman Pastoratui ac Decanatui suo redditus.

Ægerrimè tandem elabuntur, oppidúmq; redit ad religionem Catholicã. *Hamelm. ibid. p. 1308 & seq.*

Lutheranismus recipitur Huxariæ, & contra voluntatem senatûs introducitur à Joanne Winnenstedio, Apostata Augustiniano. *Chytræus l. 13. Saxon. Hamelm. in hist. Ev. Erbent° in chron. Huxar. Kleinsorg. in hist. ms.*

Longè tristius excidium Religio nostra hoc anno passa est in urbe Huxariensi. Convenerant illuc mense Januario Philippus Hassiæ Landgravius, Ernestus Dux Luneburgicus, multíque Comites & Barones, componendi lites aliquas inter Jodocum Comitem Hojanum & Franciscum de Halle Ordinis equestris virum. Aderat Landgravio Lutheranus Prædicans, qui omni mane in ejusdem ædibus concionabatur, priusquam Domini congregati procederent ad examen causæ. Hunc ubi sæpius dicentem audivissent gregarii cives; novâ ejus eloquentiâ fascinati, senatum adeunt, postulántque, ut ejusdem Evangelii præcones aliquos in urbem advocet. Respondit senatus, *rem istam non esse positam in sua potestate: formidandum quoque, ne ex eo sequantur magna urbis incommoda; ideóque exspectandum esse usque ad concilium generale, proximè indicendum.* At illi nihilominus obstinatè perstant in suis postulatis: ac demum auctoritate propriâ in urbem ducunt Joannem

Winnenſtedium, ex monaſterio S. Joannis prope Halberſtadium ſacerdotem profugum. Is cùm aliquoties concionatus eſſet in privato loco, ſeditiosâ audaciâ ſuâ civium plurimorum animos ità concitavit, ut non modò violenter ipſum intruſerint in Eccleſiam parochialem S. Kiliani; verùm etiam eâdem pervicaciâ involârint in Eccleſiam Collegiatam S. Petri, eámque præcipuis ornamentis ſuis turpiſſimè diſpoliârint. Qua de re in veteribus monumentis Eccleſiæ Petrinæ ità legitur: *cùm anno 1533 Joannes Winniſtadius, Ordinis S. Auguſtini Canonicorum Regularium ex monaſterio S. Joannis prope Halberſtadium Sacerdos Apoſtata, Huxariæ diſſeminavit Lutheri dogmata; cives hac peſte imbuti, in Eccleſiam S. Petri turmatim irruerunt, everſis unâ die ſex altaribus, combuſtis imaginibus, ablatâ pretioſiſſimâ ſupellectile, ità ut Canonici tunc temporis damnum illatum computaverint ad octo millia Imperialium.* Ægerrimè quidem id ferebant, non ſolùm Canonici, ſed etiam Senatores. Aſt quid agerent contra tumultuatores iſtos? cùm ex una parte Philippus Landgravius pro tuendo civium Lutheraniſmo ſtaret; & ex altera parte Corbejenſis Princeps imbecillior eſſet, quàm ut urbem Huxarienſem ad obſequium cogeret. Quare tandem anno 1536 Canonici Petrini, agente eodem Landgravio, adacti ſunt ad fœdiſſimam transactionem, ſibi ſuóque Capitulo maximè exitialem; de qua in prædictis monumentis Eccleſiæ Petrinæ ità legitur: *Mediante Landgravio Haſſiæ, tranſactio inter Canonicos et cives Lutheranos facta eſt, quâ ægre permiſſi ſunt Canonici, horas Canonicas in choro legere et cantare; Miſſam verò et aquam benedictam Lutherani excluſerunt. Exinde Canonici, ad hæreſin deflectentes, cœperunt curias Canonicales vendere, et ex ædibus viginti octo remanſerunt quinque tantùm, quibus Senatus conceſſit libertatem.*

Eodem ferè tempore Lutheraniſmus in Comitatum Tecklenburgenſem ingreſſus eſt per Mechtildem Haſſicam, Philippi Landgravii patruelem. Hæc primam ætatem ſuam Deo conſecraverat in monaſterio * Kauffungenſi Ordinis S. Benedicti: quod olim à S. Cunegunde conditum, & ab ea poſt mortem S. Henrici Imperatoris inhabitatum erat. Cùm autem Philippus Landgravius Parthenonem hunc everteret; Mechtildem iſtam, & cum ea pariter Evangelium Lutheranum, tradidit Conrado Comiti Tecklenburgico. Qui ex eo tempore Schmalcaldicum fœdus amplexus eſt; atque, ut Clericorum ac Religioſorum bona ad ſe raperet, doctrinam Lutheranam in Comitatum ſuum introduxit.

**Kleinſorg. in hiſt. mſ. ad annum 1532.*

An-

Annus Christi 1534.

CLEMENTIS VII. Pontificis *11.
PAULI III. Pontificis *1.
CAROLI V. Imperatoris 15. & 16.
HERMANNI II. Administr. Pad. 2. & 3.

*obiit die 25. Sept.
*electus die 12. Octobr. coronatus die 3. Nov.

HOc anno Hariadenus Barbarossa, Solimanni Turcarum Imperatoris Archithalassus, Italici maris oram cum triginta biremibus & sexaginta triremibus infestare cœpit: expilatísque aliquot oppidis, è quibus multi in servitutem abducti sunt, ejusmodi terrorem injecit Italis, ut etiam in urbe Roma ac Neapoli trepidatum fuerit. Indè rursus incredibili celeritate vela vertit in litus Africæ: ibíque Muleassem Tuneti Regem, ad arma penitùs imparatum, repentinâ invasione de throno movit, universo ipsius regno in potestatem Solimanni tradito. Neque satìs id erat homini victoriis tumido. Mox enim pro arroganti genio suo majorem aliam apparabat classem, cum qua iterum fines Christianorum aggredi, eosdémque penitùs obterere vel debellare posset. Id cùm audisset Imperator (qui tunc agebat in Hispania) viderétque simul, quot & quanta pericula sibi suísque terris imminere queant ex istis Barbarossæ molitionibus: continuò cœpit adornare classem numerosissimam septingentarum (ùt ajunt) navium, putà Melitensium, Genuensium, Papalium, Lusitanarum, & Hispanicarum. Cum his in Africam anno * sequente navigans, Barbarossam è regno Tunetano eâdem facilitate, quâ illud occupaverat, rursum ejecit. Accèinde Muleassem in thronum regni sui reposuit sub faventissimis conditionibus, quarum præcipuæ sunt: *ut arcem Guletanam, cum agris per duo milliaria circumfusis, in Caroli Imperatoris et suorum Successorum potestatem perpetuò transferat. Ut Christianis permittat, in regno Tunetano degere, negotiari, domicilium figere, et, ubi suas ædes ac possessiones habituri sunt, etiam Ecclesias vel cœnobia struere. Ut in omnibus Tunetani regni provinciis Christiani omnes, in captivitate vel servitute constituti, cujuscunque sexûs, ætatis, vel nationis fuerint, libertati suæ restituantur, etiam addito viatico, si cui forsan hoc opus fuerit etc.*

Hariaden* Barbarossa, Turcarum Archithalassus, regnum Tunetanum occupat, depulso Rege Muleasse. *Etropius in diario expedit. Tunet. Surius, Spondan. Pal. & alii.* Gravia mala minatur Hispaniæ & Italiæ: sed anno sequente Carolus V. eũ rursus è regno Tunetano ejicit, & Muleassem restituit faventissimis conditionibus. *Etropius loc. cit. Spond. ad hunc ann. Surius in comment. rer. gest. Palat. in Aq. Austr.*

Novum aliud hoc anno regnum in urbe Monasteriensi erexerunt Anabaptistæ, elevato in regni solium Joanne Bockelsonio sartore Leydensi, quem vulgò nominant: *Johan van Leyden.* Is, cùm esset ingenio satìs vivido, scripturámque sacram occasione novarum hæresum studiosè pervolvisset; præcedente anno lautio-

*anno 1535
Joannes Bockelsoni* (aliàs

Johan van Leyden) alterâ vice Monasteriũ redit cum Joanne Matthisonio Anabaptistarũ duce. *Kersenbr. in hist. Anabapt. Monast. ad hunc annum.*

ris fortunæ desiderio Monasterium venerat, ut Rotmanni famosissimam doctrinam attentiùs pervideret. Cum eo collocutus, ipsiúsque sensa de puerorum baptismo percontatus, post unum alterúmve mensem revolavit in Hollandiam: ubi plura conferens cum Joanne Matthisonio, præcipuo Anabaptistarum duce, non modò sacrilegis undis se retingi fecit; sed etiam sectæ istius fundamenta tam exactè combibit, ut brevi inter primarios Anabaptistarum Doctores reputatus fuerit. Primùm igitur de augendo suorum numero sollicitus, Amstelodamum, Roterodamum, Alcmariam, & alias Hollandiæ urbes cursim peragravit, & ubique multos pestilenti huic Anabaptistarum cœtui adscripsit. Indè sub initium hujus anni, die decimâ tertiâ Januarii, unà cum Joanne Matthisonio Monasterium rediit: ubi hi duo novi Prophetæ (quorum alter Elias, & alter Enoch videri voluit) incredibili suorum plausu excepti, & apud Knipperdollingium in hospitio collocati sunt. Uterque peregrino & insueto habitu amictus erat: uterque, ut plebem falleret, singularem fucatámque sanctitatem in gestu & moribus præferebat: uterque spiritu Prophetico vaticinabatur, novum inibi Sionis regnum propediem erigendum esse, deletis omnibus doctrinæ suæ non adhærentibus. Id autem ut efficerent, primò per comminationes ac tumultus intestinos Magistratum adegerunt, ut permitteret cuilibet, non solùm credere; sed etiam docere, prout in conscientia sua docendum vel credendum duceret. Deinde Henricus Rullius, velut enthusiasmo correptus, die octavâ Februarii per plateas urbis cursitabat, horrendis clamoribus insonans: *pœnitentiam agite, qui nondum rebaptizati estis! ne ultionem Patris provocetis in capita vestra. Pœnitentiam agite! adest enim dies Domini: dies, quâ Dominus purgabit aream suam, ac delebit impios de domo sua.* Idem faciebat post ipsum Bernardus Knipperdollingius, & Joannes de Leyden, dictus aliàs Bockelsonius: quorum uterque nudo capite, oculísque in cœlum fixis, attonitam urbem oberrabat. His autem clamore nimio cursúque delassatis, iterum succedebant plures alii, non solùm viri; sed etiam feminæ, Baccharum aut Mænadum instar in omnes plateas fusæ: quorum alii addebant, Regem Sionis è cœlo descensurum ad erigendam Jerusalem novam: alii fingebant, cœlestem Patrem à se videri in nubibus coruscantem: alii denique mentiebantur à se conspici multas Angelorum centurias, qui Catholicis & Lutheranis minitentur extrema omnia. Hoc autem insaniendi genere (quod iisdem à Rotmanno infusum referunt per potionem aliquam, è lagena lignea* propinatam) cives adeò conterriti sunt, ut eorum non pauci, deserto Luthero, ad Anabaptistarum partes accesserint, unà cum Tilbeckio Consule, & tota ejus familia. Tum

Simulant se esse duos Prophetas à Deo missos. *Kersenbr. ibidem.*

Magistratũ urbicum per tumultus intestinos adigunt ad permittendam omnẽ libertatem credendi vel docendi. *Kersenbr. ibid.*

Multi cives horrendis Anabaptistarum clamoribus territi, ad eorum sectam accedunt. *Kersenbr. ibid.*

**Hamelm. in hist. Ev. Mon. pag. 1206.* *Kersenbr. loc. cit.*

Tum verò Cathedralium Canonicorum plures, & cum iis plerique boni viri, non sinè lacrymis ab urbe recesserunt. Anabaptistæ autem horum abitu gavisi, continuò vocârunt ad se alios doctrinarum suarum asseclas, in vicinis urbibus occultatos; miserúntque illis hujusmodi literas, à Bernardo*Rotmanno scriptas: *Monasterium à Deo Patre jam ablegatos esse duos Prophetas, insigni pietate ac vitæ sanctimoniâ præditos, qui Dei verbum singulari suavitate doceant sinè ulla admixtione legum humanarum. Proinde, si saluti suæ consultum velint, cum uxoribus liberísque suis quàm primùm veniant ad se, et instaurari secum faciant novam Jerusalem; in qua præter thesauros cœlicos etiam satìs opum terrestrium reperturi sint.* Nec multò pòst, nimirum die vicesimâ primâ Februarii, etiam in Hollandiam Frisiam, totúmque Belgium emissus est Henricus Rullius, ut ab omnibus Anabaptistarum ducibus pro instauranda nova Hierosolyma novas hominum suppetias peteret. In quo tamen legationis officio perquam infelix fuit, utpote non procul ab urbe Ultrajectina captus, & funestis*ignibus concrematus. Ità Rullii legatio non sinè magno suorum dolore incassum cecidit. Ex aliis verò locis, quò Rotmanni literæ pervenerunt, nimirum Cosfeldiâ, Warendorpio, Schoppingâ, pluribúsque oppidis viciniori bus, tanta plebejorum hominum civiúmque multitudo Monasterium allapsa est, ut intrà dies paucos Anabaptistarum numerus Lutheranos Catholicósque reliquos longissimè superaret. Itaque jam ad plenum urbis imperium aspirantes, primùm die vicesimâ quartâ Februarii novos Consules elegerunt Bernardum Knipperdolling, & Gerhardum Kibbenbroick, Anabaptisticæ doctrinæ fautores pessimos: quorum præsidio statim omnia sacra, & quidquid in templis ac bibliothecis, vel antiquitate rarum, vel artificio celebre, vel cultu & religione venerandum, reperiri potuit; confractum, ablatum, exustum, vel alio modo pessundatum est. Triduo pòst, nimirum die 27. Februarii, jubentur Anabaptistæ omnes bene obarmati in forum urbis convenire, ut istic audiant, quid Pater velit de illis fieri, qui nondum rebaptizati fuerint. Ibi Matthisonius Propheta, postquam iterum urbe totâ pœnitentiam inclamâsset, in medio armatorum hominum se prono corpore in terram projicit; totâque multitudine simul humi procumbente, post breve spatium velut è quadam extasi ad se reversus: *Hoc est*, inquit, *mandatum Patris, ut omnes impii, nì quantocyus retingi velint, ejiciantur ex hac urbe, ne Dei populus contaminetur eorundem commercio et cohabitatione. Quare agite ô socii mei! ostendite vos esse viros, et expellite filios Esau. Locus enim hic et civitas sancta debetur filiis Jacob verísque Israëlitis.* His auditis, continuò sese fundunt per totam urbem:

Anabaptistæ plura suorũ sectariorum auxilia in urbem advocant.

*Kersenb. in hist. Anabapt. Monast. ad hunc ann.

*Kerssenbr. ibid.

Crescente suorum numero, novũ è suis Magistratum eligunt.

Kerssenbr. loc. cit. Haræus in ann. Brab. ad hunc annũ pag. 595.

Omnes doctrinæ suæ non adhærentes, ab urbe pellunt, dicente Matthisonio Prophetâ, hoc esse mandatum Patris.

Kerssenbr. ad hunc annum.

Hamelm. in Hist. Evang. Monast. p. 1216 & seq.

urbem: & horrendis vociferationibus homines omnes Anabaptismum recusantes, viros ac mulieres, juvenes ac senes, Ecclesiasticos & seculares, è suis domibus ejiciunt & urbe extrudunt, non permittentes, ab iisdem vel unum obolum efferri secum pro victu necessario; utì refert Kerssenbrochius, testis oculatus, & unà simul cum aliis ab urbe pulsus. Factum hoc, tametsi barbarum & prorsus inhumanum esset, inter suæ gentis miracula adscriptum voluit Rotmannus, dum in epistola invitatoria ad Henricum Schlachtscapium & alios Anabaptistarum Præsides, in Hollandia commorantes, hoc modo * scripsit: *Bernardus JESU CHRISTI in Ecclesia sua, quæ est Monasterii, Minister, Henrico Schlachtscapio fratri suo. Gratia Domini in fortitudine spiritûs tecum et cum omnibus fidelibus. Tanta et tam magna Dei mirabilia sunt hîc, mi frater, ut, si haberem centum linguas, ea tamen exprimere non possem. Dominus magnificè operatus est nobiscum. Liberavit enim nos de manibus inimicorum nostrorum: et non solùm liberavit nos; sed etiam ejecit inimicos nostros, qui ab urbe turmatim diffluunt, percussi timore, nescio quo? Dominus testificatus est nobis per suos Prophetas, fore, ut in hac civitate congregentur Sancti Dei: et ideo jusserunt me tibi scribere, ut tuo ductu huc ocyùs properent fratres omnes; et, quæ in promptu habent, videlicet pecuniam, aurum, et argentum secum afferant. Videte diligenter, ut spiritum Dei sequamini, et valete in Domino.*

Rotmann^s ejectionem hanc refert inter miracula suæ sectæ.

**Kerssenb. in hist. Anab. Mon. ad hunc annum.*

Eodem ferè tempore Franciscus Episcopus jam accinxerat se ad inchoandam urbis obsidionem, habebátque in exercitu suo Saxones, Clivenses, Geldros, Colonienses, Juliacenses, & alios Principum diversorum populos: quibus è Diœcesi Paderbornensi accedebant generosissimi duces, Joannes Dynasta in Büren, & Hermannus * de Mengersen, cum aliquot centuriis & potissima parte Nobilitatis nostræ. Cum his pridie Kalendas Martii circa vesperum propiùs ad urbem accessum est; eadémque nocte in parandis fossis & aggeribus ità laboratum, ut altero mane septena Principum fœderatorum castra ante urbem starent. Quo intellecto, Knipperdollingius Consul oppidanos omnes, hoc eventu non parùm territos, convocari jussit: longâque oratione eos non solùm excitavit ad agendum fortiter; sed etiam adpromisit, Patrem cœlestem pro iis veluti charissimis filiis pugnaturum esse, neque ullatenus permissurum, ut hæc sancta civitas in manus inimicorum suorum * veniat, modò & ipsi vicissim probent se viros esse, neque rem suam desidiâ vel torpore negligant. Ad hæc verba, tanquam ex tripode fusa, novos animos resumunt incolæ, distribuunt se in centurias & manipulos, eligunt militiæ præfectos & centuriones, disponunt nocturnas diurnásque vigilias. Ac, ne quid hominum

Franciscus Episcopus inchoat obsidionem urbis, cui è Paderbornensib^s interfuêre generosissimi duces, Joannes de Büren, & Hermann^s de Mengersen.

**Hamelm. in hist Ev. Mon. pag. 1220. & Chron. Osnabr. ms. item Kerssenb. variis in locis.*

Knipperdollingius Consul cives obsessos animat, & iisdem promittit auxilium Patris

**Kerssenb. in hist. Anabapt. Monast. ad hunc annũ.*

minum in obsidione longa necessariorum desit; ad alios Anabaptistas, per Hollandiam Frisiámque sparsos, clancularío latore mittunt hásce novas monitorias: *Charissimi fratres et sorores: Certiores vos facimus, à Deo nobis patefactum et injunctum esse, ut singuli vestrûm sese comparent ad profectionem versùs novam electámque à Deo Jerusalem. Tumultus enim horribilis imminet universo terrarum orbi, de qua locutus est Jeremias c. 51. fugiat è Babylone, qui animam suam salvam cupit. Plura non dico; sed Dei nomine præcipio, ut obediatis, et opportunum tempus elabi non patiamini. - - - Nullâ re vos onerate, præterquam auro, argento, panno lineo, veste unâ, et commeatu, quo per exiguum tempus egebitis in itinere. Curate autem, ut vicesimâ quartâ Martii circa meridiem, et neque priùs vel posteriùs, conveniatis prope Hasseletum in Transisalania. Si qui sint, qui venire neglexerint; ab eorum sanguine innocens esse volo. Emmanuel.* Vulgatis hujusmodi literis, Mônnikendami in Hollandia septentrionali convenerunt unâ die plùs quàm triginta naves onerariæ, plenæ hominibus, Hasseletum per mare Austrium profecturis. Erátque tanta illorum cæcitas, ut etiam, quò tenderent, aut ubi hæc nova Jerusalem esset, nemo ipsorum sciret præter solos navium singularum Præsides: quippe qui postea confessi sunt, se Hasseletum inter & Zwollam fuisse exscensuros, indéque à Prophetarum aliquo armatâ manu Monasterium deducendos. At brevi didicerunt vesani homines, quàm fluxa & infirma sit Monasteriensium Prophetarum fides! etenim Transisalani, posteaquam variis è locis de eorum adventu præmoniti essent, vicesimâ tertiâ Martii contra novos advenas cum ingenti armatorum turba profecti sunt; eósque jam in litus expositos, & adhuc inermes, facili negotio in suam potestatem accepêre. Inventa in eorum navibus magna auri & argenti copia, apparatus belli multus, tympana quatuor, signa militaria quatuor, pulveris tormentarii plura vascula, lancearum, gladiorum, & sclopetorum aliquot millia. Nautæ postmodum, quòd ignorârint, qua de causa conducti fuerint, cum suis navibus dimissi: Anabaptistarum Præsides, utpote rerum gerendarum conscii, variè torti, ac demum capite plexi: de reliqua multitudine populi, quæ teste Kerssenbrochio ad sedecim millia creditur ascendisse, rescriptum est à Maria gubernatrice Belgii, omnes illos, qui nefariam sectam ejurare nollent, gladio trucidandos; qui verò eam ejurarent, & ad meliorem frugem reverti vellent, ad sua domicilia rebus omnibus ablatis remittendos esse.

Mittuntur novæ literæ mandatoriæ ad alios Anabaptistas aliarũ urbium ac locorum. *Kerssenbr. loc cit Haræus in ann. Brab. ad hunc annum à pag. 593.*

Multa Anabaptistarũ millia, Monasterium cogitantia, detinentur & capiuntur à Transisalanis. *Haræus in ann. brab. Kerssenbr. loc cit. ad hunc annum.*

Pergebant nihilominus in suis nugacissimis vaticiniis Monasteriensis Prophetæ; maximéque Matthisonius, ex Harmelensi pistore Propheta factus. Jubebat is ex voluntate Patris (utì asserebat)

Matthisonius Propheta jubet omnia civium bona

ac thesauros convehi iisdémq; distribuendis præficit septem Diaconos. *Kerssenbr. in hist. ms. Hamelm. in hist. Ev. pag. 1221.*

bat) in ædes à se designatas comportari omnia civium ejectorum bona. Horum distributioni, ex eodem instinctu commentitio, præficiebat septem Diaconos; eósque, suo modo ordinandos, mittebat ad Julium Frisium, quem fœdissimæ gentis Episcopum in hac urbe constituerat. Id cùm ei feliciter evenisset; etiam non multò pòst in urbe tota sub pœna gravissima præcepit, ut incolarum quilibet omne aurum & argentum, omnes annulos, inaures, torques, crateres, & quidquid ei nummorum esset, in usum communem adferat: *sic enim fieri oportere inter veros Christianos, apud quos omnia ex mandato Patris debeant esse communia.* Durissimum id erat opulentioribus. Et tamen eorum nemo vel minimùm audebat mutire contrà, quoniam terrebat omnes exemplum tragicum Ruperti Ruscheri, qui de similibus Matthisonii nugis ante dies non paucos dixerat: *Quid homo iste, recenter è pistrino veniens, tam repentè se Prophetam jactitat? stercoreum ego hunc Prophetam esse arbitror, quem oracula sua jam sæpius fefellerunt.* Quæ verba, cùm ad aures Matthisonii perlata sunt, jussit illico vinciri hominem, convocatâque populi multitudine: *Ecce!* ait, *vir iste ausus est insurgere in Prophetam Domini, statuenda hîc pœna est: eradicandus est ex numero filiorum Israel. Scriptum est enim: justitia et judicium in domo ejus.* Paulóque pòst, adstipulante Symprophetâ suo Joanne Leydensi, Rupertum frustra supplicantem ante suos pedes hastili per ventrem intruso confoderat; &, quod reliquum vitæ adhuc supererat, sclopeto manuario in caput exploso crudeliter exturbaverat. Eo rerum successu, Propheta stultus in tantam animi cæcitatem incidit, ut, quidquid ei Dæmon suggerebat, sibi à Deo Patre inspiratum esse crederet. Novo igitur Enthusiasmo percitus, octiduo circitèr ante pascha per urbem prædicat, se Patris æterni monitu ante urbem abiturum, cúmque paucis commilitonibus profligaturum esse inimicos omnes, qui urbem obsiderent. Simul etiam bipenni raptâ, egreditur portâ Ludgerianâ; multísque civibus è superiore vallo inspectantibus, audacissimè in hostem vadit: sed infausto ac funesto rei exitu. Obsidentes enim continuò è castris in ipsum ruere, pugnare, persequi, circumcingere, frustráque in auxilio Patris confidentem non modò sternere; sed etiam suis gladiis minutatim concidere. Tum verò dubitare plurimi de suorum Prophetarum veracitate; imò & tacitè iisdem applicare illud Ezechielis c. 13. *Væ Prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum, et nihil vident!* Quod ubi animadvertit Joannes Bockelsonius (vulgò dictus Joannes Leydensis) convocatâ plebis multitudine, *desinite*, inquiebat, *feralem hujus Prophetæ casum demirari! Nam etsi Deus jusserit eum hoc modo vincere; voluit*

Rupertum Ruscherũ, sibi contradicentem, condemnat & contrucidat. *Kerssenbr. in hist. Anabapt. Monast. ad hunc ann.*

Occiditur, dum prodigiosè vult hostes depellere ab urbis obsidione. *Kerssenbr. loc. cit. Hamelm. in hist. Ev. Monast.*

Joannes Leydensis novo mendacio extollit se in

voluit tamen, ut hac in re non quæreret gloriam suam, sed solius Dei: neque ut statim cæco modo in hostem rueret, sed ut priùs exemplo Judith universum populum excitaret ad pœnitentiam, jejunium, et orationem. Id autem cùm neglexerit, mirum non est, quod à Patre derelictus, et ab hostibus interemptus fuerit. Ego certè hunc ejus casum jam ante octiduum à Deo didici, quando ante somnum adhuc paululùm meditabar in lege Domini. Tunc enim in visu mihi exhibitus est Matthisonius, militari gladio transfossus. Cúmque supra modum terrerer eo viso, responsum est mihi cælitus: ne metuas, vir Dei! sed vocationi tuæ diligenter insiste: non enim tua, sed Matthisonii vita justo Dei judicio petitur. Ego autem cucurri statim ad Knipperdollingium hospitem meum, eíque visionem hanc aperui, ut, ubi id fieret, haberem testem rei visæ et veritatis. Quo tam insigni mendacio, rursum populus conquievit; recepítque pro uno Propheta mendace, alium æquè mendacem, nimirum pro Matthisonio Bockelsonium, pro Pistore Sartorem, pro Harlemensi Leydensem, pro Batavo Batavum.

locum occisi Matthisonii. *Kerssenbr. in hist. Anabapt. Monast.*

Exinde jam apertiùs ad Regni solium grassari nisus est Bockelsonius, ideóque primùm abrogare Magistratum urbicum. Quod, ut faciliùs ac sinè turbis fieret; paulò pòst nocturno tempore nudus per urbem cursitat, horribili voce clamans: *Viri Israelitæ, qui sanctam hanc urbem incolitis, timete Patrem! Propè est, ut veniat Rex Sion cum multis Angelorum millibus, et voluntatem suam vobis aperiat.* Ab his clamoribus domum rediens, rogatúsque ab accurrentibus, quid rei sit, aut quidnam sibi velint clamores isti? repentè se mutum simulat, postulatóque pugillari scripsit: *sibi os et linguam à cælesti Patre constrictam esse usque in diem tertium: tunc autem resoluto oris vinculo dicturum se coram omni populo, quid Pater velit.* Congregatur ergo populus in illum diem; & Bockelsonius in medium procedens inquit, velle Patrem, ex populo suo tolli potestatem senatoriam, ejusdémque loco nominari duodecim Judices, veluti seniores populi Israelitici: penes quos imperii potestas & omne judicium sit, cum jure gladii in vitam & mortem. Quæ nova regiminis forma cùm à Rotmanno è suggestu sacro summopere dilaudata esset; Bockelsonius prælegit publicè istorum Seniorum, Judicúmque nomina, sibi, ùt asserebat à Deo tradita: singulísque ad se vocatis gladium evaginatum tradidit hísce verbis: *Accipe jus gladii, tibi à Deo Patre per me commissum, eóque utere juxta mandatum Dei.* Superest adhuc exemplum epistolæ, ab iisdem Senioribus conscriptæ, cujus finis est: *Scripta sunt hæc Monasterii in civitate Dei Altissimi, anno post Christum natum 1534, octavâ die Aprilis. Seniores, totáque communitas et consociatio Christi, Monasterii congregata.*

Ex conficto mandato Patris abrogat senatũ, & loco ejus constituit duodecim judices novi Israelis. *Kerssenbr. ad hunc annum. Hamelm. in hist. Ev. Mon. pag. 1229.*

Interea urbis obsidio jam eò promota erat, ut proximè tentan-

Tentatur urbis expugnatio; sed eventu improspero ex culpa militum Geldricorum.

Kerssenb. in hist. Anabapt. Hamelm. in Hist. Evang. Monast.

da esset ejusdem expugnatio. Muri igitur & propugnacula gravioribus tormentis verberari cœpta; & assultus generalis constitutus in feriam tertiam Pentecostes, quæ tunc erat vicesima sexta Maji. Sed eventum prosperum fefellêre Geldri, quorum statio fuerat haud procul à porta judefeldica. Hi enim, posteaquam die præcedenti liberaliore potu se proluerant; sole in occasum declinante, crapulâque nondum edormitâ, invasionem cras futuram cæco impetu anteverterunt: ideóque & alii, eorum clamoribus territi, improviso in hostem ruere, & periclitantibus opem ferre coacti sunt. Quanquam eventu admodum infelici. Cùm enim hæc aggressio tota solùm tumultuariè, & sinè lege, sinè ordine, sinè certo rerum necessariarum apparatu fieret; etiam temerarii invasores ab hoc assultu nihil aliud, quàm ingentem suorum cladem & cruenta capita retulêre. Tum verò Anabaptistæ, hoc rerum successu hilares, non modò protinus reparârunt mœnia, ab ictibus tormentorum lacera; sed etiam alias atque alias invenêre fraudes, quibus & obsidentium castra fatigarent, & Franciscum Episcopum à continuandæ obsidionis consilio dimoverent.

Mulier Frisica, mœnibus emissa, necem parat Francisco Episcopo; sed ab alio proditur, & capite mulctatur.

Kerssenbr. ad hunc annum.

Has inter fraus nulla periculosior, quàm quâ ipsius Episcopi vita petebatur à muliere Frisica, cui nomen Hilla. Hæc, ubi audiêrat, qualiter olim Holofernes à Juditha muliere ante urbem Bethuliam interemptus fuerit; eodem spiritu se impulsam rata, Bockelsonium & Knipperdollingium adiit, ut consilia sua cum iis conferat. Ab his in proposito suo confirmata, pulcherrimè se totam comit: atque ut haberet, quod offerret adeundo Principi, parvo simul fasciculo includit rarum opus muliebre, nempe indusium è lino subtilissimo; sed imbutum simul veneno pessimo, ad ejus necem præparato. Urbem dein egreditur die decimâ sextâ Junii, statímque à militibus deprehensa Telgetum ducitur; ubi à Theodorico Merveldio, satrapâ Wolbecensi, Præsulis accessum postulat mendaci hoc alloquio: *se haud ità pridem cum viro suo religionis causâ Monasterium advenisse; nunc autem visis Anabaptistarum erroribus ab eorum cœtu retrocedere. Maritum suum propediem secuturum, petiisséque, ut ipsa præeat; et ante pedes Antistitis demissè provoluta, sibi vitæ gratiam exoret. Eum esse è præcipuis Proceribus urbis, audire ac nosse arcana omnia, neque dubium fore, quin is optima potiundæ urbis consilia queat suggerere.* Perditissima tunc fuisset Episcopi vita; nisi priùs, quàm hæc mulier ad ejus colloquium admitteretur, civis aliquis perhonestus, nomine Hermannus Ramers, ex urbe clanculum elapsus, dolosámque mulierem insecutus esset. Captus hic à militibus, & ad supremos belli præsides deductus, confestim aperit: *se venire ad salvandam vitam Francisci Principis. Periclitari*

eam

eam à muliere, ante biduum ex urbe missa. Munus, quod ipsa velit offerre Principi, exitiale esse et morte plenum. Quo audito civis ille celerrimè Telgetum ducitur, examen causæ instituitur, ferale crimen detegitur, Hermanni fidelitas laudatur, dolosáque mulier Bevergernam vecta, amputato priùs capite, in rotam agitur, sinè omni prævio pœnitentiæ Christianæ signo.

Videbat hinc iterum Bockelsonius, quàm falso agantur spiritu, qui Anabaptisticis inspirationibus se abduci sinunt. Et tamen homo nequam non solùm in incepto perstitit; sed etiam haud multò pòst ad priora scelera sua Polygamiam adjicere cœpit. Id autem hoc modo factum. Miles aliquis, è castris Episcopalibus ad Knipperdollingium profugus, viderat Bockelsonium Prophetam nocturno tempore de lecto surgere, & ad stratum famulæ clanculum se conferre. Miratus illud fieri ab homine tam sancto & conjugato, nonnullis aliis facinus tam fœdum detegit. Quod ubi subodoratus est Bockelsonius; famæ suæ naufragium veritus, Rotmannum & alios Prædicantes in commune concilium vocat, & ab iis percontatur, quid ipsi judicent de Polygamia? an ea populo huic sancto permittenda sit, nec ne? Affirmant illi, eodem luxuriæ spiritu incitati: allegant exemplum Davidis, Abrahami, & aliorum Patrum testamenti veteris: jubent, urgente Bockelsonio, doctrinam hanc toto triduo è suggestu sacro in Ecclesiis explicari. Dubius exinde motus in urbe nascitur. Peregrini & advenæ doctrinam approbant: civium verò multi eam detestantur ac rejiciunt. Horum ducenti, cùm ad ejiciendam hujusmodi pestem constituissent, urbem ab istis novatoribus oppressam Episcopo suo tradere; octiduo pòst nocturno tempore ad arma convolant, præcipuos Polygamiæ suasores impetunt, Bockelsonium, Knipperdollingium, Rotmannũ, Vinnium, Kloprisium, Schlachtscapium, & alios ejusdem furfuris Præcones capiunt, eosdémque improvisis vinculis constrictos in carcerem detrudunt. His peractis oportuisset eos protinus in aliquam urbis portam irruere, januas aperire, obsidentium partem intromittere, captivósque suprà dictos eorum potestati tradere. Sed quia ab iis, nescio quâ animi cæcitate, neglectum fuit; ab adversæ partis multitudine tandem superati, nihil aliud ab his ausis retulêre, quàm acerba ludibria, captivitatem, carceres, mortémque immanissimam. Certè viginti quinque ex illis postridie in campo Dominico ad tiliam alligati, & novorum Polygamorum telis barbarè trajecti sunt. Alii sexaginta sex gladio perire jussi, in quorum resecandis capitibus egregiè per plures dies exercuerunt se Bockelsonius & Knipperdolling. Ceteri post innumera convicia, carceres, ac dira verbera,

Joannes Leydensis, in adulterio deprehensus, introducit Polygamiam. *Kerssenbr. loc. cit. Hamelm. & alii.*

Multi civiũ doctrinam illam detestati, student urbem Episcopo tradere: sed quia portas non aperuerant, ab aliis vincuntur, & crudelissimè necantur. *Kerssenbr. ibid. Hamelm. à pag. 1234.*

bera, tandem dimissi ac vitæ gratiâ donati sunt. Ità Bockelsonius, jam ab omni metu liber, brevi tempore trium feminarum fit maritus, æmulantur id ipsum alii, rejicitur pudor, exuitur verecundia, ac demum per verba illa turpissima: *spiritus meus appetit carnem tuam*, tam bruto modo in venerem ruitur; ut, quæ ab istis pecoribus gesta sunt, silentio magìs præterire juvet, quàm castis auribus explicare.

Abrogatur iterum potestas duodecim judicum & seniorum populi.

At inter hæc omnia nihil magìs ridiculum, quàm quâ ratione Leydensis ille sartor Bockelsonius, amotâ rursus duodecim seniorum sive judicum potestate, in thronum regni se extulerit. Affectârat hoc pridem vir nequissimus, ac tandem effecit per Joannem Dusentschürium, quem in fine Julii ex Warendorpiensi aurifabro Prophetam renuntiaverat. Is, cùm universam populi multitudinem in forum urbis convocâsset, ut audirent verbum Domini, quod ad se factum esse mentiebatur; superiore loco stans: *Audi*, inquiebat, *Israël! Hæc dicit Dominus Deus tuus: Elegi mihi Regem de medio tuî, Joannem Bockelsonium Leydensem, virum sanctum et Propheten: ipse occupabit sceptrum et sedem David Patris sui, et dominabitur universo terrarum orbi.* Quo dicto à duodecim senioribus nuperrimè constitutis repoposcit gladium, eúmque Leydensi porrigens: *accipe*, inquiebat, *gladium justitiæ, et cum eo potestatem super omnes populos terræ!* Deinde caput ejus oleo perfudit, inquiens: *Ego ex imperio Patris inungo te, et pronuntio Regem novæ Sionis, ac totius populi Dei.* Ad quæ verba novus Rex profundissimè in terram provolutus: *O mi Pater!* exclamabat, *Ego servus tuus, cùm nec ingenio me, nec sapientiâ tali instructum videam, quæ sufferendis Regni oneribus parem se inveniat, ad tuam immensam bonitatem supplex confugio. Da mihi ergo, O Pater, sedium tuarum assistricem sapientiam! Mitte illam de cœlis sanctis tuis, ut mecum sit, et sciam, quid acceptum sit coram te!* Mox iterum de terra surgens, & ad populum conversus, ait: *Fratres charissimi! Deus, qui Davidem ex humili loco ad Regni solium vocavit per Prophetam Samuel, etiam hodie vocavit me per Prophetam Dusentschürium. Ego quidem ex revelatione Patris id pridem scivi: nolui tamen per memetipsum id vobis aperire, sed alterius Prophetæ vaticinium exspectare, ne viderer inter vos dignitatem Regiam affectâsse.* Post hæc fanaticus Rex, qui hucusque hospitatus fuerat in domo Knipperdollingii, pro palatio delegit sibi curiam Domini Melchioris de Büren, Cathedralis Ecclesiæ Cellerarii pridem expulsi. Disponuntur etiam ab eo functiones palatinæ cum Regalis aulæ ministerio: Vicarius Regis constituitur Knipperdollingius, Orator Regis Rotmannus, Magister aulæ Tilbeckius, Cancellarius Henricus Krechtingius, Consiliarii intimi Bernardus Krechtingius

Dusentschürius, Propheta novus, Joannem Leydensem creat & ungit Regem. *Kerssenb. in hist. Anab. Mon. Hamelm. & alii.*

Novi Regis aula, Proceres, & gynæceum. *Auctores iidem.*

tingius & alii tres. His additi ephebi, cubicularii, ciborum prægustatores, pocillatores, & quidquid ministrorum ad aulam Regiam desiderari potest. Neque minor majestas erat Regi in decore cultúque corporis. Vestitus ejus pretiosissimus, ex aureis argenteísque templorum ornamentis consarcinatus. Caput ejus integebat corona aurea, gemmis ac margaritis interstincta: quarum una erat Regia, & solùm aliquibus turriculis fastigiata; altera verò Cæsarea, signóque crucis aureo supernè rutilans. E collo defluebat gemmeus torques, ex quo pependit insigne Regium, scilicet aureus mundi globus, duobus gladiis transfixus, & in medio gladiorum aurea crux cum hac epigraphe: *unus Rex* justitiæ super omnes.* Per humeros partémque superiorem pectoris decurrebat catena longior, totáque aurea, & in orbem sæpius Regali corpori circumducta. Sinistrum latus decorabat gladius pretiosissimus, cujus manubrium sive capulus auro & gemmis undique inclusus. In manu dextera fulgebat sceptrum tribus aureis circulis incinctum. In digitis radiabant complures annuli, intérque eos unus annulus major, qui signatorius erat, habebátque insculptum insigne Regium cum his verbis: *Rex in novo templo gerit hoc*pro exemplo.* Denique Regale solium stabat in medio fori, tribus à terra gradibus elevatum, ac modò aureis, modò purpureis peristromatis in adventu Regis insterni solitum. Sed inter hæc omnia nihil fœdius in hoc hirco Batavico, quàm ejus execranda muliierositas. Nam præter conjugem relictam*Leydæ (quæ & ibi propter Anabaptismum capite plexa est) adhuc sedecim alias adoptavit, quarum præcipua & velut omnium caput erat Regina *Divara*, Matthisonii Prophetæ relicta vidua. His aulam separatam adornabat in vicina Cathedralis Præpositi curia, ad quam dejectâ muri parte fiebat aditus è palatio. Omnes luxu Regio procedebant; &, quæ per noctem placitura erat, infixo bacillo notabatur in tabella, nominibus omnium inscripta.

**germanicè*, ein König der Gerechtigkeit/ über alle.

**Westphalicè*, der König in dem nyē Tempel fördert dit vor ein exempel.

**aliàs Lugdunum Batavorum.*

Novus in urbem assultus tentatur; sed iterum eventu irrito & magnâ obsidentiũ clade.

Hæc & alia id genus plura cùm à transfugis didicisset Franciscus Episcopus; novum urbis assultum tentaturus, die vicesimâ quartâ Augusti in castra suorum venit. Aderant eodem ferè tempore Hermannus Ecclesiæ nostræ Administrator, Philippus Dux Brunsvicensis in Grubenhagen, Philippus Comes de Waldeck Francisci Episcopi frater cum duobus filiis Volrado & Ottone, aliíque non pauci tam Comites, quàm Barones ac viri Nobiles: quorum consilio iterata urbis impressio decreta est in diem tricesimam primam Augusti. Sed iterum eventu irrito. Licèt enim ab obsidentibus acerrimè incursum fuerit à primo istius diei crepusculo usque in vesperum; non minore tamen alacritate, vel potiùs despe-

Kerssenbr. ad hunc annum. Hamelm. pag. 1245. & seq.

desperatione, depugnatum est ab Anabaptistis: quorum alii saxa ingentia in incurrentes detrudebant, alii trabes quercinas in eorum corpora è murorum hiatibus devolvebant, alii ardentes coronas piceas aut calcem fervidam, à mulieribus comportatam, in eorum vertices defundebant, alii denique sclòpis, bipennibus, & omni armorum genere, ità sæviebant in obvios quosque, ut eorum pauci sinè cæde aut vulnere retrocederent. Quare tandem Episcopus militem revocare; & obsidionem hanc, sumptibus parcendi causâ, in circumvallationem diuturnam vertere coactus est. Id autem ut majori cum effectu fieret, nec interea quidquam alimentorum in urbem inferri posset; erecta sunt primùm ante singulas urbis portas castella singula, sufficiente militum præsidio communita. Deinde in spatiis intermediis ab uno castello ad aliud educti aggeres & fossæ profundiores, quæ viam & commeatum intercluderent. Postremò etiam trecenti equites constituti, qui die totâ contra omnes hostium egressus vigilent, & urbem obequitent.

Urbis obsidio mutatur in circumvallationem, erectis ante urbem septem castellis.

auct. iidem

Formidabat hinc Bockelsonius, thronum Regni sui adhuc fulcro admodum infirmo niti, nisì aliarum urbium auxilio fulciretur. Sed hunc metum rursus absterſit promotor ejus, Propheta Dusentschürius, homo stultus, & in vaticinando miris deliriis agitatus. Adiit ille Regem die duodecimâ Octobris, eúmque monuit, *nunc esse tempus, quo Deus Apostolos à se electos in omnes mundi plagas emitti jusserit. Priusquam verò id fiat, Patrem velle, ut in monte Sion* (intellige campum Dominicum) *instruatur cœna magna pro Christianis fratribus et sororibus.* Annuit Rex, jubétque statim apparari omnia in diem proximum. Altero mane sub horam nonam Dusentschürius Propheta per urbem ubique cursitat; lituísq; præcinentibus, homines omnes (præterquam eos, qui in excubiis occupati erant) invitat ad cœnam magnam in monte Sion. Accurrit illico frequens multitudo populi, scilicet viri mille sexcenti, pueri quadringenti, & mulierum quinque millia: quos omnes Tilbeckius Magister aulæ disponebat per singulas mensas ac sedilia. Considentibus ministrat ipse Rex cum suis aulicis; apponítque primùm carnes recentes cum rapis coctas, deinde pernas & carnes infumatas, postremò carnes assatas cum largo potu cerevisiæ. Succedit postea novum convivium spirituale & mysticum. Afferuntur in canistro panes triticei, quos ipse Rex manu frangit, singulísque frustillum aliquod ori imponit, inquiens: *accipite, comedite, et mortem Domini annuntiate.* Similiter etiam Regina *Divara* pateram vino plenam iisdem porrigit, dicens: *bibite ex hoc omnes, et mortem Domini annuntiate.* Quo peracto Rex omnes

Joannes Rex, novos Apostolos emissurus, jubet institui cœnam magnam: quâ finitâ, Rex præbet singulis frustũ panis triticei, Regina verò calicem cum vino.

Hamelm. in hist. Ev. Kerssenbr. ad hunc annum.

omnes in unum congregatos palàm interrogat, utrúmne velint parere verbo Dei? cúmque id omnes unâ voce conclamarent; Dusentschürius Propheta conscenso editiore loco inquit: *Pater cælestis nominavit mihi viginti septem Apostolos, qui se conferant in quatuor mundi plagas, ibique prædicent doctrinam nostram de Regno Dei.* Subinde nomina singulorum de scheda recitat, ità pergens: *Pater cælestis vult ubique vos protegere, nec permittet, ut vel unicus capillus pereat de capite vestro. Ite igitur! annuntiate in civitatibus verbum Dei: et sicubi Magistratus urbicus locum dare nolit prædicationi vestræ, relinquite illic nummum aureum* (à Rege novo signari jussum) *et excusso pedum vestrorum pulvere ad alia loca demigrate!* Nec mora, omnes isti viginti septem, inter quos & ipse Dusentschürius erat, eâdem nocte portis emissi; &, quia circumvallationis fossæ nondum penitùs absolutæ erant, inter densiores tenebras feliciter elapsi sunt: nimirum octo ex iis Cosfeldiam in occidentem, octo Susatum in meridiem, quinque Warendorpium in orientem, & sex Osnabrugum in septentrionem.

Dusentschürius Propheta mendax, nominat 27 Apostolos, intérque eos etiam se ipsum. *Kerssenbr. & Hamelman. ibid.*

At hi omnes pro nugaci missione sua mortem admodum luctuosam experti sunt; suóque damno didicerunt, verissimè de suis Prophetis dici posse illud Ezechielis 13. *Væ Prophetis insipientibus, qui sequuntur Spiritum suum, et nihil vident! - - - Vident vana, et divinant mendacium, dicentes: ait Dominus; cùm Dominus non miserit eos!* In primis enim octo illi, qui Cosfeldiam ablegati erant, ibidem comprehensi, atque ad plurium terrorem in diversis locis viciniioribus, nimirum Cosfeldiæ, Horstmariæ, Borckenæ, Bucholdiæ, Vredenæ præcisis capitibus in rotam acti sunt. Similiter & octo illi, qui Susatum iérant, cùm in urbe seditionem accendere vellent; post brevem carcerem, resectione capitis infelicem animam exspuêre: mirúmque est, Dusentschürium Prophetam, qui, inter eos erat, adhuc in loco supplicii tam stultum fuisse, ut putaverit, caput suum nullo carnificis ense dejectum iri. Quod attinet ad urbem Warendorpiensem, recepit ea quidem Apostolos ad se missos, decrevítque pro Monasteriensium Anabaptistarum doctrina stare: sed magno suo malo. Nam paulò pòst, nimirum die vicesimâ primâ Novembris, Franciscus Episcopus cum ingenti apparatu bellico cœpit urbem incingere: fuissétque fortuna civium occisissima, nisi hortatu strenuissimorum ducum, Joannis Dynastæ in Büren & Hermanni de Mengersen Paderbornensium, deditione præmaturâ iracundiam sui Principis mitigâssent. Comprehensi tunc statim quinque illi pseudo-Apostoli, unà cum tribus civibus Anabaptistarum primipilis, qui omnes excepto Joanne Kloprisio, die vicesimâ quartâ Octobris in publico urbis foro decol-

Octo ex illis Cosfeldiam, & octo alii ad Susatenses missi, plectuntur capite. *Auctores iidem.* Quinque alii recipiuntur à Warendorpiensibus; at paulò pòst, urbe deditâ, traduntur ac decollantur excepto Kloprisio; qui Coloniensi Archiepiscopo missus, & sequenti anno Brülæ combustus est. *Kerssenbr. Hamelm. & alii.*

decollati ſunt. Civium deinde corpora tumulata in cœmeterio; Apoſtolorum verò quaterna cadavera ante quatuor urbis portas rotæ impoſita. Kloprisius denique, ex Lutherano Prædicante factus Anabaptiſta & pſeudo-Apoſtolus, pro xenio miſſus eſt Hermanno Archiepiſcopo Coloniensi: qui virum nequiſſimum, & jam olim ex ejus carcere elapſum, ſequenti anno die primâ Februarii Brülæ condemnari, & ferali rogo vivum exuri juſſit. Reliqui ſex Apoſtoli Oſnabrugum deſtinati, cùm in urbis foro ſeditioſas conciones agerent, à Magiſtratu apprehenſi, paulóque pòſt è mandato Franciſci Præſulis Iburgum abducti ſunt. Ibi quatuor ipſorum in loco **Staelbrinck** appellato gladium & rotam in ſui Apoſtolatûs præmium acceperunt. Quintus, nimirum Godefridus Stralenius olim Præco Lutheranus, priusquam ad ſupplicii locum educeretur, nocentem animam exhalavit in carcere. Sextus & ultimus, Henricus Graſius antea Borckenſis Ludimagiſter, ob detecta Monaſteriensium conſilia vitæ gratiam impetravit eâ lege, ut in urbem redux adhuc ampliùs indagaret omnia, quæ ubique in locis aliis, vel pro liberando Monaſterio, vel pro firmando Anabaptiſtarum imperio fierent. Id quod ubi fideliſſimè addixiſſet; ſilenti nocte compedibus manicísque vinctus ad locum urbi vicinum vehitur: ubi altero mane à civibus inventus, ac deinde cum incredibili ipſorum gaudio in urbem reportatus eſt. Illic vir callidiſſimus ante conſpectum Regis lamentabili voce expoſuit, quo furore hominum impiorum Oſnabrugi captus, indè verò Iburgum traductus fuerit unà cum ceteris Apoſtolis Monaſterio miſſis. *Et hi quidem*, inquiebat, *in Apoſtolatu ſuo mortui atque ab impiis occiſi ſunt: ego autem, ne pari morte cum iis caderem, ſingulari prodigio à cæleſti Patre ſervatus fui. Nam ſuperiori nocte, dum in Iburgenſi carcere jacerem vinctus mortique deſtinatus; deſcendit ad me Angelus Domini, multo lumine circumfuſus, apprehensâque manu meâ, corporéque ſecum per aërem tracto, depoſuit me ante hanc urbem. Ecce teſtes hujus rei compedes manicásque ferreas! Quas idcirco non diſſolvit idem Angelus, ut Dominus meus Rex totúsque populus Iſraëlis videat, quàm certò poſſit ac velit Pater, etiam occiſis tot Apoſtolis, urbem hanc ſanctam contra omnes impiorum aſſultus tegere et cuſtodire.*

Sex alii capiuntur Oſnabrugi. Horum unus in carcere moritur: quatuor plectuntur capite: ſextus, Henricus Graſius, promittit omnia Anabaptiſtarũ conſilia prodere, acceptâ vitæ gratiâ. *Kerſienbr. ad hunc annum.* *Hamelm. in hiſt. Ev. Monaſt.* Graſius dimittitur, & Monaſterium redux, aſtutiſſimè fallit Anabaptiſtas. *Auctores iidem.*

Mirificè hoc mendacio delectatus eſt Rex & omnis populus, concipitur nova ſpes liberandæ urbis, Henricus Graſius unanimi voce declaratur Propheta, atque ùt homo, ſpiritu divino plenus, admittitur ad arcana omnia Regis conſilia. Hinc ille apertiùs dicit, quot & quales pro Regno Anabaptiſtarum faciant in urbe Weſalienſi? quid rerum Amſtelodami cogitet Jacobus Campenſis, ante dies paucos Monaſterio illuc miſſus? quos tumultus ac ſeditio-

Graſius declaratur Propheta, & à Rege diſcit arcana omnia. *Kerſenb. & Hamelman.*

ditiones pro Monasteriensium auxilio cudant alii in Frisia, totóque Belgio. Hæc autem omnia ut celerrimè perferret ad Franciscum Episcopum; paulò pòst quasi novo enthusiasmo percitus, vociferatur coram Rege: sibi à Patre imperatum esse, ut urbis liberandæ gratiâ Wesaliæ, Daventriæ, Amstelodami, & alibi, Christianos fratres in unum exercitum colligat: omnes illos ubilibet ad succurrendum paratos esse, dummodo Regis imperium ex ejusdem literis & sigillo Regio perspectum habeant. Quo audito, Rex ei protinus ingentem pecuniæ vim numerari jubet, simúlque expediri literas novæ hujus missionis testes, in hunc modum: *Nos Joannes Rex justus novi templi, et Minister Dei Altissimi, omnibus et singulis fratribus, fœderi nostro consociatis, præsenti scripto votum facimus, quòd latorem ejus Henricum Graês, Prophetam inspiratione Patris illustratum, auctoritate nostra ablegaverimus, ut fratres nostros, hinc indè per Germaniam dispersos, in Regni nostri augmentum colligat, et mandata reliqua, sibi à Deo et nobis imposita, fideliter exequatur. Rogamus itaque, ut huic non aliter ac nobis ipsis, in rebus omnibus, quæ ad causam nostram pertinent, indubiam certissimámque fidem habeatis. Scriptum Monasterii in civitate Dei, et signo nostro corroboratum anno ætatis nostræ vicesimo sexto, Regni verò nostri primo, secundo die primi* mensis, post incarnationem JESU Christi filii Dei anno 1534.* Quid autem porrò effecerit Grasius, posteaquam hujusmodi mandatorias acceperat à Rege suo, prolixiùs dicetur ad initium anni sequentis.

Fingit, sibi à Deo mandatum esse, ut alibi omnes Anabaptistas ad urbem liberandam colligat. *Kerssenbr. ad hunc annum.*

Accipit à Rege literas, fidei suæ testes, & abit. *Kerssenbr. ibidem.*

**id est, die 2. Januarii*

Hæc inter Ecclesia Catholica novo lumine collustrari cœpit à novo Ordine Societatis JESU, cujus primi Patres hoc anno, in festo Assumptionis B. MARIÆ Virginis, præeunte S. Ignatio fundatore, pro salute proximi se totos devoverunt in Monte Martyrum prope urbem Parisios. Diem hanc Societas ista etiamnum celebrat velut Natalem sui Ordinis; factíque hujus memoriam sempiternam prædictæ Ecclesiæ ac Parthenonis Mater & Præses literato marmori postmodum incidi* fecit hísce verbis: *D. O. M. Siste spectator, atque in hoc Martyrum sepulchro probati Ordinis cunas lege! Societas JESU, quæ S. Ignatium Loyolam patrem agnoscit, Lutetiam matrem; anno salutis MDXXXIV, Augusti XV. die, hìc nata est: cùm Ignatius et socii, votis sub sacram synaxin religiosè conceptis, se Deo in perpetuum consecrârunt ad majorem Dei gloriam.* Præerat eo tempore sedi Pontificiæ Clemens VII: qui tamen oriens illud lumen vix primis oculis aspicere, nedum ejus progressum intueri potuit, utpote paulò pòst mortali vitâ exutus die XXV. Septembris. Successit illi Paulus III, dictus antè Alexander Farnesius, electus die XII. Octobris, coronatus die III. Novembris. Symbolum ejus fuit: *Confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis*: videtúrque digni-

Initium Societatis JESU.

**Pinius to. 7. Ss. Julii, in comm. vitæ S. Ignatii §. 18. n. 181.*

Moritur Clemens VII Papa: succedit Paulus III. electus die 12 Octobr. *Spondan. Papebroch. & alia.*

tatem eam sibimet ipsi præcinuisse, cùm pridem antè consuêsset dicere: *confectum senio melior fortuna sequetur.*

Annus Christi 1535.

PAULI III. Pontificis 1. & 2.
CAROLI V. Imperatoris 16. & 17.
HERMANNI II. Administr. Pad. 3. & 4.

Carolus V, è bello Tunetano redux Neapolim, Alexandro Medicæo conjugem tradit Margaretam, filiâ suâ notham

FInito bello Tunetano (de cujus origine prosperóque exitu ad annum superiorem egimus) Carolus Imperator cum sua classe navigavit in Siciliam, indéque Novembri mense præsentis anni Neapolim venit: ubi ex pacto, ante quinquennium inito, Margaretam filiam suam illegitimam Alexandro Medicæo in thalami consortem dedit. In hoc itinere citra omnem exspectationem audiit, Franciscum Sfortiam Insubriæ Ducem, suæ neptis Christiernæ conjugem, die vicesimâ quartâ Octobris nullâ prole relictâ mortuum; seséque ab eo hæredem totius Insubriæ seu Ducatûs Mediolanensis postremis testamenti tabulis renuntiatum esse. Luctuosissimus certè casus! imò talis, qui rursus Imperatorem Galliæque Regem funestissimo bello inter se collisit, non sinè magno Lutheranorum ac Protestantium aliorum gaudio. Franciscus enim Galliarum Rex Insubriæ Ducatum repetebat, ut hæreditatem ad se revolutam à proavia sua Valentina Mediolanensi: contrà verò Carolus Imperator petebat illum non modò ex testamento Sfortiæ; sed etiam ex jure belli, quo eundem ex infestis Francorum manibus eripuerat, & ex mera gratia sua redonaverat Sfortiæ, per injuriam à Gallis pulso. Qua de re plura dicenda sunt ad annos proximè secuturos.

Franciscus Sfortia Mediolanensium Dux moritur, & sui Ducatûs hæredem scribit Carolum V: unde nova bella inter hunc & Regem Galliæ. *Palat. in Aq. Austr. Ripam l. 17 hist. Mediolan. Spond. Sarius & alii*

Ego interim ad Monasteriensium Anabaptistarum gesta me recipio, & in primis quidem ad ea, quæ de Henrico Grasio me dicturum appromiseram. Hic, ubi à Rege suo consecutus erat literas illas (quas ad annum præcedentem retuli) sub initium hujus anni urbem egressus est; atque, ut securiùs fugeret, præmissi sunt armatorum virorum plurimi, qui castellum portæ oppositum continuis velitationibus tam diu incesserent ac irritarent, donec ipse inobservatus præterisset. Lætus eo successu Joannes Rex fausta omnia sibi promittebat ab egressu Grasii; ideóque paulò pòst, novam Dei revelationem fingens, edicebat populo: *Verbum Domini hodie ad me factum est circa horam tertiam ante solis ortum. Dixitq; Dominus ad me: tu mihi excitabis populum innumerabilem ad honorem et gloriam nominis mei. Quandónam verò, et quo anni tempore id futurum*

Grasius, Monasterio egressus, Iburgum venit, & Francisco Episcopo detegit omnia Anabaptistarũ consilia. *Kerssenbr. ad hunc annum. Chytræus l. 14 Saxon.*

turum sit, revelabo postea. Tu autem interea cautè ambula, et hæc annuntia reliquiis populi mei, ut exspectent auxilium Domini cum patientia. At longè aliter evenit res, quàm sibi imaginatus fuerat Rex fanaticus. Grasius enim, derisis Anabaptistarum ineptiis, pridie Epiphaniæ Iburgum rediit ad Franciscum Episcopum: ostensóque diplomate Regio, quo donatus erat ad colligenda fratrum auxilia, narravit eidem omnes Monasteriensium Anabaptistarum res & spes. Nominatim verò, quinam illis consociati sint in urbe Wesaliensi? quænam arcanæ eorum tesseræ? quid in Geldria, quid in Frisia, quid in Hollandia & aliis in locis agant pro liberando Monasterio? quas etiam cædes & civium suorum interfectiones aliis in urbibus cogitent; ut occisis Magistratibus, venereum illud novæ Sionis Regnum celeriori auxilio fulciant? Exhorruit ad ista Præsul: statímque die octavâ Januarii Ducem Clivensem, & alios Principes, eâ de re certiores facit, enixè rogans, ut in hujusmodi sectarios acerrimè inquirant; & si quem inter eos deprehenderint, qui vocetur Henricus Graês, eundem velut hominem sibi fidum, atque ad alios detegendos missum, ab interitu servent. Exinde Grasius jubente Præsule Wesaliam profectus, accedebat clanculum ad cives varios, quos Anabaptismo infectos noverat: ostensóque novi Regis diplomate ab iisdem petiit, ut attentâ sociorum necessitate, quàm citò possent, ad solvendam Regalis urbis obsidionem se accingerent. Quòd cùm illi non solùm appromitterent; sed etiam varia armorum genera ex eodem fine in ædes aliquas comportarent: à Grasio repentè proditi, jussúque sui Principis in diversos carceres abrepti sunt. Subinde sex eorum, velut præcipui seditiosorum duces, die decimâ tertiâ Aprilis pœnam capitis dedêre: ceteri verò non pauci vitæ gratiam consecuti, & in Ecclesiæ Romanæ gremium eâ lege recepti sunt, ut in lustratione publica linteis albis involuti, ardentémque cereum in manibus tenentes, cœmeterium templi circumirent, & in eodem habitu divinis officiis interessent.

Mittitur Wesaliam, ubi ipsius proditione plures Anabaptistæ capiuntur, & puniuntur. *Kerssenb. in hist. Anab. Mon. ad hunc annum.*

Pari felicitate etiam in toto Belgio flagitiosum id genus hominum ubivis repressum est. In urbe Leyda, fanatici Regis patria, multitudo magna eorum (quæ die vicesimâ quartâ Januarii ad hanc urbem occupandam se accinxerat) re maturiùs patefactâ in manus civium armatorum venit, ferróque postmodum & igne periit. Quo in motu etiam Bockelsonii Regis prima uxor, quæ ibidem hucusque manserat, infami gladio percussa est: quod non modò Anabaptistis conjunctissima; sed etiam eorundem assidua receptrix fuerit. In Geldria tres hujusmodi sectariorum naves, multis armis, hominibus, & vario commeatu plenæ, à Carolo Geldrorum Du-

Eorundem perversæ machinationes reprimuntur in urbe Leyda. *Kerssenbr. loc. cit. Hæreus in ann. Brab.*

In Ducatu Geldriæ, *Kerssenbr. ibid.*

ce attineri jussæ, nullâque vitæ servandæ gratiâ in Isalam demersæ sunt. In Frisia Georgius Schenckius, Gubernator Cæsareus, ingentem eorundem sceleratorum turmam (quæ cœnobium vetus, vulgò dictum **Oude-Kloister**/ Snekam inter & Bolswerdam occuparat, illúdque variis aggeribus ac fossis contra hostilem impetum communire cœperat) militari manu aggressus est; eósque demum, post impressionem octiduanam, die septimâ Aprilis munimentis omnibus feliciter ejecit, plerisque ipsorum vel in pugna cæsis, vel in expugnatione captis, posteáque vario pœnarum genere trucidatis. At nullibi Christianæ res ab Anabaptistarum seditione in majori periculo versatæ sunt, quàm Amstelodami in Hollandia. Præcipui malorum istorum architecti erant Jacobus Campensis, & Joannes Gelius: quorum hic sub initium hujus anni; ille verò sub exitum anni præcedentis Monasterio missus, & à Joanne Rege Amstelodamensis urbis Episcopus constitutus fuerat. Posterior horum Joannes Gelius (dictus aliàs **Johan van Geel**) posteaquam in Frisia concitârat eam populi multitudinem, quam suprà diximus à Georgio Schenckio devictam & oppressam esse; novum suo sceleri velamen obducturus, confugit ad Mariam Gubernatricem Belgii: simulatâque facinorum suorum pœnitentiâ, eidem pollicitus est, curaturum se, ut urbs Monasteriensis in Caroli Imperatoris potestatem veniat, dummodo vitæ gratiam consecutus, & aliquo militum generosorum auxilio suffultus fuerit. Credit illa huic nequam homini, dat ei diploma gratiæ munitum sigillo Regio, addit etiam pecunias, quibus militem auctoraret, & ad urbem occupandam se accingeret. Exinde Gelius, nequitiarum suarum successu hilaris, festinatis itineribus Amstelodamum properat, literas gratiæ sibi datas exhibet, Monasterii liberandi causâ se ibidem commorari jactitat, indéque tantam existimationem sibi conciliat, ut in urbe tota libere versati, civium ædes introire, & quidquid ei libuit, pro voluntate sua gerere, citra omnem doli suspicionem posset. Sed, eheu! quàm ingenti urbis & Hollandiæ totius periculo? Hoc enim obtectus clypeo, factionem Anabaptisticam, à Jacobo Campensi jam antea concitatam, vehementer auxit; ac tandem eò rem deduxit, ut Anabaptistæ mense Majo, nocte mediâ inter diem decimam & undecimam totius urbis dominium ad se rapere conati fuerint. Neque dubium est, quin id iis feliciter evenisset, nisi hæc eorum consilia eâdem nocte civibus patefacta essent, priusquam seditiosi omnes accepto campanæ signo in unum convenissent. Et jam pars eorum, expansis progressa labaris, occupaverat urbis curiam ductore Gelio: solúmque exspectabat, ut & reliqua Anabaptistarum turba in vicino aggere

Et in Frisia occidentali *Kerssenbr. Haræus & Surius in comment. rer. gest.*

Maximè verò Amstelodami: ubi horrenda eorum conspiratio cœpta est à duobus Anabaptistis, Monasterio missis. *Kerssenbr. in hist. Anabapt. Haræus in ann. brab. Historia Amstelod. Belgicè.*

Anabaptistæ nituntur occupare urbem Amstelodamensem. *Auctores iidem.*

aggere se conjungeret. Sed quia cives alii de malignis eorum consiliis jam edocti erant; ad impediendam hanc eorum conjunctionem, incredibili celeritate occluserunt vias omnes, per quas ad curiam & aggerem vicinum accedi poterat. Ità quidem eâ nocte nihil ampliùs effectum; sed in armis tantùm ab utraque parte vigilatum est usque in primam alterius diei lucem. Hac autem appetente, continuò fit impressio in urbis curiam & Anabaptistas eandem insidentes, laxantur in eos tormenta bellica, disjiciuntur postes cum repagulis, franguntur ostia, concurritur, pugnatur, vincitur, occisis Anabaptistarum plurimis; quos inter etiam Joannes Gelius glande plumbeâ transfossus jacuit. Horum scelerata corpora eodem die in furcas acta & è pedibus suspensa sunt. In alios verò, nefandæ hujus conspirationis participes, per dies proximè sequentes ulteriùs inquisitum, variísque pœnis animadversum est. Ex his duodecim viri, qui in assultu capti erant, revulsis è corpore adhuc vivo cordibus in faciem percussi, ac deinde in quatuor partes dissecti fuêre: tres alii quadripartito corpore rotis implexi, tres ad gladium condemnati, quatuor mulieres ante ædes proprias suspensæ, septem in aquis suffocatæ, septem in ignes missæ & infamibus flammis concrematæ. Omnes autem, utì magnitudine scelerum, ità etiam diritate suppliciorum anteivit Jacobus Campensis, Amstelodamensium Episcopus à Bockelsonio Rege designatus. Hic è carcere protractus in theatrum ante curiam, ponebatur in editiore cathedra, gerens in capite Episcopalem infulam ex lamellis ferreis & stanno illitis fabricatam, cujus anteriori parti impressa erant Amstelodamensis urbis insignia. In eo apparatu primùm sedere debuit per horam integram, atque interim à plebe circumfusa innumeras derisiones, opprobria, & subsannationes ferre. Post hæc eidem à carnifice excisa est lingua impia, quâ doctrinam Anabaptisticam evulgaverat: dein abscissa ac detruncata manus dextera, quâ suos assleclas rebaptizaverat: tum laniorio cultro à cervice resectum caput, cui mitram Episcopalem sacrilegè imposuerat: postremò cadaver mutilum flammis absumptum; caput autem, unà cum infula resectáque manu, ad portam, quæ Harlemensis dicitur, palo infixum est.

Sed ab aliis civibus, maturè præmonitis tandem vincuntur; puniuntúrque diverso pœnarum genere. *Historia Amstelodam.*

Horrenda mors ac supplicium Jacobi Campensis, Amstelodamensium Episcopi à Joanne Rege constituti. *Historia Amstelodam. Surius in comment. rer. gest.*

Interea urbs Monasteriensis propter castella & aggeres circumductos arctissimè claudebatur: veluti sub finem anni superioris decretum erat, primùm in Essendiensi Principum conventu mense Novembri; deinde rursus in comitiis Confluentinis medio Decembri habitis, quibus interfuêre Legati, Colonienses, Moguntini, Trevirenses, Palatini, Saxonici, Clivenses, & aliorum ordinum circuli Westphalici & Rhenani. Horum voluntate & consensu copiis

Urbs Monasteriensis tenebatur arctissimè clausa. *Kerssenb. in hist. Anabapt. Monast. ad ann. prac.*

Hamelm. in Hist. Evang. Monast. Brower. in annal. Trevir.

copiis omnibus, toti urbi circumfusis, cum supremo imperio præfectus est Wiricus à Daun Comes de Oberstein: pro stipendiis verò militaribus, quæ solus Monasteriensis ferre non poterat, in singulos dimidii unius anni menses decreta sunt quindena florenorum aureorum millia, ab omnibus istorum Circulorum Principibus conjunctim exsolvenda. Neque ab ea communi Principum contributione immunis aut libera fuit Paderbornensis Diœcesis nostra. Nam & in ea non modò Laici; sed etiam Clerici & Religiosi, pecuniarium subsidium ad hoc bellum contulêre, uti annotavit Henricus Schrôder* Abbas in Marien-Münster, de suo monasterio ità scribens: *Anno 1535 dedimus Hermanno Administratori Paderbornensi quinquaginta florenos Rhenenses, pro exstirpanda hæresi Anabaptistarum in civitate Monasteriensi.* Ità factum est, ut hi, qui urbem includebant, rebus omnibus ad vitam necessariis abundarent: contrà verò in urbe, quæ jam initio præsentis anni penuriam victûs experiri cœperat, acerba fames quotidie magìs magísque ingravesceret. Qua ex re cùm Joannes Rex popularem tumultum pertimesceret; primùm è numero fortissimorum civium delegit sibi duodecim duces, quorum uni Saxoniam, alteri Ducatum Brunsvicensem, huic Brabantiam, aliis regiones alias cum Ducali titulo promittebat, si muneri quisque suo diligenter satisfaceret, & omnem quiritantis populi tumultum coërceret. Deinde etiam universæ multitudini imaginario suo Prophetico spiritu prædicebat, adhuc paululùm divino jussu exspectandum esse usque in proximum Pascha: tunc enim à suis emissariis, Henrico Grasio & Joanne Gelio, urbem hanc à diuturna circumvallatione certissimè liberatum iri. Tacuit his auditis populus. At, ubi postmodum advenisset Pascha, eóque præterlapso adhuc nulla spes relevandæ urbis allucesceret; adeò recruduerunt plebis jejunæ murmura, ut nullâ ampliùs territatione vel supplicio capitis potuerint coërceri. Neque id mirum sanè. Jam enim totâ urbe tam acerba fames invaluerat, ut plerumque vulgus hominum, excepto Rege & ejus aulâ, intrà dies plurimos ne vel unicum panis frustulum degustârit, multóque minùs cibos alios humano corpori necessarios. Post equos, cattos, canes, & alia id genus animalia sinè pane commesta, etiam ranæ, mures, glires, & recentia hominum occisorum cadavera, in deliciis esse præ inedia cœperant. Imò non paucæ matres, ut indomitam ventris esuriem compescerent, ausæ sunt in cibum vertere suósmet liberos, quorum salitæ carnes post urbem expugnatam variis in locis adhuc inventæ sunt. Quid autem ad ista Rex, potu cibóque satur? *Per me licet*, inquiebat, *ut hi, qui in fide magìs infirmi sunt, urbem nostram et Regnum deserant, modò secum nihil*

**Henricus Schrôder, Abbas Marien-münster. in diario.*

Joannes Leydensis Rex, ex ingruenti fame tumultum verit°, creat duodecim duces; promittítq; urbem circa Pascha liberandam esse ab obsidione.

Kerssenbr. ad hunc annum. Sponà. ad hunc ann. n. 18. Chytræus l. 14. Saxon. ad annum 1534.

Horrenda fames in urbe.

auct. iidem Surius ad ann. 1534. Kerssenb. Hamelm. & alii.

nihil pretiosum efferant, et vulgari solùm veste contenti fuerint. Ego interim, licèt omnes abscedere vellent, cælesti fretus auxilio persistam et manebo hîc. Pater enim non deseret me, nec meam plebem; sed hac inediâ solùm vult periclitari nostram constantiam. Per quæ verba cùm abire liceret omnibus, quicunque vellent; continuò plurimi viri ac mulieres (quos nongentos aut ampliùs fuisse memorant) urbem hanc & Regnum sartoris deseruêre: omnes inediâ confecti, pallidi, emaciati, & cadaveri magìs quàm homini adhuc vivo & spiranti similes. Ex iis multi primo impetu ab obsessoribus trucidati: alii verò ab his repulsi, cùm in urbem redire nollent aut non auderent; per dies quatuordecim aut paulò ampliùs, urbem inter & hostium castra more pecudum victitârunt; nihil aliud habentes, unde corpus exsangue pascerent, quàm sola gramina. Id quod ubi Francisco Episcopo nuntiatum est: hujusmodi vitam omni morte acerbiorem esse ratus, jussit ipsos in locum vicinum colligi, ibíque magìs reos pœnâ capitis condemnari; ceteros verò usque ad urbis expugnationem variis in locis reservari.

Multi ob famem dimittuntur ab urbe: quorum alii à militibus occisi, alii usque ad urbis expugnationẽ custoditi variis in locis. *Kerssenbr. Hamelm. & alii.*

Eodem ferè tempore, nimirum die quartâ Aprilis (quæ tunc erat octava Paschatis) ad infringendas Monasteriensium Anabaptistarum obluctationes nova imperii comitia celebrata sunt Wormatiæ: in quibus Principum Legati, præter stipendia militaria, quæ mense Decembri decreta erant, adhuc alia viginti millium aureorum stipendia in singulos quinque reliquos æstatis & Autumni menses decreverunt. Imò, si interea forsan hæc obsidio non esset visura finem; novus alius Principum conventus in diem decimam tertiam Julii constitutus est, in quo decernerentur cetera ad edomandam urbem necessaria. Sed (quæ Deo sint immortales gratiæ) ante hujus ultimi congressûs initia civitas Monasteriensis feliciter expugnata est, præeunte juvantéque Joanne Langenstratio, quem à brevi statura corporis appellabant Hansulum aut Hensulum, vulgò **Hänßken von Langenstraten.** Hic è castris Episcopalibus anno superiore in urbem fugerat: & quia jam nullum ampliùs videbat modum, quo afflicta urbs ab annonæ deficientis penuria sublevari posset; quæsitâ elabendi viâ, statuit urbem Francisco Antistiti prodere, si ab eo vitæ gratiam impetraret. Abit igitur silenti nocte: deductúsque ad præcipuos militiæ Duces, modum aperit, quo prædicta civitas trecentorum ferè militum auxilio capi, & in Francisci Præsulis potestatem sinè magna suorum clade compelli queat. Audiunt hæc illi cum ingenti gaudio, probant omnia Joannelli vel Hensuli consilia, traditísque immunitatis & gratiæ signatæ literis, adjungunt ei Wilckinum Stedingium, pedestris militiæ ducem, cum quadringentis pugnatoribus ex omni

Nova Imperii comitia, Wormatiæ habita, in causa Anabaptistarum Monasteriensium *Kerssenb. & Hamelman.*

Joannes Langenstratius, miles transfuga, aperit ac declarat modum capiendi urbem. *Kerssenbr. in hist. Anabapt. Chytræus l. 14. Saxon. Hamelm. & alii.*

Wilckin' Stedingius, præeunte Langenstratio, cum quadringentis militibus vallũ transcendit & urbem intrat: sed per incuriã negligit aperire portam urbis. *Kerssenbr. Hamelm. & alii.*

mni castrorum flore delectis. Hi igitur nocte illâ, quæ S. Joannis Baptistæ natalem sequitur, inter ventorum fulminúmque murmura clanculum accedunt ad portam Crucis: Hensulóque monstrante locum, ubi fossa minùs lata, & inops aquarum erat, per injectos virgulteos fasces emergunt in vallum urbis. Indè per obliquos tramites tacitissimè adrepunt ad sudes præpilatas: evulsâque earum unâ vel alterâ, quam Hensulus jam antè nôrat leviori brachio removeri posse, sinè magna difficultate veniunt in propugnaculum exteriori portæ impositum. Indè rursus, occisis omnibus, qui ibidem excubabant, celerrimè descendunt in viam saxeam inter duas portas intermediam: rursũmque interfectis omnibus excubitoribus, ponticulum ad se attrahunt, per quem ad portam interiorem simul & in urbem itur. Debuissent hîc statim effringere portam exteriorem; & aliquem è suis mittere, qui per eam nonnulla alia consodalium suorum auxilia in urbem jam apertam evocaret. At illi nimiâ festinatione rem adeò necessariam negligentes, viâ rectâ properârunt ocyùs in planitiem campi Dominici; occupatísque tormentis bellicis, quæ ibidem erant, contra advolantes Anabaptistarum copias in apertam aciem se composuêre. Certatum exinde fortiter ab utraque parte: ac tandem Episcopales (nescio an ab hoste pressi, an autem novo stratagemate hostem oppressuri) retraxerunt se in angiportum, propè sacellum S. Margaretæ. Ubi dum eorum pars ex viæ angustæ faucibus egregiè depugnaret; altera pars effractis ædium vicinarum ostiis, elabitur in plateam Ægidianam: indéque in campum Dominicum redux, tam ardenter irruit in Anabaptistarum terga, ut antè simul ac retro ab hostium suorum gladiis prostrati caderent; ideóque demum ulterioris lanienæ impatientes, ex area Cathedralis templi in vicinum urbis forum se retraherent.

Certatur acriter in campo Dominico; ac tandem Anabaptistæ se ex eo retrahunt in forum urbis. *Kerssenbr. in hist. ms.*

Joannes de Twickel à Stedingio mittitur, ut ex urbis vallo nova in urbem auxilia convocet. *Kerssenb. loc. cit.*

Joannes Rex, eâ suorum clade non parùm territus, post horam secundam noctis ad Stedingium Legatos ex foro mittit, qui utrimque breves inducias & paciferum colloquium postulent. Annuit Stedingius (nam & ejus miles, pugnando & cædendo fessus, quiete modicâ indigebat) hostibúsque interim non advertentibus, Joannem de Twickel signiferum secretò in vallum destinat ad expetenda suorum commilitonum auxilia. Abit ille cum tribus aliis, purpurante jam aurorâ. Cúmque urbis vallum jam ab omni Anabaptistarum præsidio vacuum inveniret; explicato vexillo suo, edictâque simul militari tesserâ (quæ erat *Waldeck*) acclamat sociis ante urbem præstolantibus: *adhuc omnia satìs feliciter geri à nostris: eos tamen pugnando et cædendo non parùm delassatos esse; ideóque desiderare, ut et ipsi quâcunque meliore viâ quantocyus in urbem veniant, et fati-*

fatigatis auxilium præstent. Intrà vallum et portas nihil ampliùs periculi fore, cùm ea defensoribus jam destituta sint; ac belli totius vis nunc tantùm hæreat in campo Dominico, vicinóque urbis foro. Interea Stedingio & sociis ejus per Legatos proposuerat Joannes Rex, parciturum se ipsorum sanguini, dummodo relictis armis vexillísque militaribus vellent urbem derelinquere. Quod, cùm ipsi recusarent, malléntque mori potiùs, quàm regressu tam probroso sui nominis gloriam obfuscare, commodùm è vallo redit Joannes Twickelius, nuntiátque Stedingio & sociis ejus, jam à castris in urbem accurri, intráque breve tempus eorum auxilia præstò fore. Tum verò Stedingius, dimissis Legatis Regiis, jubet iterum dari signum pugnæ: dúmque ab ambabus partibus acerrimè certaretur; ecce tibi! copiarum Episcopalium numerosa turma, per valla, per fossas, per effracta portarum repagula in urbem ruens, fatigatam suorum aciem ità corroborat, ut Anabaptistæ, diuturniorem cædem non ferentes, dissolutis ordinibus in fugam se conjicerent. Ex his alii in terras subterraneas, alii in turres, alii in evastata Religiosorum domicilia, alii in alios angulos & latibula se abstruserunt, ut mortem capitibus suis imminentem fugerent. Soli, adhuc ducenti circitèr, ad munitiones in foro excitatas convolaverant, atque ex iis cum horrisono tormentorum fremitu ità in adversarios detonuêre, ut nemo ex his in forum progredi sinè cæde vel sanguine posset. Sed & hæc tempestas brevì rursus deferbuit. Nam, ùt primùm iis oblata est vitæ gratia, si relictis omnibus extra urbem securè duci, ac dimitti cuperent, conditionem hanc perlubenter amplexi, & impunè urbem egressi sunt. Ità demum nobilissima civitas, post unius anni pluriúmque mensium obsidionem, die vicesimâ quintâ Junii in sui Præsulis potestatem rediit, non sinè magno omnium Principum Christianorum gaudio.

Stedingius prælium redintegrat, & castrorũ accurrentiũ auxilio urbem capit, Anabaptistis partim occisis, partim fugatis. *Kerssenb. Hamelm. & Haræus in annal. brabant.*

Victoriæ nuntius eodem die sub horam sextam matutinam à Stedingio missus est ad oppidum Wolbecense, ubi tunc agebat Franciscus Episcopus. Priusquam verò hic in urbem adveniret; omnes omnium domorum ac turrium anguli sollicitè perquisiti, & ex occultis eorum latibulis hominum sceleratorum plurimi ad varia pœnarum genera protracti sunt: ità tamen, ùt longè mitiùs ageretur cum feminis, quàm cum viris. Illæ enim solo exilio castigatæ, exceptâ Reginâ Divarâ & paucis aliis, quæ supplicio capitis nefariam vitam conclusêre: viri autem è diverso vel è turribus in terram deturbati, vel hastilibus transfixi, vel gladiis & mucronibus obtruncati fuêre. Soli ex omnibus ad enormia supplicia servabantur Joannes Bockelsonius Rex, Bernardus Knipperdollin-

Joannes de Leyda, Knipperdollingius, & Krechtingius capiuntur, Regina Divara capite plectitur, Rotmann in acie cecidit. *Kerssenb. Hamelm. Haræus & alii.*

gius Regis Vicarius, & Bernardus Krechtingius novi Regni consiliarius. Horum primus in superiore tabulato portæ Ægidianæ deprehensus erat, catenam auream è collo defluentem gerens, quæ hodie adhuc asservatur à perillustri familia Dominorum de Merveld. Alter apud portam Novipontanam latuit, proditúsque est à quadam femina, quæ idcirco impunitatem obtinuit. Postremus in Ægidiano cœnobio se occultaverat, pœnámque singularem vel ex eo meruit, quòd antea sacerdos & Pastor Gillhusanus fuerit. His adjungi debuisset Bernardus Rotmannus, malorum omnium fax & incentor primus. At ille, dum acerrimus ambarum partium conflictus esset, in medias hostium phalanges militari sub veste irruens, ex accepto vulnere sceleratam animam jam antè evomuerat. Mirificè gavisus est Episcopus de trium istorum captivitate; magis autem de recuperatione urbis: ad quam videndam triduo post, nimirum die 28. Junii, ex oppido Wolbecensi Monasterium venit. Accedenti procedebat obviàm Wilckinus Stedingius cum octingentis militibus, eidémque non solùm obtulit claves urbis; verùm etiam Regis captivi sceptrum, coronam, gladium, & calcaria ex auro fusa. Lætus hoc donario Princeps, cum ingenti solatio in urbem ducitur, ibíque in gazophylacio Regis adhuc centum aureorum millia in auro & argento reperit. Cetera autem curiosis oculis contemplans, nihil aliud in urbe desolata vidit, nisi turres fastigiatis cacuminibus denudatas, Ecclesias tecto plumbeo exutas, profanata altaria, desertas domos, dispersa cadavera, plateas recenti sanguine adhuc madentes. Quare vix ultra biduum hîc moratus, Iburgum abiit; eóque pariter Joannem Regem in vinculis adduci jussit, aliis duobus alibi tantisper custoditis. Ibi Princeps audacissimum hominem primo intuitu sic adortus est: *Scelerate nebulo! in quæ damna me meôsque conjecisti?* Ad quæ verba Rex fronte imperterritâ: *Sacrificule*! quid nocui tibi? urbem reliqui tibi, non modò amplam ac spatiosam, sed etiam validissimè præmunitam. Si quid ampliùs damnorum à me reparatum velis; jube fieri pro me corbem ferreum, undique contectum corio: huic me inclusum toto orbe circumducito, novæ Sionis Regem hîc esse proclamato, et à quolibet meì videndi cupido nummum*album tibi dari facito. Sanè eo modo plùs nummorum recipies, quàm bello contra nos gesto consumpsisti. Bene est*, reponebat Præsul: *circumducam Te, et ab hominibus videri faciam; corbem verò servabo tibi in tempus aliud. Sed heus tu! quâ auctoritate ausus es arrogare tibi jus in meam urbem et populum?* Reponebat ille vicissim & interrogabat: *Quis tibi, Sacrificule, jus istud in urbem contulit?* Cúmque responderet Præsul, se à Canonicis legitimè electum, atque à Pontifice & Imperatore confirmatum esse: *Ego autem*, edicebat,

Stedingius Episcopo ad urbem venienti offert captivi Regis coronam, sceptrum, & alia Regis insignia *Kerssenb. & Hamelman.*

Joannes Rex Iburgi ad Episcopum ducitur, & protervè respondet ipsi. *Kerssenbr. Spond. ad hunc ann. n. 19 & alii.*

**germanicè*, Pfaff: **monetæ genus, germanicè* ein weiß pfenning

bat, *non ab homine, sed ab ipso Deo per ejus Prophetam ad hujus urbis imperium vocatus sum.* Ità fanaticus homo etiam in vinculis insanire non desiit. At brevì didicit, non impunè ludi cum Principibus. Nam paulò pòst unà cum duobus aliis, Knipperdollingio scilicet ac Krechtingio, spectaculi causâ per diversas urbes & oppida circumductus, ibíque à diversis Principibus, Comitibus, Nobilibus, populóque universo, non solùm visus; sed etiam derisus ac subsannatus est, non sinè magno spectatorum & auditorum gaudio. Demum verò, cùm abunde cum iis lusum esset, Joannes Rex custodiæ arctioris causâ Bevergernam vehitur; Knipperdollingius autem & Krechtingius Horstmariam in diversos carceres abducuntur: ex quibus illos principio sequentis anni in ferale pegma vel theatrum proferemus.

Knipperdollingius, & Krechtingius, cũ Rege suo ludibrii causâ per varias urbes deducuntur: ac demum retruduntur in diversos carceres. *Kersenbr. Hamelm. Suri° Spondan. & alii.*

Ceterùm inter eas Monasteriensium Anabaptistarum turbas, longè gravius detrimentum Ecclesia passa est in Regno Angliæ, propter divortium Regis & Reginæ. Series totius rei ità habet: Catharina, Caroli V. Imperatoris matertera, sub initium hujus seculi nupserat Arthuro, Henrici VII. Regis Angliæ filio natu maximo. Hoc autem post quinque menses decedente, cùm adhuc virgo & ob morbum conjugis intacta esset; rursum ad nuptias expetita est pro Henrico VIII, defuncti Arthuri fratre, qui tunc agebat annum ætatis duodecimum. Quæsita postmodum dispensatio Pontificia; eâque post longas consultationes impetratâ, demum anno 1509 die 3. Junii Henricus*eam sibi in conjugem adscivit, ac die vicesimâ quartâ Junii unà secum in Westmünster coronâ Regiâ decorari fecit. Exinde per octodecim annos nemo fuit, qui valorem istius matrimonii in dubium traheret, usque ad annum istius seculi vicesimum septimum. Quo tempore Thomas Volsæus Cardinalis & Regni Cancellarius, cùm videret, castissimos Reginæ mores lascivo Regi nonnihil displicere; primus omnium suggessit ipsi, valorem præsentis matrimonii sibi valde suspectum esse, multísque de causis fieri posse, ut illud iterum declaretur fuisse irritum. At brevì didicit assentator ille, quàm vera sit vetus illa & vulgaris parœmia: *malum consilium consultori suo pessimum.* Cùm enim res illa postmodum deduceretur ad examen Pontificium, ibíque difficultates multò plures inveniret; quàm putâsset Rex, jam proclinatus in amores Annæ Bolenæ, admodum salacis & levitate ipsâ levioris feminæ: Thomas Volsæus, consiliorum istorum auctor, in gravissimam Regis offensam incidit. Ac primò quidem anno 1529 à conspectu Regis facessere jussus, dein die 18 Octobris Cancellarii dignitate exutus, demum etiam gravissimarum accusationum causâ in ærumnas varias detrusus est. Quas inter

Origo schismatis Anglicani ab anno 1527 usque ad annum 1535. *Sander. de Schism. Angl. l. 1. Spond. ad ann. 1528. Palat. in Aq. Austr. ad eundem annum.*

**tunc ingressus annum 18 vũ.*

Henricus VIII. consilio Thomæ Volsæi petit, matrimoniũ suũ cum Catharina declarari irritum *Spond. ad ann. 1528. Sander. l. 1. de orig. Schism. Angl. Palat. in Aq. Austr.*

Thomas Volsæus, in Regis of-

fensam incidit; eíque in dignitate Cancellarii sufficitur Thomas Morus anno 1529. *Spondan. ad ann. 1529. Sanderus loc. cit. Vita Thomæ Mori c. 14.*

inter, dum anno subsequente ad dicendam læsæ Majestatis causam Londinum abduceretur; fatali morbo in itinere correptus obiit mense Octobri anno 1530. Huic in officio Cancellarii post octiduum suffectus est Thomas Morus, vir sapientissimus, & jam antè in variis legationibus cum egregia laude versatus: cui Henricus Rex eandem sui divortii causam examinandam ac discutiendam tradidit. At ille, post bene longam istius causæ discussionem, seposito respectu humano respondit Regi: *se quidem, Deo ante oculos habito, stare non posse pro divortio: si tamen alii contrarium sentiant, id à se non iniquè ferendum esse; nec unquam fore, ut idcirco eos malitiæ vel erroris arguat.* Audiebat hæc Rex moderato, utì exteriùs præ se ferebat, animo: sciebat enim, se antea dixisse Moro, ut in hoc negotio nihil aliud agat vel respondeat, quàm quod ejus conscientia dicendum vel agendum suadeat. Re ipsâ tamen ab hujusmodi viro sententiam aliam libidini suæ magìs faventem exspectaverat: ideóque postea semper alios atque alios divortii sui patronos auro ac muneribus conquirebat, non quieturus, donec per fas aut nefas ad optatas nuptias perveniret. Quod cùm videret Morus, turbarum indè nasciturarum præscius; anno 1532, die 15 Maji, cum bona Regis Henrici venia Cancellarii munere se abdicavit. Nec multò pòst etiam Rex, novarum nuptiarum avidus, invenit virum suis desideriis obsequentissimum, nempe Thomam Cranmerum profligatæ conscientiæ virum, quem eodem anno ad Archi-Episcopatum Cantuariensem evexerat, in locum Guilielmi Warami mense Augusto mortui. Is, cùm Annæ Bolenæ addictissimus, totúsque ad assentationem Regis fictus & factus esset; continuò sinè lege, sinè ordine, sinè jure & judiciaria potestate, sententiam pronuntiavit pro divortio: simúlque permisit Regi, ut non exspectato Romanæ Sedis judicio ad concupitas nuptias procederet. Initæ sunt hæ mense Octobri vel Novembri anno 1532; sed admodum occultè paucísq; consciis: volebat enim Rex aliquot mensibus exspectare favorem summi Pontificis. Sed cùm interea nihil ex ejus voto Roma decerneret, tandem anno sequente omnem Apostolicæ sedis reverentiam exuit, matrimonium à se initum publicavit, Annam Bolenam velut Angliæ Reginam coronari fecit, & eodem anno, die septimâ Septembris, ex ea suscepit Elisabetham filiam, Catholicæ Religionis flagellum pessimum.

Thomas Morus divortium à Rege cogitatum improbat; & anno 1532 Cancellarii officium suâ sponte abdicat. *Sand. l. 1. de schism. Anglis.*

Thomas Cranmerus anno 1532 creatus Archiepiscop. Cantuariensis, sententiam fert pro Rege Henrico; permittítq; eum conjungi cum Anna Bolena. *Spond. ad ann. 1533. Sand. l. 1. de orig. schism. Angl.*

Clemens VII. Papa, ùt primùm ista per nuntios didicit, Henricum Regem non semel paternè cohortatus est, ut ab illicitis hujusmodi nuptiis quantocyus resiliret. Cùm autem per hæc omnia nihil profecisset; ad acriora tandem progressus, mense Martio anni millesimi quingentesimi tricesimi quarti, Majoris excommuni-

Henricus VIII. anno 1634 à Clemente VII Pontifice

municationis sententiam in Henricum Regem fulminavit: eâ tamen moderatione, ut censuræ hujus declaratio adhuc toto semestri spatio suspenderetur; &, si interea Henricus resipisceret, excommunicatio effectum non haberet. At ille jam eò flagitiorum venerat, ut non modò amores illicitos non coërceret; sed etiam quotidie magìs ac magìs in Catharinam à se rejectam & in Pontificem Romanum fureret. Nam eodem anno, cum assensu Thomæ Cranmeri Cantuariensis Archiepiscopi, novam duplicis juramenti formulam adinvenit, unam, quâ jurarent omnes, consentire se in successionem Elisabethæ filiæ jam recèns natæ, cum exclusione Mariæ ex matrimonio priori genitæ: alteram, quâ jurarent, se Romano Pontifici renuntiare, nullúmque aliud Anglicanæ Ecclesiæ caput à se agnosci, quàm solum Regem. Utrumque illud juramentum offerebatur toti Clero Londinensi, ad Archiepiscopale palatium convocato; utì etiam Thomæ Moro, qui solus è statu Laicali præstò erat, & ante omnes alios juramentum hoc edicere jussus est. Respondit ille, id à se jurari non posse, nisì se suámque animam æternæ damnationis periculo objectam vellet. Simile responsum dedit Joannes Fischerus, Episcopus*Roffensis: reliquus verò secularis Clerus, minùs Deum, quàm Regem timens, juramentum illud metu pœnarum edidit. Morus igitur & Fischerus, velut homines Regi suo rebelles, auctoritate Regiâ comprehensi, & in carceres abducti; nec multò pòst etiam varii variorum Ordinum Religiosi ob eandem causam in vincula & compedes pertracti sunt. Ex horum numero, sequenti anno 1535, primi omnium gloriosâ morte procubuêre tres Carthusianorum *Priores*, unà cum Reginaldo Brigittini Ordinis Theologo, & alio sacerdote seculari: omnes crassiori fune in furcam attracti, dein semivivo corpore ex ea rursum demissi, ac demum detruncato capite in quatuor partes dissecti. Hos iterum die decimâ octavâ Junii ad gloriosam necem consectati sunt alii tres Carthusiani ex Londinensi monasterio: quos non modò pari morte affectos referunt; sed etiam paulò antè in fœtentissimo carcere tam immaniter constrictos, ut debuerint semper erecti stare, ne quidem permissâ (quod ait Surius) purgandi corporis facultate. Quatriduo pòst, nimirum die 22. Junii, senile caput crudeli ferro subjicere debuit Joannes Fischerus Episcopus Roffensis, vir summæ probitatis & religionis: in cujus thesauris à satellitibus Regiis nihil aliud inventum est, Sandero teste, quàm cilicium & flagellum. Ad supplicii locum deductus, eundémque jam eminus videns, abjecto statim senili baculo: *Eja*, inquit, *pedes mei! adhuc brevi tempore* **vestrum officium facite: adhuc parùm itineris restat.* Conscenso demum ferali pegma-

excommunicatur. *Spondan. ad ann. 1533. Harans in annal. brab. Sander. l. 1. schism. Anglic.*

Exigit à suis impiissimũ duplex juramentum. *Spond. ad ann. 1534. n. 6. Pal. & alii.*

**Roffa, Anglicè Rochester, urbs Episcopalis sub Archiepiscopo Cantuariensi.*

Thomas Morus, Joannes Fischerus Episcopus Roffensis, & alii juramentum illud recusantes, in carcerem detruduntur aõ 1534 *Spond. ad ann. 1534. & seq.*

Fischer⁹ & alii trucidantur anno 1535. *Spond. ad ann. 1535. Sander. l. 1. schism. Anglic.*

**Chytræ⁹ l. 14. Saxon.*

pegmate, sublevatis in cœlum oculis, oravit hymnum Ambrosianum; eóque recitato fatalem ictum lætus excepit.

Acerbè ingemuit Morus, cùm audivit, sanctissimum illud caput ad necem rapi; se verò nondum coronæ talis participem fieri. *Confiteor** *tibi Domine*, inquiebat, *quòd non merear tam illustrem gloriam; non enim sum adeò sanctus, utì Roffensis tuus. Attamen, si fieri potest, fiam et ego particeps calicis tui Domine!* Placuêre cœlo tam beata suspiria: Die primâ Julii Morus iterum è Londinensi carcere ad Regium tribunal ducitur. Ubi diu multúmque exagitatus, cùm nec Annæ Bolenæ nuptias approbare, nec Regem ùt Ecclesiæ Anglicanæ caput agnoscere vellet; suæ mortis sententiam à supremo Regni Cancellario pronuntiatum audiît in hæc verba: *Visum est nobis, Thomam Morum ab hoc loco in carcerem turris Londinensis reduci oportere: indè verò post dies aliquos per mediam urbem ad furcas Tyburtinas trahi, ibidem suspendi, adhuc spirantem è furca relaxari, pectus eviscerari, viscera comburi, caput abscecari, corpus in quatuor partes diffindi, postremò singulas partes unà cum resecto capite in iis locis affigi, in quibus Rex voluerit.* Sed hæc sententia paulò pòst ab Henrico Rege mitigata est, conversáque in solum abscissionem capitis. Morus interim à satellitibus reducitur in suum carcerem, occurrentibus inter viam Joanne Moro filio ipsius unico, & Margaretâ filiâ præ ceteris dilectâ. Ille, tametsi jam vir maturus & matrimonio ligatus foret, coram patre in genua provolutus, benedictionem ab eo supremam petiît, & osculo impresso abiît. Illa verò in patris amplexum ruens, nihil aliud loqui præ dolore potuit, quàm hæc pauca verba: *Ah! mi pater!* Quibus dictis cùm oscularetur patrem, respondit hic: *se, quæcunque jam pateretur, Dei voluntate** *et permissu pati: proinde opus esse, ut et ipsa divinæ voluntati se accommodet, patrísque sui casum patienter ferat.* Subinde redux in carcerem, per dies reliquos ad Martyrium perferendum pientissimè se disposuit, usque ad diem sextam Julii, glorioso ejus Martyrio designatam. Educebatur eâ die vilissimo indutus habitu, manibúsque ferens*crucem, è cujus amplexu frequenter oculos in cœlum sustulit. Vinum, quod ei transeunti offerebatur à quadam femina, modestè recusabat, inquiens: *Christum in morte sua non vino, sed amaro felle potatum esse.* Ad locum supplicii veniens, ac theatrum ibi positum conscensurus, manum alicujus adstantis petebat hísce verbis: *juva me,* * *quæso, ad hunc ascensum: in descensu, ut quis me juvet, nemini molestus ero.* In ferali pegmate jam constitutus, prohibitúsque ad plebem loqui, brevissimè ad omnes dixit: *Ego, fratres, contestor apud vos, me et fidelem Regi, et servum Dei mei, et in fide Catholica** *mori.* Tum utroque genu flexo clarâ voce recita-

*Sander. l. 1. schism. Angl.

Thomas Morus ad mortem condemnatur & moritur.

*Vita Mori c. 19.

*Vita Mori c. 20.

*Vita Mori ibid.

Sander. l. 1. schism. Angl.

*Vita Mori ibid.

citavit psalmum: *Miserere meî Deus.* Quo finito, gloriosum caput ferali trunco imposuit, eôque recisô abeuntem animam felici transitu ad cœlos misit.

Necem Mori initio sequentis anni consecuta est beata piáque mors Reginæ Catharinæ: quæ, tametsi à cæde & ferro intacta manserit, ab Anna tamen Bolena tot ærumnis & injuriis pressa est, ut inter eas vitam longiorem agere vix potuerit. Paulò ante mortem Henrico Regi pientissimè valedixit hac epistolâ, uni famularum suarum ad calamum dictatâ: *Domine mi Rex, et Marite mihi semper charissime. Jam adventat hora mortis meæ. In quo temporis articulo jubet amor meus, quo te semper prosecuta fui, ut paucis admoneam te de æterna salute animæ tuæ, universis mundi rebus et bonis anteferenda. Ego tibi libenter ignosco omnia; precôrque, ut eadem condonet tibi Deus. Quod reliquum est, commendo tibi Mariam, communem filiam nostram, ut ei præstes officium patris. - - - Postremò id unum testor, quòd oculi mei te solùm è rebus mortalibus adhuc semel videre desiderent. Vale.* Non potuit sibi Rex à lachrymis temperare, cùm hujusmodi literas perlegisset: statímque remisit aliquem è suis, qui eidem suo nomine plurimam salutem diceret. Sed illa jam ante adventum hujus in cœlum iêrat, defuncta Kimbaltonii in Huntingtonia, die sextâ Januarii anno 1536. Subinde præcepit Rex, ùt Aula tota lugubrem vestitum sumeret: & quis non putâsset, etiam Annam Bolenam, publici honoris causâ, huic decreto Regio parituram fuisse. At illa (turpe dictu!) non solùm ei non paruit; sed ex adverso, quasi in signum suæ lætitiæ, se suásque famulas ac ministras flavi coloris vestibus amiciri jussit. Imò cùm assentatores quidam gratularentur ei de securitate per hunc obitum acquisita, respondit* scelerata mulier: *equidem gaudere se de illius obitu; dolere tamen, quòd obiêrit morte tam honestâ.* Per quæ verba quid aliud indicatum voluit, quàm sibi gratius fuisse, ut gladio carnificis percussa caderet? sed non videbat coronata pellex, malum istud, quod Catharinæ innocenti voluit, suómet scelerato capiti propediem impendêre. Mense enim quarto post illius obitum, nimirum die decimâ nonâ Maji, propter adulteria & incestum cum suómet fratre commissum infami gladio percussa est; & quidem in eodem loco, in quo eâdem instigante Thomas Morus ante annum passus erat propter innocentiam & sanctitatem. Adeò verum est illud Poëtæ: *rarò antecedentem scelestum deseruit pede pœna claudo.*

Satis hæc de schismate Anglicano, cujus originem & progressum paucis attingere necessum fuit. Nunc ad ea me recipio, quæ hoc anno gesta sunt in negotio convocandi generalis concilii. Paulus III Papa, cùm per Octobrem anni superioris ad summi Pontificatus

Catharina Regina piè moritur anno 1536. die 6. Januarii. *Spond. ad ann. 1536. Sander. l. 1. schism. Angl. & plures alii.*

Regis Henrici mœror, & Annæ gaudium de hac morte. *Auctores iidem.*

**Sander. l. 1. schism. Angl.*

Anna Bolena eodem anno securi percutitur ob incestũ & varia adulteria. *Sander. loc. cit. Spondan. loc. cit. Chytræus l. 14 Saxon.*

Vergerius Legat. Pontificius, à Paulo III,

ad Principes Germaniæ mittitur, ut cum iis agat de concilio celebrando Mantuæ. *Pallav. in hist. concil. Trid. l. 3. c. 18. Spond. ad ann. 1535. Surius in comment. rer. gest. *vide eas suprà ad annũ. 1533.*

ficatûs apicem provectus esset; inter primas officii sui curas nihil impensiùs habuit, quàm ut in bonum nationis Germanicæ tandem aliquod concilii generalis initium pro componendis Religionum discordiis fieret. Ea de causa Petrum Paulum Vegerium, antea Nuntium Viennensem, hoc anno misit in Germaniam, ut ea de re cum Principibus, tam Protestantibus, quàm Catholicis ageret, omissis omnibus conditionibus, ante biennium*à Clemente VII præscriptis. De loco autem futuri concilii nihil aliud suo nomine proponi jussit, quàm lenissima hæc verba: *cogitâsse quidem se de urbe Mantua, utpote quæ ad Imperii Germanici clientelam pertineret: ex paterna tamen benevolentia et affectu singulari se iis nihil de hac urbe designanda præscribere; sed priùs velle, eorundem consensum et voluntatem explorare.* His auditis, Catholici ferè omnes, & ex Lutheranis etiam Georgius Marchio Brandenburgensis, acquievêre tam benignæ moderatæque propositioni summi Pontificis. Reliqui verò Principes Lutherani, maximéque Saxo & Hassus, responsionem suam rejecêre ad conventum Schmalcaldicum, Decembri mense inchoandum. Indè postmodum rescribebant: *recusare se concilium in Italia: nec unquam permissuros, ut Romanus Pontifex concilio futuro præsit; aut ut ea, quæ in antiquioribus conciliis definita sunt, habeantur in rebus veris et certis. Solam scripturam sacram à se agnosci ùt regulam indubitatam fidei: atque ideò ad componenda Religionum dissidia satìs fore, si à Cæsare et aliis Principibus deligantur ab utraque parte viri idonei, qui ex puro Dei verbo res credendas tenendásque definiant.* Deus bone! quàm imprudens & inepta methodus procedendi in rebus fidei? Certè si olim tempore Arianorum, Nestorianorum, aliorúmque id genus hæreticorum veterum, hoc modo actum, & cum iisdem processum esset; quis unquam sperâsset, fore ut ejusmodi hæreses in Ecclesia Christi finem acciperent? Nonne & illarum sectatores potuissent dicere, se conciliorum definitiones ùt infallibiles non recipere? se Romanum Pontificem ùt synodalium congressionum Præsidem recusare? se tantùm velle, ut Imperator & alii Principes, è Provinciis eâdem hæresi aspersis, *viros idoneos* deligant, qui è solo Dei verbo de suarum doctrinarum veritate aut falsitate arbitrium ferant? Præterea, qui & quales debebant esse *illi viri idonei*, à Protestantibus deligendi? si volebant Lutherum, si Melanchthonem, si Bucerum & alios id genus Apostatas: quis eorum decisioni majorem certitudinem attribuere poterat, quàm definitioni tot sanctissimorum Patrum, qui veteribus conciliis interfuêre? Aut quis Italos, Hispanos, Gallos, Polonos, reliquúmque orbem Christianum obligare poterat ad amplectendum ea, quæ à paucis Germanis in conventu nationali decre-

Responsa Principum Protestantium ad eã Legati Propositionem *Palavic. Spond. & Surius, loc. cit.*

Imprudentia & inanitas hujus responsionis.

decreta essent in materiis ad universalem Ecclesiam pertinentibus? Ridicula sunt hæc; imò talia, quæ apertè indicant, Protestantes illos ad nihil aliud collimâsse, quàm ut Ecclesiam universalem scinderent, & ab ejusdem unitate se retraherent: id quod proprium hæreticorum & schismaticorum est.

Annus Christi 1536.

PAULI III. Pontificis 2. & 3.
CAROLI V. Imperatoris 17. & 18.
HERMANNI II. Administr. Pad. 4. & 5.

Carol' Imperator venit Romam & agit cum Pontifice de concilio indicendo Mantuæ. *Pallav. in hist. conc. Trid. l. 3. c. 19.*

CAROLUS Imperator, cùm apud Neapolitanos per hiemem versatus esset, die quintâ Aprilis Romam venit: ubi cum Paulo III Pontifice multa conferens, tandem eò rem deduxit, ut è Principum Catholicorum voto generale concilium in urbe Mantua indictum fuerit. Interea Franciscus Galliæ Rex, intellecto Ducis Mediolanensis obitu, cum ingenti exercitu processerat in Sabaudiam; eâque occupatâ, etiam urbe Taurinensi & magnâ Pedemontii parte potitus erat. Quo audito Cæsar vehementer excanduit in Regem Galliæ: tum quòd Sabaudus affinitate maximâ sibi conjunctus esset; tum quòd apprime nôsset, invasionem istam non alio consilio susceptam esse, quàm ut Gallus ex eo latere in Insubriam se infunderet, rursúsque Mediolanensem Ducatum è suis manibus extorqueret. Itaque primùm ea de re coram Pontifice & Patribus purpuratis gravissimè conquestus est: deinde verò sequenti die, nimirum decimâ octavâ Aprilis, quàm ocyssimè abiit in Insubriam, ubi ad nova bella florentissimum exercitum coire jusserat. Potuisset hîc illustrem victoriam consequi, si Taurinum priùs invasisset; eóque recuperato, Sabaudiam totam ab hostili milite repurgâsset, utì suadebat Alphonsus Davalus, & alii plerique Duces. At ille consilio solius Antonii Levæ, qui Mediolano gubernator præerat, statim in ipsa Galliæ viscera transgressus est; relictóque Turino & Sabaudiâ, castra sua posuit ante Masiliam. Quod, quàm improspere eidem cesserit, funestus eventus docuit. Cùm enim Galli (videntes, quò Cæsar vellet) ibidem omnes frumentarias molas unà cum furnis & pistrinis evertissent; brevi tempore florentissimum Cæsaris exercitum, necessario pane destitutum, feréque solis uvis & fructibus victitantem, tam acerba ventris profluvia invaserunt, ut multa armatorum millia in tumulum dejecta fuerint. Ità demum Imperator, nullo tantæ expeditionis fructu, receptui canere; & unà

Ibidem acerrimè questus est de Rege Galliæ, qui Mediolani recuperandi causâ, magnam Sabaudiæ partem occupârat. *Pallav. ib. Palat. in Aq. Austr. Spond. Surius & alii*

Pessimo consilio exercitum suũ transfert in Galliam. *auct. iidem Haræus in ann. brab. Chytræus l. 14 Saxon.*

cum exercitûs lacerati reliquiis, eâdem viâ, quâ venerat, in Liguriam reverti debuit, amisso interim Antonio Leva consiliorum istorum auctore.

Carolo Gelder occultè rursus fœderatur Gallo: Danis ejus consilio Dammum occupant, & agrum Grôningensem infestant.

Prosperiùs fortuna Cæsaris procedebat in dominio Grôningano, contra detentorem ejus Carolum Geldrum. Hic, tametsi anno 1528. societatem Gallicam ejurâsset (utì suo loco diximus) auro tamen Gallico invitatus, rursum se intromiserat in fœdus interdictum. Ut autem facinus tam iniquum tegeret, neque adhuc apertè videretur contra Cæsarem, fidémque ei datam agere; Christiernum Daniæ Regem hostémque Cæsaris invitârat ad invadendam Omlandiam: promittens ei, se, qui Omlandiam* possidebat solùm pro diebus vitæ, externè simulaturum, quasi hæc invasio se invito fieret; postea verò, cùm occasio tulerit, conjunctis armis contra Cæsarem iturum ad occupandam vicinam Frisiam. Rebus in hunc modum adornatis, copiæ Danicæ, Meinardo & Hackefordio Ducibus in Omlandiam irruunt, Dammum agri Grôningensis oppidum Christierno subigunt, eóque festinatis operibus præmunito, per totam latè viciniam prædas non parvas agunt. Grôningani fraudis istius inscii recurrunt ocyùs ad Carolum Geldrum, cui ex pacto *Gorcomiensi etiamnum suberant. Rescribit ille, invasionem hanc se invito factam esse: visurum tamen, ut iis opem ferat, dummodo sibi permittere velint, ut in urbe Grôningensi castellum erigat, receptúmque Dammense oppidum validioribus munimentis pro suo libitu circumcingat. At illi timentes vulpem (quam gerebat in pectore) conversis repentè animis confugiunt ad Mariam Gubernatricem Belgii; fratríque ejus, Carolo Imperatori, subjectionem suam offerunt, si in rebus afflictis auxilium ferat. Mittuntur ocyùs mandata Regia, cum selectis Belgarum copiis, ad Baronem Schenckium gubernatorem Frisiæ. Et hic celerrimè Groningam tempore nocturno veniens, alterâ die (quæ erat octava Junii) Caroli Imperatoris nomine juramentum fidelitatis à civibus Grôninganis recipit. Indè verò cum acceptis militibus in hostem prodiens, Delfzielam occupat, Dammum oppidum incingit, muros ejus majoribus tormentis verberat, ac demum tria millia Danorum & Geldrorum, qui ad obsidionem dissolvendam adventabant, sexto Idus Augusti, prælio tam fausto profligavit, ut captis belli ducibus, reliqui omnes vel in pugna cæsi, aut in fugam compulsi fuerint. Quo peracto Schenckius, in obsidione cœpta perseverans, tandem Idibus Septembris oppidum in deditionem accepit, non aliâ conditione, quàm ut Meinardus & Hackefordius captivi fiant; ceteri autem relictis omnibus impedimentis cum solo scipione albo è portis emigrent. Dejectæ

Haræus in ann. Brab. Chytræus l. 14. Saxon.

**Omlandia regio circumfusa urbi Grôningensi, atque ad ejus dominium pertinens.*

**vide illud ad ann. 1528.*

Grôningenses, rejecto Carolo Geldro, se submittunt Imperatori; ejúsque nomine fidem jurant Georgio Schenckio.

Chytræus & Haræus loc. cit.

Schenckius devicto Geldro, Dammóq; occupato, Covordiâ, Bronckhorstium, & alias urbes Geldro eripit.

Chytræ° & Haræ° ibid.

ctæ mox omnes munitiones oppidi, eversa cum portis mœnia, complanati aggeres, æquatæ fossæ, locus totus in formam patentis pagi redactus est, qualis hodierno tempore etiamnum visitur. Neque hîc bellandi finem faciebat Schenckius; sed eodem victoriæ cursu occupabat etiam Covordiam, Bronckhorstium, aliásque urbes & oppida non pauca: quibus amissis Gelder tandem à bello malè cœpto abstitit, pacémque petere coactus est. Leges illius pacis, exeunte hoc anno Bruxellis publicatæ, potissimùm fuerunt hæ: *Dominum Gröningense, cum locis omnibus hoc bello acquisitis, maneant in potestate Caroli Imperatoris. Quo ad Geldriam verò et Zutphaniam serventur ea, quæ in Gorcomiensi transactione anno 1528 conventa fuerant: nimirum ut hæc utraque Provincia, si Gelder sinè prole mascula decedat, ad Carolum V. ejúsque legitimos hæredes transeat.*

Gelder ad pacem cogitur, eâ lege, ut, si moriatur sinè prole mascula, tota Geldria recidat ad Carolũ V.

Interea Monasteriensium Anabaptistarum Duces, Joannes de Leyda, Bernardus Knipperdollingius, & Bernardus Krechtingius, ineunte hoc anno Monasterium reducti sunt, ut suorum facinorum pœnas eo in loco darent, ubi Regni scelestissimi sedem ac solium fixerant. Pridie, quàm ad supplicium educerentur, omnes interrogati sunt, num aliquem sacerdotem cuperent, cum quo devotè & confidenter agerent de rebus animæ? Recusârunt id Knipperdollingius & Krechtingius, desperatæ salutis homines: Leydensis verò, tametsi Joannem Siburgium Francisci Principis Capellanum ad se poposcerit, & coram eo crudelitatem & impudicitiam suam acerbè deplorârit; nullis tamen adhortationibus huc adduci voluit, ut recantaret errores suos de puerorum baptismo & humanitate Christi, quam è Virgine MARIA assumptam esse pernegabat. Itaque omnes impœnitentes altero mane, quæ erat vicesima 2da Januarii, post horam octavam protrahuntur ad supplicium, in primario urbis foro præparatum. Stabat ibi ferale theatrum, in cujus medio palus ligneus cum brevi scamno, & numellis vinculísque ferreis, quibus nocentium colla manúsque adstringerentur. Circùm aspiciebantur funestæ sartagines, carbonibus ignitis plenæ, cum horrendis forcipibus eidem igni impositis. Ex adverso in æde proxima considebat Franciscus Episcopus cum diversis aliorum Principum oratoribus. Ante reos pro tribunali sedebat in theatro Joannes Wesselingus, urbis Judex cum duobus Assessoribus; altâque voce prælegebat ipsorum crimina, & inferendæ mortis sententiam. Quâ auditâ, prior omnium in pœnam trahitur, qui dignitate & honoribus prior fuerat, Joannes Leydensis, dictus aliàs Bockelsonius. Hic, ubi vestibus exutus ac toto corpore denudatus erat, imponitur scamno ad palum fixo, constringitur vinculis, includitur numellis, laceratur ignitis forcipi-

Hæræus & Chytræus ibid.

Supplicium Anabaptistarum.

Kerssenbr. in hist. Anabapt. Spond. ad hunc annũ. n. 19. Hamelm. Kleinsorg. & alii.

cipibus ad omnes partes carnosas corporis, ac demum ad guttur ipsum: testísque est * Hamelmannus, tenuisse hoc supplicium per horam integram, aut paulò ampliùs. Simili modo processum est cum Bernardo Knipperdollingio, & Krechtingio: quorum prior, cùm è scamno se retrahere & collari circulo sibi guttur infringere vellet; reste per os tractâ eum in modum constringi debuit, ut nullum accelerandæ mortis remedium inveniret. Nonnulli * Monasteriensium Annales referunt, eosdem, adhuc vivo corpore, ferratis corbibus inclusos, & è turri Lambertina suspensos fuisse. Contrà verò Hamelmannus & Kerssenbrochius perhibent, eos postmodum adacto in pectus gladio trucidatos, ac deinde in ferratis corbibus inclusos, è Lambertina turri pependisse. Id quod etiam Antonius Corvinus, ejusdem supplicii spectator, indicat in epistola * ad Georgium Spalatinum scripta. Monumenta rei gestæ adhuc visuntur Monasterii, ubi singulorum forcipes etiamnum pendent ante urbis curiam; corbes autem ante turrim suprà dictam: ità tamen, ut Joannes Rex paulò altiùs pependerit in medio; Knipperdollingius verò paulò depressiùs ad Regis dexteram, & Krechtingius ad sinistram.

*Hamelm. in hist Ev. Mon. pag. 1296.

*Annal. Monast. ms.

*vide hanc to. 2. rer. gestar. sub Carolo V.

Catholica Religio Monasterii restituitur.

Prima subinde cura Francisco Antistiti fuit, ut in urbe recuperata quantocyus restitueret antiquam fidem ac Religionem Romano-Catholicam: quam & Ferdinandus Romanorum Rex ibidem recipi, & unicè * conservari statuit in comitiis Wormatiensibus, per anni superioris Novembrem habitis. Opponebant se quidem hac in re fœderati Schmalkaldienses, maximéque Saxo & Hassus, cupientes illuc iterum introduci doctrinam Lutheranam: quippe quæ, priusquam Anabaptistæ ibidem nidulari cœperant, in omnibus * templis parochialibus recepta fuerat. Sed hæc eorum consilia facillimè difluxerunt è sola voluntate civium, ab invalescentibus Anabaptistis ejectorum. Hi enim præcipua ex parte adhuc probè Catholici erant: ceteri verò, qui jam antè Lutherо se adjunxerant, nunquam ampliùs adduci potuêre, ut ab Ecclesiæ Romanæ gremio se retraherent; utpote semper veriti, ne, si rursus in eandem silvam irent, rursus in errores alios & miseriam antè habitam se devolverent. Ità vel ex ipsis adversariis nostris clarissimè fatetur Antonius Corvinus, è Cistertiensi monacho Lutheranus Præco, dum in epistola, ad Georgium Spalatinum hoc anno scripta, in hunc modum loquitur: *de Evangelico negotio, quod tu forsan in ea ditione procedere arbitraris, nihil est. Imò tantò Anabaptistis iniquior sum, quantò certiùs comperi, illorum malitiâ ac perfidiâ factum esse, ut vix mutire nunc audeant, qui antea veritati* (Lutherano scilicet Evangelio) *erant addictissimi: nimirum iis, penès quos rerum*

*Kerssenb. in hist. Anabapt. ad ann. 1535.

Hamelm. in hist Ev. pag. 1288.

*Vide dicta ad annum 1533.

Cives, etiâ ii, qui Luthero olim se adjunxerant, urbe receptâ Lutheranam doctrinam respuunt, nec ad eam revocari volunt.

Hamelm. in hist. Ev. pag. 1297.

rum summa est, semper timentibus, ne illud doctrinæ genus, quod profitemur nos, ab Anabaptistarum dogmatis diversum non sit. Quis hîc non adoret admirabilem supremi Numinis providentiam, quæ sic elicuit ex malo bonum, attulítque *salutem ex inimicis nostris?*

Ne autem in posterum novæ civium rebelliones quoquo modo suboriri possent; primùm in septentrionali urbis angulo propugnaculum vetus, quod ad portam Novipontanam erat, firmiori opere communitum; fossâque, versùs urbem circumductâ, roboratum est. Ex altera verò urbis parte, in loco dicto Bischpinckhoff (ubi antiquis temporibus curiam Episcopalem stetisse ferunt) erecta est arx prævalida, muris, aggeribus, fossis, aliísque munitionibus fortissimè cincta, quam Engelburgum appellavêre: forsitan ad imitationem istius castelli, quod Romæ intrà urbem visitur, dicitúrque *Castellum S. Angeli.* In hanc arcem illata sunt plurima tormenta bellica, ab Anabaptistis obtenta; primúsque illius gubernator omnium Ordinum consensu designatus est Dominus Bernardus ab Ohr, egregiæ nobilitatis, fortitudinis, & auctoritatis miles. Ad hunc omni vespere debebant afferri claves urbis & portarum, neque ampliùs asservari apud aliquem è Consulibus vel ex Magistratu urbico, penès quem antea portarum & urbis custodia fuerat.

Construitur in urbe novum castellum, nomine Engelburg, ad refrenandas civium seditiones. *Kerssenbr. in hist. Anabapt.*

Plura alia, quæ ad reformationem Cleri Monasteriensis, & ad rectam Christiani populi institutionem requiri videbantur, eodem hoc anno pulcherrimè ordinata sunt in provinciali synodo Coloniensi: cui præter Hermannum Archiepiscopum etiam alii Episcopi, Coloniensi Metropolitano subditi, videlicet Leodiensis, Ultrajectensis, Monasteriensis, Osnabrugensis, & Mindensis, per suos Oratores & Legatos interfuêre. Præcipui impulsores ad hanc synodum inchoandam fuêre tres egregii viri, Adolphus Comes de Schawenburg Archiepiscopi Coadjutor, Quirinus à Vilich Archi-Episcopi Suffraganeus, & Joannes Gropperus ad S. Gereonem Canonicus, patriâ Susatensis, & in sacrarum literarum studio versatissimus. His autem indefessam operam in pertractandis concilii negotiis præstitêre plures alii Coloniensis Academiæ Doctores; quorum industriâ & integritate facillimè suppletum est, quidquid scientiæ aut fervoris deerat Hermanno Archiepiscopo, homini minùs literato, magísque venationum, quàm Ecclesiasticarum sanctionum studioso. Decreta synodalia, quæ à Joanne Groppero in quatuordecim partes ordinatissimè digesta sunt, in tomis*conciliorum generalium videri possunt; facilíque methodo complectuntur omnia, quæ ad rectam Cleri populíque disciplinam inducendam pertinent. Unde etiam synodus illa, teste Cardinale

Quæ ad reformationē Cleri & morum attinent, pulchrè hoc anno constituta sunt in provinciali synodo Coloniensi. *Acta concilii Coloniensis. Spond. ad hunc annū. n. 16. Kleinsorg. in hist. ms. & alii.*

*apud Labbæum & Cossart. to. 14.

*Palla-

*Pallavic. in hist concil. Trid. l. 4 c. 14. n. 2.

*Pallavicino, non minori plausu excepta est in Germania, quàm octennio antè Senonensis in Gallia.

Simon Comes de Lippia, vir pientissimus & probè catholicus, hoc anno moritur die 26 Septembris.

Inter hæc fausta Religionis promovendæ studia, rursus Ecclesia Catholica stragem non parvam retulit ex immatura morte Simonis V. Comitis Lippiensis: utpote quo defuncto Lippiacæ ditiones ab avita majorum suorum fide ad Lutheranismum abstractæ sunt. Annum ac diem obitûs, in quo Hamelmannus*ac Pideritius exerrârunt, clarissimè nobis indicat necrologium vetus monasterii Falckenhagensis, hoc modo scribens: *VI. Kalendas Octobris* (hoc est, die vicesimâ sextâ Septembris) *Anno Domini 1536 obiit quondam Nobilis, dum vixit, Comes et Dominus Simon de Lippia, piissimus amicus et protector omnium Religiosorum, et potissimùm hujus Conventûs.* Primis ille nuptiis copulaverat sibi Walburgem Bronckhorstianam. Hac autem sinè liberis relictis mortuâ, novo matrimonio*sibi junxerat Magdalenam, Gebhardi Comitis Mansfeldiensis filiam: ex qua annis vitæ posterioribus genuit Bernardum successorem, Hermannum Simonem, postea Comitem Spiegelbergicum, & quatuor filias, nempe*Margaretam, Annam, Agnetem, & Magdalenam. Tutores horum ob ætatem adhuc teneram constituti sunt Adolphus, è Comite Schawenburgensi Metropolitanæ Coloniensis Præpositus, & Coadjutor Archiepiscopi, Jodocus Comes de Hoya, & Philippus Hassiæ Landgravius: quorum primus quidem bene Catholicus; reliqui autem Lutheranorum dogmatum tenacissimi erant, magno totius Comitatûs & nostræ Diœcesis damno. Landgravius enim, ùt erat turbulenti & quælibet audentis animi, frustra obnitente Adolpho Schawenburgico, primùm impuberes filios Bernardum & Hermannum Simonem è gremio matris confestim abripuit, eosdémque in aula sua Casselensi Lutheranis doctrinis institui jussit. Postmodum verò, sequenti*anno, *Dominicâ post vincula Petri*, Procancellarium suum Georgium Nussbickerum cum duobus Lutheranis præconibus Lemgoviam misit, Proceribus vel Deputatis Lippiacis propositurus: Landgravii mandatum esse, ut novam illic ordinationem Ecclesiasticam procudant, eámque in omnes Lippiacæ ditionis parochias introduci faciant. Restitêre quidem his conatibus Deputati patriæ, juréque merito causati sunt, hujusmodi novationem permitti à se non posse sinè consensu primarii tutoris, & Hermanni Administratoris Paderbornensis; cujus Ecclesiasticam jurisdictionem per hujusmodi reformationes violari compertum erat. Sed quia neuter horum vim vi opponere, & iniquas ejusmodi machinationes æquali potentiâ reprimere poterat; importunis tandem impulsionibus eò rem deduxit Landgravius, ut reformatio, seu potiùs deformatio

*Hamelm. in hist Ev. pag. 811.

Piderit. in chron. Lipp.

*aõ 1523.

*Hamelm. de Comit. Lipp. pag. 400.

Philippus Hassiæ Landgravi juniores Comites abducit Cassellas, ibiq; eos educari facit in Lutheranismo.

Piderit. in chron. Lip.

Kleinsorg. in hist. ms.

*aõ 1537.

Lippiacas ditiones aõ 1737 ad Lutherum pertrahere nititur, ac tandem eas ad illum pertrahit aõ sequenti.

Kleinsorg. in hist. ms.

matio Lutherana, anno proximo recepta, & contra omne jus Diœcesanum in toto Comitatu promulgata fuerit. Ità unus ille his temporibus versabat omnia pro suo libitu; neque ullus Catholicorum Principum in vicinis Provinciis adeò cordatus, vel potens erat, ut ejus iniquissimo novandi & reformandi studio se opponere vellet vel auderet.

Joannes de Susato, Abbas Abdinghoffensis, Paderbornæ cum fama sanctitatis moritur.

Cetera, quæ de rebus ad hunc annum pertinent, brevissimè sunt hæc. Die octavâ mensis Aprilis, Paderbornæ in Abdinghoffensi monasterio cum fama sanctitatis obiit Venerabilis Dominus Joannes de Susato Abbas, vir egregiæ pietatis, & omnium virtutum laude conspicuus; de quo Bucelinus* ad hunc annum ità scribit: *In Germania insigne iterum sidus extinguitur beatæ memoriæ Joannes de Susato, Abdinghoffensis Abbas in civitate Paderbornensi, Monachicæ reformationis promotor, Henrici de Peynis viri non minùs sancti successor dignissimus, zelique religiosi et omnium virtutum ex asse hæres: ad cujus tumulum energumena mirè liberata est. Migravit ex hac vita sexto Iduum Aprilis, non absque opinione sanctitatis absolutissimæ.* Præfuit huic monasterio annis quadraginta quinque; habuítque successorem Theodoricum Ruremundensem, virum non impari sanctitate, & admirabili simul doctrinâ præditum: qui eodem anno, die primâ Augusti, consuetis Ecclesiæ cerimoniis in Abdinghoffensi Ecclesia* benedictus est, assistentibus Domino Reinero Abbate Bursfeldiensi, & Domino Henrico Schrôder Abbate in Marien-Münster. Die sextâ Maji, in festo S. Joannis ante portam latinam, oppidulum Gerdense funesto rursus incendio in cineres redactum est, salvo tantùm Parthenone, seu monasterio Virginum Ordinis S. Benedicti, è quarum fundis oppidani potissimùm vivunt. Atque hoc infortunium vel idcirco magìs miserandum fuit, quòd viginti abhinc annis locus iste simili incendio conflagraverit; neque ab eo tempore satìs respirare, & infortunii prioris damna resarcire potuerit. Denique & hoc anno in vicinia cœnobii Marien-Münsterensis ædificari cœpta est arx Grevenburgum, conditore Arnoldo ab Oynhusen, prædicti monasterii non exiguo inimico. Qua de re Henricus Abbas in diario suo ità scribit: *Anno 1536. Arnoldus ab Oynhausen incepit ædificare domum, dictam Grevenborg, circa piscinam nostram, quæ vocatur piscina comitis, vulgò* **Greuendieck**. *Hermannus Administrator noster die decimâ quintâ Septembris fuit præsens in Steinheim; cum quo cœnavi, et querelas deposui contra Arnoldum ab Oynhausen.*

*Bucelin. in Benedicto redivivo.

Successor ei datus est Theodoricus de Roremunde, eodem anno benedictus die 1. Augusti.

*Henric° Abbas Marien-münster. in diario ad hunc annũ.

Oppidum Gerdense rursus hoc anno conflagrat, salvo tamen cœnobio Virginum, *Idem.*

Grevenburgum, domus nobilis Dominorum de Oynhausen hoc anno conditur, *Idem.*

An-

Annus Christi 1537.

PAULI III. Pontificis 3. & 4.
CAROLI V. Imperatoris. 18. & 19.
HERMANNI Admin. Paderb. 5. & 6.

Alexander Medicæus, primus Hetruriæ Dux, occiditur à Laurentio Medicæo, cognato suo.

Gratianus in casibus viror. Illustr. Spond. ad hunc annũ. n. 2. Palat. in Aq. Austr. Surius in comment. rer. gest. & alii.

INitium hujus anni tristissimum fuit ab immani cæde Alexandri Medicæi, primi Hetruriæ ducis; quem exeunte anno 1535 cum Margareta, Caroli V. filia notha, matrimoniali vinculo conjunctum esse retuli. Erat is homo juvenis annorum viginti sex, civibúsque Florentinis comitate & facilitate suâ non parùm gratus: at immodicè simul concitatus in Venerem, ut conjugali toro non contentus, plerumque vagâ pasceretur libidine, & ab alienis etiam thalamis non abstineret. Fovebant hanc ejus intemperantiam Laurentius Medices cognatus ejus, homo fallax, & qui jam sæpius apud alios gloriatus fuerat, Alexandri necem à se curatum iri, ut sic iterum Florentina respublica in libertatem veterem se attolleret. Quod cùm occultè renuntiatum esset Alexandro, respondit homo vafer, id à se tantùm simulatè, nec alia de causa dictum esse; quàm ut penitiùs exploraret, quomodo Florentini erga suum Ducem affecti sint, & an aliquid sinistri in vitam ejus molirentur? credidit Alexander huic mendacio; virúmque perfidum tam singulari amicitiâ complexus est, ut huic uni aperiret, quidquid arcani sub corde gereret. Interea contigit, ut mulierosus Princeps matronam aliquam, genere formâque nobilem, in suos amplexus posceret. Quæ cùm diu frustra in facinus pellecta esset; Laurentius, tandem sanguinarium animi propositum executurus, finxit apud Alexandrum, feminam hanc diuturnis demum blanditiis à se persuasam esse, noctéque proximâ apud se in domo sua comparituram. Lætus ille post cœnam abiit ad Laurentii ædes, ducali palatio proximas; dimissísque famulis componit se in lecto, dormiturus aliquantulum, donec promissa mulier sub medium noctis adveniret. Ibi dum oborto somno quietem caperet, Laurentius cum duobus satellitibus cubiculum ingreditur; adactóque per costas gladio, eundem adhuc restitantem tam diu à sociis confodi ac perforari jubet, donec multo vulnere confectus infelicem animam ejectâsset. Peracto scelere nefarius latro Bononiam primùm, indéque Venetias abiit, præstolaturus inibi, num Florentini hac occasione sese in libertatem pristinam erecturi sint. Sed cùm ea spes eundem falleret, audissétque, à successore ejus Cosmo Medicæo septem millia aureorum con-

constituta esse in præmium istius, qui Laurentium interficeret; nullibi se tutò consistere videns, Constantinopolim fugit ad Solimannum. Hîc autem pariter nullum patrocinium inveniens, intellecto suæ traditionis periculo Venetias reversus est: ubi non multò pòst à duobus occisi Ducis militibus trucidatus, condignam flagitii sui mercedem retulit.

Cosmus Medicæus ei succedit: Laurentius haud multò pòst interficitur. *Auctores idem.*

Non minori scelere, ac totius Christiani orbis offendiculo, Franciscus Galliarum Rex Legatos hoc anno misit in Turciam, qui Solimannum Imperatorem instigarent ad invadendum litus Italiæ. Argumentum nefariæ legationis erat: Carolum Cæsarem, bello ante annum improspere gesto, non modicè enervatum esse; neque parem hoc anno fore, qui sibi & Solimanno simul geminatis exercitibus queat occurrere: *itaque se æstate proximâ cum ingentibus Gallorum copiis ruiturum in Insubriam; unáque petere, ut eodem tempore Solimannus navali expeditione rem suam agat, et in extrema Regni Neapolitani litora exscensionem faciat.* Indignum profectò facinus; atque ejusmodi, per quod æternam suo nomini ignominiam peperit! certè Spondanus, scriptor Gallicus, non modò legationem istam vehementer improbat; verùm etiam patheticè hic* interrogat: *hoccine est, esse Christianissimum, capitales christianitatis hostes in perniciem Christianorum evocare?* Deo tamen disponente contigit, ut illa Turcarum expeditio Christianæ reipublicæ nocumento non magno fuerit. Nam egregiæ Belgarum copiæ in Artesia continuis decertationibus ità distinebant Regem Galliæ, ut ante Octobrem hujus anni cum exercitu suo in Italiam ascendere non potuerit. Atque ideo Hariadenus Barbarossa, qui æstate primâ cum ingenti Turcarum classe in fines Apuliæ venerat, à Francisco Rege se deceptum videns, post aliquam Hydruntini litoris expilationem, ad Solimannum rebus infectis rediit.

Franciscus Galliæ Rex, Turcarum Imperatorē incitat ad invadendas oras Italiæ. *Spond. ad hunc annū. Pallav. in hist. conc. Trid. l. 3. c. 19. Palat. in Aq. Aust. n. 355.* *Spond. loc. cit. n. 5.* Classis Turcica recedit ab Italico litore, cùm Galli constituto tempore non adessent. *Spond. ad hunc annū. n. 5. & 6.*

Interea Carolus Imperator agebat in Hispania, quò sub anni prioris finem ex Italia profectus erat cum Carolo Sabaudiæ Duce, ejusdémque uxore & filio. Priùs verò, quàm huic itineri se committeret, accesserant ad eum Legati fœderatorum Schmalkaldiensium; nuntiarántque ipsorum nomine: *se constanter hactenus perstitisse in fide Cæsaris, tametsi adversùs eum à Gallo et Anglo magnis pollicitationibus crebrò sollicitati sint. Proinde à se, tanquam à fidelibus subditis vicissim peti, ut in sua suorúmque sociorum causa aboleatur omne judicium Imperialis Cameræ: simúlque beneficium pacificationis Norimbergicæ extendatur amplius ad eos omnes, qui interea temporis, desertâ Religione Catholicâ, Schmalkaldico fœderi se conjunxissent.* Audax postulatio! Norimbergensi pacto sancitum erat anno 1532, ut omnes Imperii status ubique permanerent in ea Religione, in qua tunc erant

Carolus V. ad Principū Lutheranorum postulata, exeunte anno superiore proposita, spondet se proximè responsurum esse per Matthiam Heldium, Pro-Cancellarium suum. *Surius in comment. rer. gest.*

erant; neque deinceps aliquid novi tentaretur ab utraque parte, donec vel in concilio generali aliud ſtatueretur, vel ſaltem in comitiis generalibus inveniretur alia methodus ad componenda Religionis diſſidia. Hoc autem non attento, multæ urbes magníque Principes ab eo tempore ſe adjunxerant Lutheranis dogmatis, plurimáque monaſteriorum & Eccleſiarum bona violentis auſibus in ſuos uſus ac poteſtatem abripuerant. Ea de re cùm in cameræ Imperialis judicio conventi, & ad reſtitutionem condemnati eſſent; volebant, hujuſmodi actiones judiciales abrogari, & eos, qui Lutherum poſtea ſecuti, vel in poſterum adhuc ſecuturi erant, ſuprà dictæ pacificationis beneficio ſecurè & integre frui & gaudere poſſe. Id autem quid aliud erat, quàm ab eo poſcere, ut iniquitatem foveat, permittátque ipſis Religionem veterem exſcindere, monaſteria deſtruere, Eccleſiarum bona invadere, patrimonium Chriſti expilare, juſtitiam proſcribere, Catholicos opprimere, Schmalkaldicum fœdus quotidianis acceſſibus adaugere, ac demum ipſimet Imperatori vires omnes adimere, per quas iniquis Lutheranorum conatibus ſe opponere temporibus futuris poſſit? Advertebat id facilè prudentiſſimus Imperator, ideóque Proteſtantium Legatis breviſſimè reſpondit, properare ſe ad iter Hiſpanicum: mandaturum verò Pro-Cancellario ſuo Matthiæ Heltio, ut ad ipſorum poſtulata reſponſum perferat, ſimúlque etiam de futuro generali concilio cum iis conferat.

Heltius in conventu Schmalkaldienſi oſtendit Principibus Lutheranis, iniquiſſimũ fore, ſi actiones judicii Cameralis in ipſorum cauſis abolean tur.

Menſe poſtmodum Februario Lutherani Principes & urbium fœderatorum Legati Schmalkaldiam convenêre: nec multò pòſt etiam ibidem adfuit Matthias Heltius, à Cæſare abſente miſſus. Is, cùm in Schmalkaldienſem conventum introiſſet, primùm gravi oratione declaravit Principibus congregatis, quàm iniqua ſint eorum poſtulata, abituro Cæſari propoſita. Palàm eſſe, quàm innumeræ querelæ ad Cæſarem perferantur adversùs Principes, Lutheranis erroribus accedentes? Quomodo adhuc in ſingulos ferè dies pergant, alios Imperii Proceres ad ſe attrahere, Catholicam doctrinam perſequi, veteris Eccleſiæ ritus proſcribere, religioſos è ſuis monaſteriis expellere, in eorum bona vultureis unguibus involare, antiquas proavorum ſuorum fundationes intervertere, & alia non pauca inſolenter agere contra clariſſima pacta & conventa pacificationis Norimbergicæ? Has autem querimonias & earum diſcuſſionem quò tandem remittat Cæſar; nisì ad judicium Imperialis Cameræ, velut à Majoribus unicè inſtitutum ad tribuendum unicuique ſuum jus? Certè ſi id non faciat, & hujuſmodi actiones interdicat; Cæſarem apertæ injuſtitiæ manifeſtum fore: & perinde facturum, ac ſi permittat, aliorum bona violenter diripi, nec tamen

Helvicus & Surius loc. cit. Chytræus l. 15. Saxon. Spond. hic n. 10.

men velit illis remedium aliquod superesse, quo contra invasores jus suum prosequi, & justitiam obtinere valeant. Quocirca Cæsarem justissimè cupere, ut ab ejusmodi postulatis desistant; &, cùm illud Camerale judicium planè consonet Evangelio (ad quod ipsi tam crebrò provocant) ejusdem decisioni absque omni repugnantia se submittant. Quis non dicat, æquissima fuisse ea Cæsaris responsa? Et tamen in hoc Principum Lutheranorum Areopago benevolam aurem non invenêre: quòd ibidem agerentur omnia consilio Lutheri, Melanchthonis, Pomerani, Buceri, & aliorum id genus Apostatarum, quos adduxerant.

Alteram suæ legationis partem, quæ erat de futuro generali concilio, non minori facundiâ proponebat Heltius: nempe *Cæsarem anno superiore, cùm in urbe Roma versaretur, egisse cum Paulo III. Pontifice de accelerando generali concilio, ad quod postea Lutherus, et alii sectatores ejus, ferè in omnibus Imperii comitiis appellâssent. Inchoandum illud proximè, et jam indictum esse in urbe Mantua, sinè ulla rerum agendarum exceptione. Urbem istam nemini Teutonicorum suspectam videri posse, cùm sit urbs Imperio subdita, sive talis, quæ teneatur ab Imperii clente seu vasallo. Hispaniam, Galliam, Poloniam, Italiam, et plerosque Germaniæ Principes, in hanc urbem consentire; nec ambigere, quin ibidem omnia, quæ ad reducendam universalis Ecclesiæ pacem ac tranquillitatem pertinent, pro more veterum conciliorum diligenter examinanda ac dijudicanda sint. Quapropter et Cæsarem cupere, ut Protestantes in hoc negotio ad aliarum nationum vota se conformarent; atque ità unanimi studio collaborent pro instauranda Ecclesiarum unitate, innumeris penè dissidiis lacerata.* Movit hæc oratio nonnullos Principes & Oratores urbium. Ceteri verò, maximéque Saxo & Hassus, consilio cum præconibus Lutheranis communicato, Cæsareis admonitionibus pertinaciter obstitêre; nullum aliud concilium admissuri, quàm quod œcumenicum non sit, ac potissimùm è clamoso quorundam Prædicantium seu Magistrorum Lutheranorum cœtu coalescat. Ità & hîc iterum nihil actum est ex voto aut voluntate Cæsaris: pergebántque Lutherani Principes non modò societatem sui fœderis adaugere; verùm etiam Cameralis judicii decreta contemnere, & eos, qui acceptarum injuriarum causâ ad Imperiale tribunal querimonias suas detulerant, gravissimis comminationibus insectari.

Exponit etiam voluntatem Cæsaris de concilio celebrando Mantuæ. *Pallav. in hist. conc. Trid. l. 4. c. 2. Spond. hic n. 9. Surius, & alii.*

Hæc Cæsaris propositiones Lutheranis Principibus displicuêre. *Pallav. Spondan. Surius & alii.*

Sensit id hoc anno Diœcesis nostra, occasione monasterii Confugiensis (vulgò Kauffungen) quod olim à beata Cunegunde, S. Henrici Imperatoris conjuge, non procul ab urbe Cassellensi conditum; nunc autem, anno seculi hujus tricesimo primo vel secundo, per novationum Lutheranarum turbines miserrimè deturbatum

Historia disturbati Monasterii Confugiensis in Hassia; utì & malorũ

quæ per eã occasionẽ intentata sunt Episcopatui Paderbornensi.

batum est. Floruerat illic olim perfecta regularis vitæ sanctitas: quam & ipsa Cunegundis exemplo suo non parùm auxerat, quando ab obitu sui conjugis monasticam in eo vitam complexa est. At ubi postea sub initium hodierni seculi primævus ille pietatis fervor paulatim visus est refrixisse; Wilhelmus Landgravius, religiosarum domuum singularis cultor, ex florentissimo Diœcesis nostræ monasterio in Gerden*evocârat illuc moniales aliquas probè institutas, quæ labentem inibi disciplinam è congregationis Bursfeldiensis instituto corrigerent ac reformarent. Perlubenter hujusmodi postulatis annuerant Gerdensis monasterii præsides: atque ideo volente simul ac perurgente Episcopatûs nostri Administratore Hermanno de Hassia, Wilhelmi prædicti patruo, Confugium sive Kauffungam destinatæ sunt religiosissimæ virgines Anna de Borch, Alferadis de Borch, Helena Fresken, & aliæ complures. Ex earum numero primam istius monasterii reformatricem & Abbatissam egit religiosissima, & apud nos perillustri Nobilium Borchiorum sanguine prognata virgo Anna de Borch; cujus obitus (non addito illius anno) in Ecclesiæ Gerdensis necrologio annotatus est hisce verbis: *VII. Kalendas Decembris obiit piæ memoriæ venerabilis et perdilecta Domina Anna de Borch, Abbatissa reformatrix monasterii S. Salvatoris in Confugio, quæ fuit ex nostra congregatione.* Huic deinde successit ibidem altera post reformationem Abbatissa Alferadis de Borch, olim ex eodem Gerdensi monasterio Confugium* deducta. Quæ, cùm aliquot annos parthenonem hunc laudatissimè gubernâsset; postremò tamen, unà cum toto virginum sacrarum cœtu, in gravissimas persecutiones ac molestias incidit sub Philippo Landgravio, pientissimi patris Wilhelmi dissimillimo filio. Hic enim abjectâ Religione veteri, non modò celeberrimum illud ac regale monasterium unà cum plurimis aliis iniquissimè*disturbavit: sed etiam virgines omnes Deo sacras, instigante Luthero, vel ad matrimonium ineundum compulit; vel, si constanter id recusarent, saltem omni divinorum officiorum usu penitùs interdixit. In his rerum angustiis Alferadis Abbatissa & aliæ sanctimoniales, quæ cum ea venerant, derelicto Confugio receperunt se ad monasterium Gerdense, velut ad locum primæve suæ professionis: tum ut ibi consuetæ pietatis & monasticarum exercitationum studiis vacare pergerent; tum ut etiam commodiùs in eo loco præstolari possent mitiora tempora, quæ sperabant.

Ex veteribus ms.

ex antiquis ms. Dilich. in chron. Hassiæ indicat id esse factum anno 1506.

vulgò Kauffungen vel Koffungen.

factum est hoc circa annum 1531 vel aõ sequente.

Alferadis Abbatissa, Confugio pulsa, cum aliis monialibus olim Gerdæ professis, recipit se ad monasteriũ Gerdense: ubi & moritur.

Interea tertio exulationis anno, videlicet anno Christi millesimo quingentesimo trigesimo quarto, die 27 Aprilis mortem oppetebat Alferadis Abbatissa. In cujus locum reliquæ sanctimoniales, quæ supererant, octavo Idus Julii per viam compromissi delegerunt

gerunt religiosam devotissimámque virginem Helenam Fresken: simúlque ab Eminentissimo Domino, D. Alberto Cardinale & Archiepiscopo Moguntino humillimè petiêrunt, ut electionem istam potestate ordinariâ confirmare, ipsámque electam per se vel alium benedicere non dedignetur, quemadmodum elucet ex hoc earum *libello supplice:

In ejus locum deligitur Gerdæ Helena Fresken.

*habetur in chartulario monasterii Gerdensis.

R *Everendissimo in Christo Patri et Domino, D. Alberto titulo S. Petri ad vincula* Cardinali, *Moguntinensi et Magdeburgensi Archiepiscopo, Principi Electori, Primati etc. aut in spiritualibus Vicario ejus generali, Priorissa et conventus desolati monasterii S. Salvatoris in Coffungen propter tyrannicam expulsionem prô dolor! exules, et jam in Gerden Diœcesis Paderbornensis residentes, vestræ Reverendissimæ Paternitatis humiles et devotæ filiæ, cum omni reverentia orationum nostrarum suffragia, et infrà scriptorum agnoscere veritatem. Quia propter vocationem diuturnam monasteria, pastoralibus solatiis destituta, gravissima in spiritualibus et temporalibus dispendia patiuntur; idcirco anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo quarto, die lunæ 27 mensis Aprilis, defunctâ bonæ memoriæ Dominâ Alverade* **von der Borch** *Abbatissâ novissimâ monasterii præfati, et ipsius corpore cum devotione et reverentia tradito ecclesiasticæ sepulturæ (ne ipsum monasterium, si in locum pristinum, ut Deo volente speramus, restitutum fuerit, viduitatis suæ incommoda diutiùs deploraret) fuit à nobis dies Mercurii, qui fuit octavus mensis Julii, ad electionem futuræ Abbatissæ celebrandam concorditer assignatus. Convocatis igitur secundùm statuta nostra venerabilibus Patribus et Dominis, Francisco Abbate Corbejensi præcipuo nostro Commissario, et Joanne Abbate Abdinghovensi tanquam assumpto et Collega, Paderbornensis Diœcesis; et convenientibus in termino suprà dicto in capitulari loco Gerdensi, quem ad hoc elegimus (ad proprium enim nostrum capitularem locum accessum habere non potuimus) omnibus, qui debuerunt, voluerunt, et potuerunt commodè interesse, post invocationem S. Spiritûs per devotam Missæ celebrationem, aliisque juxta sacri Basileensis concilii decreta ritè peractis, maturâ deliberatione præhabitâ, placuit nobis omnibus et singulis adhuc præsentibus et vitam monasticam profitentibus, per formam et viam compromissi dicto nostro monasterio providere. Unde Reverendissimum Dominum Abbatem Corbejensem, nostrum Commissarium, ac venerabilem Dominam Annam* **von der Borch** *Priorissam Gerdensis monasterii, in compromissarios concorditer assumendos duximus. Qui potestatem sibi à nobis traditam acceptantes, et in partem secedentes, tandem post tractatus inter se habitos, et vota singularum personarum inquisita (pro ut ipsi nobis postea retulerunt) unanimiter in Helenam Fresken sororem nostram et professam in Coffungen concordârunt, providam et utilem illi monasterio prædicto, vitâ et moribus commendandam etc.--- Quam idem*

Abbas

Abbas compromissarius vice suâ et Dominæ Priorissæ Gerdensis compromissariæ, ac totius conventûs, elegit solemniter, et publicè pronuntiavit sub hac verborum forma: In nomine Patris, & Filii, & Spiritûs sancti, Ego Franciscus Abbas monasterii in Corbeja, & Domina Anna Priorissa in Gerden, quibus est à toto conventu monasterii in Coffunga de Abbatissa providendi commissa potestas, de sorore Helena Fresken provideo monasterio præfato, vice meâ, & venerabilis Dominæ Priorissæ præfatæ, & aliarum præsentium jus in electionem habentium: eámque etiam his scriptis in Abbatissam eligo. *Quâ electione sic rite celebratâ, --- consensum ipsius flagitantes, post humilem insufficientiæ suæ allegationem, tandem divinæ nolens resistere voluntati, annuit votis nostris, electioni de se factæ consentiens. Ea propter Reverendissimæ paternitati vestræ, tam devotè, quàm humiliter, unà cum dicta Electa supplicamus, quatenus electionem eandem, sic Canonicè et solemniter celebratam confirmare, ac eidem Electæ munus benedictionis favorabiliter impertiri, aliásque, pro ùt opus fuerit, opportunè providere dignemini etc. --- Acta sunt hæc et data in monasterio sanctorum Petri et Pauli in Gerden sub anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo quarto indictione 7mâ, die Mercurii, octavâ mensis Julii, Pontificatûs sanctissimi in Christo Patris et Domini nostri, Domini Clementis divinâ providentiâ Papæ 7mi anno undecimo. In quorum omnium et singulorum fidem etc.*

Quæ ex judicio Cameræ Imperialis contra Landgraviũ impetrat mandatum pœnale de restituendo

Confirmatione acceptâ, cùm adhuc Landgravius detrectaret Confugiense monasterium virginibus iniquè pulsis restituere, Abbatissa nova litem illi intentavit in judicio Imperialis Cameræ: eámque demum ità ursit ac perursit, ut hoc anno, Christi Domini nostri millesimo quingentesimo tricesimo septimo, gravissimæ sententiæ contra Philippum Landgravium, veluti pacis publicæ violatorem, ex eadem Imperiali Camera fulminatæ fuerint. Quibus ille auditis, etiamsi factum ipsum sive expulsionem sacrarum virginum negare non potuerit, irritatâ bile haud aliter infremuit, ac leo saucius à telo venatoris. Móxque etiam ad Paderbornense Capitulum & alios Ordines Diœcesis nostræ dari jussit acerrimas comminatorias, quibus universo Episcopatui, nisi virginum prædictarum audentiam comprimat, horribiles terrores à se & toto corpore Evangelico denuntiat. Ecce hîc literas illas è germanico latinè redditas:

Landgravio accepto gravissimas comminationes intentat Episcopatui Paderbornensi.

ex archiv. Cath. Eccl. Paderb.

*ein peinlich mandat auf die peen des Landfriedens meldend.

*NOn possumus non aperire vobis, quòd intrà dies paucos, rogatu ac sollicitatione quarundam sanctimonialium, quæ se nominant Abbatissam et conventum cœnobii Confugiensis, ex judicio Cameræ Imperialis acceperimus pœnale mandatum, violatæ*pacis publicæ mentionem faciens: cujus genuinum apographum vobis transmittimus. Cùm autem penitiùs jam*

jam edocti simus, personas illas (quæ hujusmodi nomen sibi vendicant, et nos unà cum subditis ministrísque nostris aggrediuntur) commorari in monasterio Gerdensi Diœcesis vestræ Paderbornensis; et hæc machinatio ipsarum sit ejusmodi negotium, quod nobis ac nostris propè tanti esse debet, quanti salus corporis ac bonorum; neque etiam recordemur, nos Diœcesi Paderbornensi aliquam ad ista causam præbuisse: idcirco vobis, tanquam iis, qui hæreditariam totius Diœcesis præfecturam gerunt, et in ea res fortunásque suas possident, hæc illarum sanctimonialium ausa voluimus aperire. Simúlque propter bonam vicinitatem, quam hucusque diu colui-mus, et, quantum in nobis est, adhuc ulteriùs colere et conservare parati sumus, indubiè nobis pollicemur fore, ut moniales antè dictas, quæ Confugiense monasterium nostrum sibi hoc modo arrogant, utì et earundem receptrices monasterii Gerdensis virgines, non solùm severè corripiatis; verùm etiam instigetis ac permoveatis, ut à temerariis hujusmodi postulatis quantocyus desistant, paritérque nos de hac sua desistendi voluntate, sub literis et sigillo vestro, certiores faciant: præsertim cùm vobis cognitum ac satìs exploratum sit, quo in loco jam versentur Evangelicorum et Papistarum res et spes. Quòd si ista non feceritis, ac subinde nobis plus molestiarum aut gravaminum ea ex re nasciturum sit (cùm hìc agatur de negotio communi totius corporis Evangelici) benignè et gratiosè præmonitos vos esse volumus, quòd fœderati nostri Evangelici, et nos, vexationem*et afflictationem hanc suo tempore vindicaturi; neque alibi ultionem nostram quæsituri simus, quàm apud vos, in terris et agris, in personis et subditis, in prædiis et possessionibus vestris. Quod sanè ut nullatenus eveniret, ex parte nostra perlubenter vobiscum hoc negotium* composuissemus; neque dubium nobis est, quin et alii status Evangelici ulteriorem discordiam evitari malint. Hæc vobis omnibus ac singulis, erga quos de cetero gratiosè ac benevolè affecti sumus, propenso animo significamus; ac vicissim à vobis ea de re aliquid responsi petimus. Datum Cassellis die jovis post* Jubilate, *anno 1537.*

*als denen die erbliche vorstehung des gantzen Stiffts zustehet.

*daß unsere Evangelische Verwanten/ uñ wir/ solche Beschwärung bey niemand/ dan bey euch/ ewren Landē/ Leuten/ Personen/ Haab und gütere/ sämptlich und sonderlich zu suchen wissen.

*welches wir vor uns in warheit lieber vertragen hätten; glauben auch/ daß die gemelte Evangelische Verständnüß desselben auch lieber übrig stünde.

Acceptis hísce literis vehementer exterriti sunt Cathedralis Ecclesiæ Canonici. Statímque rescripserunt Landgravio, *Diœcesanos Ordines jam abesse: curaturos tamen se, ut proximè conveniant, et his de rebus consilium capiant. De accusationibus, à Confugiensi Abbatissa factis, nullam sibi ante has literas notitiam fuisse; multóque minùs hanc à se inductam esse, ut in ea causa Landgravio se opponat. Amicitiæ bonæque vicinitatis conservationem à se unicè exoptari: ideóque et operam se daturos, ut Abbatissa Confugiensis, si adhuc moretur aut morari cogitet in Gerdensi monasterio, ab omni Camerali actione quantocyus absistat.* Interea verò, dum Ecclesiæ majoris Canonici prædicta scriberent & agitarent inter se; Abbatissa Confugiensis, nescio quo rumore vel monitore docta, aliorsum se proripuit. Atque ideo status nostri

Responsa Capituli cathedralis ad hujusmodi minas ac territationes. *Ex literis Archivii Paderb.*

nostri Diœcesani, posteaquam omnia diligenter investigâssent, è congregatis patriæ comitiis ad prædictas Landgravii literas in hunc ferè modum responderunt:

Illustrissime Princeps, clementissime Domine.

IN causa Abbatissæ Confugiensis, Deputatos nostros è Capitulo, Nobilitate, et urbibus Diœcesanis, ad monasterium Gerdense misimus; maximâque animi sinceritate mandavimus, ut eadem Abbatissa à suis accusationibus et omni actione Camerali penitùs absistat, si in Diœcesi nostra ulteriùs degere et commorari velit. His autem Deputatis nostris responsum est à Domina et conventu Gerdensi, prædictam Abbatissam jam abesse in quintam hebdomadem; neque sciri à se, in quod et quale monasterium fugerit. De actionibus Landgravio intentatis sibi nihil constare. Si redeat Gerdam, polliceri se, quòd in posterum eam recepturæ non sint priùs, quàm per sigillatas literas, aliâque sufficienti cautione præstitâ, sibi fidem indubiam fecerit, Landgravii desiderio ac petitioni satisfactum iri. Quòd autem paulò antè receperint eam; id sibi vitio duci nullatenus posse. Etenim personam hanc monasterii Gerdensis professam esse; indéque olim à Wilhelmo hodierni Landgravii patre ad Confugiense monasterium unà cum aliis nonnullis evocatam. Proinde cùm in eo loco, ob interdictum Catholicæ Religionis et monastici concentûs exercitium, remanere in posterum non licuerit; eidem et sociis ejus, ad locum suæ professionis revertentibus, alimoniam et receptum denegari non potuisse, quàm diu de aliis ipsarum excessibus non constabat. Quæ cùm ità se habeant, Illustrissime Princeps ac Domine; officii nostri duximus, ea propensissimo in te animo fideliter significare per præsentes: quæ sub nostris, Capituli, Nobilitatis, et urbium sigillis, datæ sunt Paderbornæ, die lunæ post S. Bonifacii, anno 1537.*

*es sey dan/ dat se erst siegel und breve geve/ und genochsame borghe stelle/ der Sachen und Forderunge genoich to doen.

Tandem controversia pacatur per coactam desertionem istius litis.

Non acquievit quidem Landgravius huic statuum responso. Imò novis comminatoriis eosdem incusavit, quòd sæpe dictam Abbatissam è potestate manibúsque suis tam improvidè elabi siverint, uti constat ex aliis ejusdem literis, *Zapfenburgi* datis, die Mercurii post S. Viti.* At ubi postmodum Hermannus, Ecclesiæ nostræ Administrator, Poppelsdorffio scripsit, se brevi Paderbornam abiturum, atque inibi cum Ordinibus patriæ ea de causa deliberaturum esse; videtur hoc dissidium sinè graviore Diœcesis nostræ incommodo ad concordiam rediisse, Abbatissâ forsan à suis juribus propter quietem publicam desistente. Certè eam postea ad Gerdense monasterium reversam, & in eo tandem pientissimè defunctam esse, non obscurè colligi videtur ex Gerdensi necrologio, in quo ad diem vicesimam primam Martii ità legitur: *XII Kalendas Aprilis obiit venerabilis Helena Fresken, Domina electa ad monasterium sancti Salvatoris in Confugio, monacha nostræ congregationis.* Ità demum hic illustris Parthenon, posteaquam à sanctorum Imperatorum

*Zapfenburg/ aliàs Sabbaburg. *Castellum Hassiæ in silva Reinhardiana.*

rum Henrici & Cunegundis ævo per annos quingentos & ampliùs constitisset, infelicissimo tandem hoc seculo penitùs abolitus ac disturbatus est à Philippo Landgravio, Principe Lutherano. *Qui*, ùt ait Adolphus* Overham, *geminam Kauffungam cum aliis pagis et prædiis, huic monasterio subditis, ditioni suæ adjunxit, convertítque in præfecturam secularem, quæ nunc vulgò* das Ampt Kauffungen *appellatur.*

*Overham in notis ad vitam B. Meinwerci Episcopi Paderb. pag. 394.

Felicibus interim auspiciis procedebant omnia in urbe Monasteriensi, quæ post ejectos Anabaptistas, incredibili civium & Canonicorum Cathedralium studio, penè in urbem aliam & longè ornatiorem abiit. *Urbs ista*, ait Hamelmannus coævus auctor, *est ità sub annis sedecim reædificata, templa ità exornata, ædes ità exstructæ, et vallis undique munita civitas, ut nunc sit longè* splendidior, firmior, et potentior, quàm ante obsidionem.* Prima omnium Ecclesiarum restaurari cœperat Ecclesia Cathedralis, quæ ab Anabaptistis non solùm tecto; sed etiam fenestris, altaribus, organis, & omni ornatu vel apparatu sacro fœdissimè exuta fuerat. Hanc Episcopus & Capitulum intrà unius biennii spatium festinatis operibus ità reparârunt, ut hoc anno rursus ad omnimodam perfectionem deducta; & *in Dominica prima Adventûs* à Joanne*Bischopingio, Francisci Episcopi, suffraganeo solennissimè consecrata sit. Quanti verò hic labor steterit, facilius est dicere, quàm divinare. Sola ligna ad hoc opus necessaria devorârunt*quercus mille & octoginta: reliqui sumptus & expensæ, præter fenestras & imagines, excurrerunt ultra septem florenorum aureorum millia & nongentos, utì refert Kersenbrochius. Alia denique ornamenta sacra, nempe calices, thuribula, vestésque Sacerdotales & Leviticæ, magnam partem accepta sunt ex direpto Hudensi*monasterio; è cujus spoliis adhuc superest amplissimus calix vetusti artificii, cum hac inscriptione veteribus literis inarata: *Hic est Calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur. Robertus Abbas in Huda* me formari fecit, anno Domini M.CCC.XCVII.* Monasterium hoc Ordinis Cistertiensis jacebat in comitatu Delmenhorstensi; erátque his temporibus adeò corruptum ac depravatum, ut plerique monachi, desertâ Religione Catholicâ, ad Lutheri & aliorum Apostatarum castra prosilierint. Neque melioris farinæ erat eorundem Abbas, Liborius Lipkenius. Nam & hic, dissipato monasterii nobilissimi patrimonio, Lutherana dogmata complexus erat; & cum uxore seu pellice sua privatam curiam incolebat in civitate Brema. Quæ omnia cùm ad Franciscum Episcopum, cui tunc parebat comitatus Delmenhorstanus, per literas querelásque plurimas delata essent; residuum templi apparatum, omniáque vasa

Urbs Monasteriensis egregiè restauratur:

*Hamelm. in hist. Ev. Mon. pag. 1296.

*Kersenb. in hist Anab. Mon. ad hunc annum.

*Kersenb. ibid.

Calices & alia ornamenta sacra inferuntur ex monasterio Hudensi:

*Chytræus l. 15. Saxon. ad an 1538.

*Huda, vulgò Hude.

Cujus monachi cum Abbate suo transiêrant ad Lutheranismum.

Ità refertur in querelis ad Franciscũ Ep. datis.

& ornamenta sacra Monasterium abduci jussit: longè sanctius ac Deo gratius esse ducens, thesaurum hunc ad sacerdotum Catholicorum servitia conservari; quàm à desertoribus monachis vel in usus profanos distrahi, vel inter meretrices & prostibula sacrilegis impurísque manibus contrectari. Unde patet, quàm iniquè scripserit* Hamelmannus, historiarum sui temporis corruptor famosissimus: *Monasteriensis, qui volunt videri Catholici, et sancti cultores Romanæ doctrinæ, destruxerunt cœnobium amplissimum in Hude, monachósque dissipárunt. Hi erant talium Episcoporum et Canonicorum fructus!* Quantò meliùs potuisset ac debuisset scribere? *Hi sunt fructus Evangelii Lutherani! Hæ monachorum ab eo seductorum pœnæ!*

**Hamelm. in hist. Ev. Delmenh. pag. 792.*

Episcopatui Hildesiensi tunc in annum jam sextum præerat, aut potiùs præesse visus est, Otto Comes de Schawenburg, Adolphi Coloniensis Præpositi & Coadjutoris frater: homo juvenis & ob ætatem juvenilem adeò sui aut rerum suarum negligens, ut intrà sexennium illud non modò se abstinuerit à sacrorum Ordinum susceptione; sed etiam à Romana sede confirmationem suæ electionis & Episcopatûs non petiérit. Quare tandem hoc anno Romanus Pontifex Ottonem Episcopum ab officio movit, severè mandans Canonicis majoribus, ut vel intrà sex menses virum alium eligerent, vel alium à sede Apostolica nominandum ac designandum exspectarent. His auditis recessit Otto, factus postea melior maritus, quàm Episcopus. In ejus verò locum, die primâ Octobris, communibus omnium suffragiis delectus est Valentinus à Teutleben, Sacrosanctæ Theologiæ ac Canonum Doctor, Cathedralium Ecclesiarum Hildesii, Moguntiæ, & Magdeburgi Canonicus, uti etiam Collegiatæ Francofurtensis ad S. Bartholomæum Præpositus meritissimus. Is, ùt erat in rebus agendis alacer, continuò perrexit Romam ad Paulum III Pontificem; Cúmque ab eo sub initium anni sequentis non solùm confirmatus, verùm etiam solenni ritu consecratus esset; non multò pòst in Germaniam reversus, & Hildesii, die vicesimâ octavâ Maji, magno Ordinum omnium applausu ac gratulatione susceptus est.

Otto Episcopus Hildesiensis exauctoratur à Paulo III Pontifice.

Chytræus l. 15. Saxon. Brusch. in Catal. Ep. Hild. & alii.

In cujus locum eligitur Valentinus à Teutleben, vir magnæ eruditionis.

Auctores idem.

Annus Christi 1538.

PAULI III. Pontificis 4. & 5.
CAROLI V. Imperatoris. 19. & 20.
HERMANNI Admin. Paderb. 6. & 7.

SUb finem anni præcedentis duæ sorores Cæsaris, nimirum Eleonora Regina Galliæ, & Maria* Gubernatrix Belgii, collatis inter se consiliis id effecerant, ut Cæsarem inter & Gallum de trimestribus armorum indu-

**Spond. ad ann. 1537. n. 3. Pallav. l. 4 conc. Trid. c. 5. n. 2.*

induciis conventum fuerit. Hæ induciæ mox ad aliud* ſemeſtre ſpatium prolongatæ ſunt: & interea ſtrenuè laborabatur à Paulo III. Pontifice, ut inter duos maximos orbis Chriſtiani Principes tandem ſincera firmáque pax coaleſceret. Eo fine Cæſar, Gallus, & Pontifex, menſe Majo convenerunt propè Nicæam ſive Niciam in Ducatu Pedemontano: ſummáque rei Chriſtianæ felicitas dependebat ab adventu hujus pacis; quod ab ortu Lutheranæ hæreſis, duarum iſtarum domuum diſſidia fuerint exitium Catholicæ Religionis in Germania. Verùm, quidquid ibidem ageret ac laboraret Pontifex; haud aliud tamen quàm decennales armorum inducias impetravit: quæ & publicis tabulis, die decimâ octavâ Junii, utrimque conſignatæ ſunt. His peractis, Imperator cum Pontifice diſceſſit Genuam: ubi Margaretam, occiſi Ducis Alexandri Medicæi viduam, deſpondit Octavio Farneſio Pontificis cognato. Indè verò in Hiſpaniam reverſurus, prope Aquas Mortuas* Franciſco Regi, in illius urbis vicinia demoranti, per Legatos indicavit, ſibi in votis eſſe, eundem hîc amplecti & ſalutare. Lætus eo nuntio Rex (nam apud Nicæam à congreſſu mutuo certis de cauſis abſtinuerant) conſcensâ protinus naviculâ ad ejus quadriremem accurrit, ſolúsque ibi cum ſolo per horam integram locutus eſt. Poſterâ die Cæſar viciſſim ad Regem adiit, procedente obviàm ſorore ſuâ Eleonorâ Franciæ Reginâ, magnóq; Procerum comitatu. Ab his ad aulam deductus, familiariſſimè cum Rege prandit, cœnavit, pernoctavit; ac demum poſtridie, ſumpto prandio, inter amicas collocutiones & amplexus ad claſſem rediit ac diſceſſit.

Ex eo congreſſu plurima bona ſibi invicem ominabantur Principum amborum ſubditi. Sed, quæ temporum iſtorum infelicitas fuit, propè nulla aut pauca admodum ſecuta ſunt propter alios eventus improſperos. Nam in primis eodem anno, die 2dâ Julii, nullâ prole legitimâ relictâ è vivis abiit Carolus Egmondanus, Dux Geldriæ: & quia perpetuus Caroli Imperatoris ac Burgundorum inimicus fuerat, contra omnia præcedentium annorum pacta Wilhelmum Clivenſem Geldriæ Zutphaniæque hæredem ſcripſit. Quæ tam iniqua res quadriennio pòſt iterum novo calamitoſóque bello materiam præbuit, Cæſare, quod ſuum erat, repetente; Clivenſi autem ad Gallorum auxilia confugiente. Sed & aliam hoc anno tempeſtatem Cæſari & Principibus Catholicis minitari cœperant fœderati Schmalkaldienſes, maximéque præcipui eorum duces, Joannes Fridericus Elector Saxoniæ, & Philippus Haſſiæ Landgravius. Convenerant hi rurſus ineunte Martio in urbem Brunsvicenſem, haud alio (ùt opinor) conſilio, quàm ut Cameræ Impe-

*Haræus in ann. brab. ad an. 1537

Pontifex, Cæſar, & Rex Galliæ conveniunt apud Nicæam, ubi decennales induciæ feriuntur inter Cæſarem & Regem.

Haræus in ann. brab. Sur. in com. rer. geſt. Pall. in hiſt. C. Trid. l. 4.

*urbs Languedociæ, gallice dicta Aigues-Mortes.

Poſtea Cæſar & Rex amiciſſimè ſe invicem complectuntur apud Aquas mortuas.

auct. iidem. Spondan. & alii.

Carolus Geldriæ Dux moritur, & hæredem ſcribit Wilhelmum Clivenſem: unde iterũ nova bella.

Haræus in ann. brab. Sur. ad hunc ann. in fine.

Fœderati Schmalkaldienſes conveniunt Brunsvici, ibiq; ſuum fœdus augent.

Chytraus l. 5. Saxon. Dilich. in chron. haſſiæ

Imperialis judicio audenter se opponerent, fœdúsque suum novis aliorum Principum receptionibus adaugerent: quemadmodum & Christianus Daniæ Rex, quà Holsatiæ Dux, ibidem Schmalkaldiano fœderi adjunctus est. Initium conventui tam nocivo datum die vicesimâ septimâ Februarii, sicut in diario Henrici Schrôder Abbatis Marienmünsterensis annotatum legitur hísce verbis: *Anno 1538, feriâ quartâ *post Petri ad Cathedram servata est magna dicta in Brunswick, à Principibus et Comitibus, qui dicuntur Evangelici, et à civitatibus eisdem adhærentibus.* Has adeò frequentes iteratásque Lutheranorum conventiones meritò suspectas habebat Ferdinandus Romanorum Rex cum Principibus Catholicis: ideóque & ipsi agente Heltio, Cæsaris Pro-Cancellario, cogitare cœperunt de adverso fœdere, quod etiam *fœdus sanctum* appellari voluêre. Percussum id Norimbergæ die decimâ Junii: póstque Cæsarem & Ferdinandum Regem in illud recepti sunt: Albertus Elector Moguntinus, Matthæus Archiepiscopus Salisburgensis, Georgius Saxoniæ Dux, Wilhelmus & Ludovicus Bavariæ Duces, Ericus & Henricus Brunsvici Duces, cum quibusdam aliis; è quorum numero supremus armorum ductor constitutus est Henricus Brunsvicensis, bellicosus eo tempore Princeps, & Cæsari cum primis fidus. Ea res acerbè pupugit adversarios. Atque ideo primò in diem vicesimam quartam Julii novum conventum indixerunt Isenaci: in quo à Ferdinando Romanorum Rege ausi sunt petere, ut Henricus Brunsvicensis ab insectandis Goslariensium Lutheranorum ausibus juberetur abstinere; cùm tamen è diverso ipsímet Lutherani Principes finem propè nullum facerent, Catholicos persequendi, & antiquas proavorum suorum fundationes evertendi. Nec longè pòst, nimirum die tricesimâ Decembris, Philippus Hassiæ Landgravius Henrici Brunsvicensis Secretarium, cum arcanis literis ad Moguntinum Heltiúmque missis, propè Cassellas intercipi, & in custodiam detrudi jussit. Quâ ex re non parùm aucta sunt partium ambarum odia, paucorum annorum spatio in apertas belli flammas eruptura.

**litera Dominicalis erat F.*

Catholici contra eos percutiunt aliud fœd°, quod appellârunt *fœd° sanctũ. Chytræus loc. cit. Spondan. ad an. 1537 n. 16 Hansiz. in hist. Archi-Ep. Salisb. pag. 601. Pallav. in hist. conc. Trid. l. 4. c. 8. n. 10.*

Lutherani Principes iterũ conveniunt Isenaci. *Surius in comment. rer. gest. ad hunc ann. Paullin. in annal. Isenac. & alii.*

Accedebat his aliud malum ab adventu Joannis Calvini, qui hoc anno pariter irrepsit in Germaniam, posteáque magnam illius partem à Lutheri erroribus ad suos transtulit. Natus hic erat Noviomi in Gallia anno 1509, die decimâ Julii, patre Gerhardo Cauvino: cujus ille nomen latinè in Calvinum, & aliquando etiam transpositis literis in *Alcuinum* vertit; quasi magno illi Alcuino, Caroli Magni præceptori, se parem ferret. Post decursa humaniorum literarum studia Philosophiam Parisiis, Jus Canonicum apud Bituriges audiit: ubi tunc etiam à Melchiore Wolmario,

Calvinus Genevâ pulsus, hoc anno venit Argentoratum in Germaniâ. Ejus Natales, studia, Clericatus, exilium, & fuga in Italiâ. *Spond. ad ann. 1534.*

rio, homine Germano, qui ſtipendiis Margaritæ Biturigum Ducis alebatur, Lutheranæ hæreſeos venenum combibit. Inde Noviomum reverſus, clericali vitæ ſe addixit, nactus ibidem duo beneficia Eccleſiaſtica, quæ Gerardus pater ei procuraverat. Sed in his poſſidendis inquietus homo demorari diu non potuit. Cùm enim ſuas hæreſes & novarum opinionum venena luculenter hinc indè proderet; propter eas in exilium actus, & (utì Bolſecus* addit) etiam perpetratæ ſodomiæ causâ nigro lilio ad humeros inuſtus eſt. Quapropter utroque Sacerdotio vendito, acceptâque certarum *pecuniarum ſummâ primò in Germaniam ad præcipuos novarum doctrinarum fabros, indéque rurſus ad Pictavos in Galliam ſe recepit: ubi famoſos illos inſtitutionum ſuarum libros ex diverſis, cùm veterum, tum novorum ſectariorum chartis infeliciter conſarcinavit; & eos, qui contenta in iis dogmata in plebem diſſeminarent, *Miniſtros** appellari voluit. Ex horum deinde numero tres in Gallia reliquit: ipſe verò, ne fortè cogeretur pro fide ſua martyrium ferre, ſecuritatis obtinendæ causâ in Italiam ivit. Fidem Catholicam tunc abjecerat urbs Geneva, Zwinglianis erroribus imbui ac deformari cœpta anno ſeculi præſentis *triceſimo quinto. Illuc igitur anno ſequenti veniens, & inter verbi Miniſtros cooptatus, non modò gnaviter ſuarum doctrinarum ſemina in plebem ſparſit; ſed etiam haud multò pòſt Guilielmum Farellum, Genevenſium ſeductorem, aliósque verbi Miniſtros inclinavit, ut in odium Catholicæ Religionis Cœnam Dominicam non ampliùs* in pane azymo ſed tantùm in fermentato porrigere vellent. Cúmque huic novitati ſenatus populúsque Genevenſis audenter ſe opponeret; nihilo minùs nequiſſimi ſeductores illi tam perditè & obſtinatè perſtiterunt in propoſito, ut hoc anno, ſeculi præſentis triceſimo octavo, in feſto ſolenni* Paſchatis, per omnes totius urbis Eccleſias nulli hominum Euchariſtiam ſeu Communionem ſacram diſtribuerint. Ea res graviſſimè offendit populum: atque ideo ſtatim alterâ die, quæ erat viceſima ſecunda Aprilis, novatores iſti ab urbe pulſi, & in exilium ejecti ſunt. Ità demum Calvinus, nec Genevæ ampliùs, nec in Gallia ſecurus, in Germaniam *profugit, ac tandem Argentorati hoc anno à ſenatu Zwingliano cathedram conſecutus eſt. Ex qua tamen triennio pòſt *Genevam rediit, ut ibidem peſtilentis doctrinæ ſuæ principatum ſtabiliret.

Ceterùm & hic annus non omnino immunis fuit à bello, ſaltem prædatorio. Nam in menſe Majo Antonius & Chriſtophorus Comites Oldenburgici, nullâ hoſtilitatis denuntiatione præviâ (utì refert Kerſſenbrochius) in Diœceſin Monaſterienſem irruperunt:

*Bolſec. in vita Calvini c. 5. & alii.

*Spondan. ibid. n. 10. in fine. Bolſec. loc. cit.

*Spondan. ibid. n. 13.

*Spond. ad ann. 1535. n. 3.

*Spond. ad ann. 1538. n. 12. Bolſec. in vita Calvini c. 6. & ſeq.

*Paſcha ad 1538. incidebat in die 21. Aprilis, ſub litera Dominicali F.

*Spond. ad hunc ann. loc. cit. Bolſec. in vita Calvini c. 10.

*Spond. ad ann. 1541. n. 4.

runt: eâ quidem prætextâ causâ, quòd Franciscus Episcopus Hudense monasterium per decursum anni superioris iniquè diripuerit; re verâ tamen, ut ab Ecclesia monasterii præfecturam arcémque Delmenhorstensem, à majoribus suis possessam, vi & armis recuperarent. Prima eorum impressio tentata est in arcem hanc, de qua nunc dixi. At eo conatu propter fortitudinem præsidiariorum frustrati, subjectum oppidum exspoliant & incendunt. Indè latiùs progressi, Wildeshusium, Vechtam, Haselünnam, Meppenam, Harpstadium, Kloppenburgum, & alia regionis istius castra vel oppida capiunt; magnámque pecuniæ vim è vicinis ad Amasim pagis extortam auferunt. Sed brevis hic furor fuit, & instabile gaudium. Nam, ubi haud multò pòst Franciscus Episcopus è triplici Diœcesi sua, videlicet Monasteriensi, Osnabrugensi, & Mindensi, magnas equitum peditúmque turmas adunaverat sub Joanne Raêsfeldio, supremo militum Præfecto: Oldenburgici Comites, incenso post se Vechtensi castro & oppido, quantocyus regressi sunt; omniáque loca occupata non minori celeritate rursus amisêre, quàm ea priùs ab æmulo nondum parato ceperant. Mox etiam Monasteriences, ut cladem cladi ac damna damnis reponerent, in comitatum Oldenburgensem vicissim irruunt, pagos diripiunt, oppida incendunt, ac demum ipsimet urbi Oldenburgensi, velut primariæ Comitum prædictorum sedi, obsidionem admovent. At his eorum conatibus repentè intervenerunt Hermannus Archiepiscopus Coloniensis, Ecclesiæ nostræ Administrator, & Joannes Clivensium Dux; quorum uterque duos Legatos, pro tractando pacificationis negotio, ad partes dissidentes misit. Horum arbitratu & suasionibus primùm constitutæ sunt induciæ; deinde verò Wildeshusii, die tricesimâ Julii, eâ lege pax composita, ut utraque pars in judicio Imperiali experiatur suum jus, & interea suis quisque rebus ac possessionibus contentus vivat, uti refert* Hamelmannus. Immitiùs tamen, quàm Christiana repressio ferret, in eo ultionis genere à Monasteriensibus processum est Wardenburgi, loco olim devotis peregrinorum supplicationibus haud parum claro. Templum enim, quod ibidem satis elegans cupreisque laminis intectum erat, Monasteriensis miles fœdissimè incendit, campanis Bremam abductis; & in urbe, Lutheranis erroribus jam addicta, venditis. Auctor hujus facinoris fuisse legitur Henricus de Schade Satrapa Wildeshusanus: qui idcirco (uti refert Hamelmannus) repentè in eam amentiam ac phrenesim lapsus est, ut eundem currui imponi, vinculísque adstrictum, in suas ædes reportari necessum fuerit.

Anton. & Christoph. Comites Oldenburgici invadunt ac populantur Diœcesin Monaster. *Kerssenbr. in hist. Anabapt. Chytræus l. 15 Saxon. Hamelm. in chron. Oldenburg. à pag. 366.*

Franciscus Episcopus eosdem rursus expellit, & evastat Comitatum Oldenburgicum. *Auctores iidem.*

Hermann Archiepiscopus Colon. & Joannes Dux Clivensis, pacē inter eos restituunt. *auct. iidem* *Hamelm. in chron. Oldenb. pag. 368.*

Pœna Henrici de Schade, incendentis Ecclesiam in Wardenburg. *Hamelm. ibid. pag 367.*

Eâdem

Eâdem occasione Paderbornensis Diœcesis nostra non parùm nocumenti, velut ex obliquo, pertulit. Nam, ùt Hamelmannus in chronico*Oldenburgensi refert, Philippus Hassiæ Landgravius in bellum istud nonnulla equitum peditúmque auxilia Francisco Episcopo suppetias misit. Hos autem per Diœcesin nostram eò traductos esse, non obscurè constat ex diario Henrici Schrôder Abbatis Marienmünsterensis, qui ad hunc annum ità scribit: *In vigilia Pentecostes venerunt ad monasterium nostrum viginti et centum armati equestres ex curia Principis Hassiæ, ex promotione Arnoldi* ab Oynhausen inimici nostri. Manserunt per unam noctem, et in recessu acceperunt quatuor boves. Damnum nostrum fuit ad quadraginta florenos aureos.* Neque dubito, quin adhuc majorem, vel certè non minorem jacturam tulerit monasterium Gerdense virginum; cui Landgravius jam ab anno priore plurimùm infensus erat propter Abbatissam & conventum cœnobii Confugiensis, de quo alio in loco* memini. Hæc autem & plura alia dissimulabat Hermannus Ecclesiæ nostræ Administrator; neque vel minimùm ausus est mutire contrà, utpote homo languidus, & jam paulatim Lutherano magis, quàm Principi Catholico similis. Imò & in ceteris rebus, purè civilibus, ferè nihil agebat, nisi per suos Ministros: quorum opera Paderbornenses inter & Colonienses hoc anno complanata est eorundem controversia de jurisdictione in Westerkotten & Erwite; utì constat ex tabulis publicis, ea de re conscriptis, datísque *Neuhusii die decimâ Octobris, anno 1538.*

*Hamelm. loc. cit. pag. 367.

*Oynhausē in Grevenborg.

*ad annum 1537.

Hermann' Administrator inter Colonienses & Paderborn. componit litem de jurisdictione in Erwite & Westerenkotten *Ex literis cancellariæ Paderb.*

Annus Christi 1539.

PAULI III. Pontificis 5. & 6.
CAROLI V. Imperatoris 20. & 21.
HERMANNI II. Administr. Pad. 7. & 8.

ANnus hic fuit quidem à bellis vacuus; sed ab intestinis Religionum discordiis Catholicos inter & Protestantes non parùm turbidus. Mense Februario institutus erat Francofurti conventus Principum, pro tentanda Catholicorum & Lutheranorum concordia. Sinè hac enim, neque bella inter ipsos, propter contraria partium ambarum fœdera, devitari diu poterant; neque ab Imperii Proceribus obtineri subsidia bellica, per quæ Ferdinandus Romanorum Rex Hungariæ sceptrum in suis & Archiducum Austriacorum manibus contra Turcarum insultus firmari satagebat. Aderat ex parte Cæsaris Joannes Wesalius, olim Archiepiscopus*Lundensis in Dania: prætérq; eum

Catholici & Acatholici Principes conveniunt Francofurti pro tentanda concordia, *Spond. ad hunc annū. Pallav. in hist. conc. Trid. l. 4. c. 8. n. 10.*

*Spond. ib. n. 3.

eum duo pacificatores ab utraque parte acceptati, nimirum Ludovicus Palatinus, & Joachimus II. Brandeburgicus, Electores: quorum posterior ad Lutherana dogmata jam plurimùm propendebat. Hi cùm in eo conventu reliquos Principes patheticâ oratione ad pacem & concordiam hortati essent, responderunt pro more suo Lutherani: pacem utique sibi maximopere in votis esse: eam tamen haud aliter à se admitti posse; quàm ut vi illius etiam Cæsareum tribunal Cameræ in posterum, usque ad futurum concilium, abstineret à causis & quæstionibus in Ecclesiasticorum bonorum direptores hucusque exercitis. Conditionem hanc, velut summè perniciosam, rejecit Orator Cæsareus, aliíque Principes Catholici. Videbant enim à Protestantibus hoc modo nil aliud quæri, quàm ùt interea temporis opulentiora Ecclesiasticorum prædia, urbes, & oppida, citra omnem Cameralis judicii metum occuparent: neque postea spem ullam fore, hujusmodi bona è vultureis eorum unguibus recipiendi; quandoquidem ab iis concilii futuri nomine haud aliud intelligeretur, quàm suorum Præconum & Apostatarum synagoga. Quare iterum ad alias consultationes itum; ac tandem die decimâ nonâ Aprilis, post bene longas, acrésq; disceptationes, unanimi voto conclusum est: *utrique parti concedantur induciæ quindecim mensium. Interea Norimbergæ conveniant sex Theologi Catholici totidémque Lutherani, qui excluso Pontifice ibidem inter se conferant de Religione et rebus fidei. Eodem illo tempore suspendantur omnes actiones Camerales propter damna, monasteriis, templisque Catholicis hactenus inflicta: ità tamen, ut interea Protestantibus non liceat, ullum amplius intrà Schmalkaldicum fœdus admittere; aut Catholicis, corúmve Ecclesiis adhuc salvis nova damna vel injurias inferre.*

Post longas partium disceptationes feriuntur induciæ quindecim mensium: intrà quos controversiæ fidei utrimque à Theologis discutiantur, si id Cæsar approbet. *Spond. hic n. 2. Pallav loc. cit. n. 12.*

Mirum est, quòd Archiepiscopus Lundensis (quem Pallavicinus *Londensem* ex errore nominat) non adverterit illico, paucorum hujusmodi Doctorum conventionem, non solùm Apostolicæ sedi & ejusdem juribus maximopere fatalem fore; sed etiam innumeris animarum ac fidei periculis expositam? Quomodo enim à Theologis tam paucis confici vel absolvi poterat ea rerum quæstionúmq; moles, quæ totius œcumenici concilii robur & sapientiam deposcebat? aut quomodo ex hujusmodi congressu vel minimum spei bonæ sublucere poterat, in quo nec ipsis Catholicis, eò destinandis, omnimodè confidi poterat: cùm & ipsi interdum vel occultè foverent hæresin, quam celabant; vel etiam conscientiam quandoque suam utilitati propriæ posthaberent? Quare Carolo Imperatori (in cujus arbitrio relictum erat, concordiam suprà dictam* intrà sex menses approbare aut rejicere) continuò dissuasit Pontifex, ne perniciosis ejusmodi pactis comprobationem vel assensum daret.

Induciæ illæ, & congressus Theologorum, dissuasu Pontificis reprobantur à Cæsare. *Spond. hic. n 3. Pallav. ib. 6. 9. n. 1.*

Spondan. hic n 2. Pallav. loc. cit.

daret. Id quod etiam Imperator pro bono Religionis lubenter præstitit: quanquam non sinè magno Principum Acatholicorum offendiculo. Quippe qui ideirco novam conventionem die decimâ nonâ Novembris instituerunt Arnstadii in Thuringia: ubi iterum ab iis deliberatum de augendo fœdere Schmalkaldico, rebúsq; aliis, ad mutuam suî & sociorum suorum defensionem necessariis.

Lutherani Principes novâ conventionem celebrant Arnstadii, ad augendũ suum fœd°. *Spond. hic n. 3.*

Catholicorum interea fœdus, quod *sanctum* appellaverant, immedicabile vulnus accepit ex inopino obitu Georgii Saxoniæ Ducis, viri (si quisquam alius) usque ad mortem probè Catholici, ideóque etiam à Luthero scriptis & maledictis dirum in modum divexati. Excessit hic è vivis Dresdæ die decimâ septimâ Aprilis; &, quod maximè luctuosum erat, cum eo simul in ipsius terris contumulata est Catholica Religio, quæ eo stante ibidem stetit, & eo cadente concidit. Habuerat quidem antea duos filios, paternæ constantiæ ac pietatis æmulos, Joannem & Fridericum. Sed (quæ inscrutabilis fuit permissio Dei) prior horum Joannes, triginta sex annorum Princeps, biennio ante* patrem extinctus erat, posteaquam ex Elisabetha Hassica uxore sua prolem nullam suscepisset: posterior autem Fridericus, cùm in Januario præsentis anni matrimonium inivisset cum Elisabetha Mansfeldica, Ernesti Comitis bene Catholici filia; paulò pòst in lectum fatalem* decidit, ac die vicesimâ sextâ Februarii è vivis emigravit. Acerrimè id affligebat Georgium, sexaginta & octo annorum senem: augebátque dolorem hunc apostasia Henrici fratris, qui à fide Catholica jam desciverat, & ante biennium Schmalkaldico fœderi se associaverat. Itaque, ne antiqua fides detrimenti aliquid pateretur à morte sua, quam timebat; continuò testamentum condidit, in eóque statuit, ut Henricus frater unà cum duobus filiis, Mauritio & Augusto, eâ duntaxat lege bonorum terrarúmque suarum hæredes fierent, si ad fidem Romano-Catholicam se reversuros promitterent: sin minùs; tota suarum ditionum portio transferretur in potestatem Cæsaris & Ferdinandi Regis, atque ab iis tam diu teneretur, donec vel Henricus frater suus, vel ejusdem filii, vel alius è consanguineis proximis voluntatem suam adimplere, & Catholicam Religionem in suis terris protegere vellet. Sed illa tam salutaris præcautio turbatissimis hisce temporibus nihil profuit. Henricus enim, Protestantium auxilio fretus, non modò statim fraternæ ditionis possessionem adiit: verùm etiam ad ejiciendam indè Religionem Catholicam repentè ea cum festinatione grassatus est, ut, cùm in festo Paschatis adhuc ubique sacra omnia ritu antiquo fierent; in sequenti festo Pentecostes Lutherani concionatores Dresdæ ac Lipsiæ in cathedris templorum starent. Ne verò simplicior po-

Georgius Saxoniæ Dux, Catholicæ fidei retinentissimus, hoc anno moritur. *Spond. ad hunc an. n. 6 Chytræus l. 15. Saxon. Spangenb. in chron. Mansfeld. & alii.*

**hist. Ducũ Saxoniæ.*

**hist. Ducũ Saxoniæ. Spangenb. & Chytræus loc. cit.*

Henricum Fratrem, ejúsq; filios, à successione suarum ditionum excludit, nisi ad fidem Catholicã revertantur *Spond. ad hunc an. n. 6 Spangenb. in chron. Mansfeld. Sar. & alii.*

At ille, Protestantium auxilio fretus, non modò succedit; sed etiam fidem Catholicã è terris ejicit. *Chytræus, Spond. &c.*

pulus animadverteret, eo modo defraudari se, privaríque divino sacrificio; Lutherani reformatores, à Joanne Friderico Saxoniæ septemviro missi, veteres omnes missarum solennium ritus (excepto * *Canone*) in Ecclesiis Misniensibus retinuêre, putà: *introitum, Kyrie eleison, orationes, lectiones Epistolarum et Evangeliorum, symbolum Nicænum, præfationem, vestitum sacerdotalem, cereos accensos, et* (quod summopere demirandum est) *etiam elevationem* * *Divini Corporis*, quam sæpe aliàs velut idololatriam condemnaverant. Adeò verum est, quod antè dictus Dux Georgius de versatili Lutheranorum Doctorum fide persæpe dixerat: *Scire se, quid hodie credant Lutherani; quid autem cras credituri sint, ne ab ipsis quidem sciri: quòd apud eos penè annua menstruâque sint fidei dogmata*; utì olim de veteribus hæreticis dixit S. Hilarius.

*Chytræus l. 15 Saxon.

*Chytræus ibid.

Joachimus II, Elector Brandeburgicus, Lutheranam doctrinam recipit; sed ità, ut plerique missarum ritus in Ecclesiis retenti fuerint.

Sub eodem fraudulento retinendorum rituum Catholicorum prætextu, seductus & circumventus est Joachimus Brandeburgicus, Joachimi I. Electoris, viri semper Catholici, filius & successor. Nam & is hoc anno Lutherana sacra in suas terras introduxit, retentis plerísque cerimoniis veteribus, etiam iis, quæ Prædicantium Lutheranorum judicio superstitionem sapere videbantur. Id quod idcirco à novis illis Theologis permissum esse, refert Chytræus, *ut in prima illa Religionis mutatione minùs offenderentur Pontificii*: quasi verò devitandæ offensionis causâ permitti queat, superstitionem colere. Caro tamen res illa stetit Joachimi subditis. Non enim priùs novationem hanc ad assiduas iteratásque eorum preces indulgere voluit, quàm ingentem æris * alieni molem, ipsius nomine persolvendam, in se reciperent. Similia scribit Chytræus de Alberto Moguntino, Joachimi patruo. Ait enim, quòd & hic in Diœcesibus suis Magdeburgensi & Halberstadiensi hoc anno publicum Lutheranæ doctrinæ exercitium permiserit; acceptâ priùs ingenti pecuniarum summâ, quam ab istorum locorum subditis efflagitaverat. Id quod ego tamen, cum bona Chytræi venia, non eo modo factum intelligo, quasi Catholicam Religionem utilitati vel necessitati propriæ posthabuerit; sed quòd animo jam prospexerit, Lutheranæ doctrinæ exercitium, etiam se invito ac repugnante, per vim & seditionem publicam intrudendam esse. De cetero enim Albertus hic antiquæ fidei Catholicæ retinentissimus fuit (utì summopere commendat Pallavicinus) atque ideo, cùm exercitium Lutheranum Halberstadiensibus & Magdeburgensibus permittere coactus est; simul disertè & expressè cavit, ut omnia seu Canonicorum collegia, seu Religiosorum * monasteria, per utramque Diœcesin illam in statu pristino relinquantur.

*Chytræus loc. cit.

Albert° Elector Moguntinus Lutheranâ doctrinam permittere cogitur in Archiepiscopatu Magdeburgensi & Ep. Halberstad. salvis tamen Ecclesiis Canonicorum, & monasteriis

Chytræus l. 15. Saxon.

Pallav. in hist. conc. Trid. l. 5.

Chytræus loc. cit.

E re-

E reliquis Germaniæ Principibus, maximéque iis, qui ad circulum Westphaliæ pertinent, vitam hoc anno posuit Joannes III, Cliviæ, Juliæ, & Montium Dux, inopinâ morte præventus die sextâ Februarii, cùm animi causâ* ad abacum lusorium consideret. Fuit ille quidem Catholicæ Religionis cultor usque ad extremum vitæ halitum: sed admodum languidè ac remissè. Tametsi enim Lutheranorum civium novationes Lipstadii ac Susati sub initium compresserit; postea tamen sequioris doctrinæ libertatem iisdem indulsit: sive quòd hac in re nonnihil se accomodaret in favorem generi sui, Joannis Friderici Saxoniæ septemviri; sive quòd in aula sua viros Catholicæ Religioni non admodum addictos aleret. Fœderi Schmalkaldico, adversùs Catholicos & Carolum Imperatorem inito, nunquam adscribi voluit: imò & est, qui de eo scribat, quòd, priusquam è vivis emigraret, Wilhelmum filium suum & hæredem unicum sincerè præmonuerit, ut Cæsarem* officiosè colat, & externas aliorum Regum aut Principum amicitias non inquirat. Quæ verba si Wilhelmus Dux attentè in animum demisisset; juvenili impetu nunquam in eas miserias vel in eam Cæsaris offensam incidisset, quàm triennio post flexis genibus ab eo deprecari debuit.

Joannes III, Clivensium Dux, inopinò moritur die 6. Febr. *Teschenm. in annal. Cliv.*

**Chron. ms. Dominicanorum Tremon.*

**Cratepol. in Catal. Archiep. Colon. apud Gualteriũ pag. 1353.*

De rebus Diœcesis nostræ nihil aliud hoc anno memorandum reperi, quàm quòd in ejus principio, nimirum die sextâ Januarii, ubique apud nos inaudita aquarum eluvio fuerit; utì Henricus Schröder, Abbas Marienmünsterensis, in diario suo retulit hisce verbis: *Anno 1539, in die Epiphaniæ et sequenti, fuit maxima abundantia aquarum, ità ut nullus hominum tunc viventium tale diluvium viderit, quod multis locis et civitatibus grande damnum intulit.* Eadem asserunt chartæ nostræ Falckenhagenses: & addunt, fluvium Ambram* propè oppidum Lüigdam* eum in modum exundâsse, ut aquæ, ripis egressæ, non modò urbem intraverint; sed etiam cœmeterii muros transcenderint, ædes omnes percursârint, pecora multa absorbuerint, coëgerintque populum universum in superioribus domuum suarum tabulis degere: atque hæc eadem contigisse pariter Brakeliæ, Steinhemii, Huxariæ, & aliis in locis. Inundationem hanc non multò post consecuta est ingens annonæ caritas, quæ in Diœcesi nostra frumentorum pretia supra modum auxit; in aliis verò ad Visurgim locis, utì etiam in vicina Hassia, tam acerbam necessitatem induxit, ut ex urbe Brema fruges Polonicas per Visurgim advehi necessum fuerit. At nullibi fere major penuria vel necessitas fuit, quàm in urbe Tremonia locisque finitimis: ubi magna pars hominum debuisset ex inedia mori, nisì providi cives ad avertendum commune malum Daventriâ & Amstelodamo pere-

Magnæ aquarum inundationes in principio hujus anni.

**Ambra fluvius, vulgò die Emmer.*

**Lüigda vulgò Lügde aut Lüde, oppidum Paderbornense, non procul à Pyrmonto.*

Magna annonæ caritas in Diœcesi nostra & alibi.

Ex Diario Henrici Schröder Abbatis in Marienm item ex literis Falckenhagens.

chron. Trem. ms. peregrinas fruges importâssent. Veniebat illuc ingens *multitudo pauperum ac famelicorum hominum, qui per misericordiam Dei instantissimè flagitabant panem ante urbis portas: iíque non solùm erant vulgares mendici, corrogandis ostiatim panibus assuefacti; verùm etiam personæ honestiores, famuli, ancillæ, opifices, mercenarii, qui perlubenter, etiam pro solo pane lucrando famulitium & laborem præstitissent. Ceterùm huic inopiæ satis maturè Deus medelam attulit. Nam, ùt literæ Falckenhagenses perhibent, fruges hoc anno visæ sunt solitò velociùs maturescere: ità ut *Falckenhagæ, loco aliàs perfrigido, die octavâ Julii siligo meti cœperit; & in festo S. Jacobi Apostoli jam penitùs demessa, imò & maximam suî partem granariis illata fuerit.

Messis præmatura. *literæ Falckenhag.* *Falckenhaga, monasterium vetus in comitatu Swalenb.*

Annus Christi 1540.

PAULI III. Pontificis 6. & 7.
CAROLI V. Imperatoris 21. & 22.
HERMANNI II. Administr. Pad. 8. & 9.

Carol. Imperator, initio hujus anni, ex Hispania in Belgium redit.

CAROLUS Imperator, posteaquam anno superiore Elisabetham conjugem in partu amisisset, sub initium præsentis anni ex Hispania rediit, evocatus inde per tumultus ac rebellionem Gandavensium. Instituerat iter istud per terras Galliæ, Rege ipso Regiísque filiis eum deducentibus usque ad ingressum Belgii; ubi à provinciarum istarum Proceribus cum ingenti splendore exceptus fuit. Annum exinde totum consumpsit Cæsar in Belgio: tum quòd exortæ Gandavensium turbæ vicinam ejus præsentiam poposcêre; tum quòd in terras Imperii priùs ire non vellet; quàm vidisset, quò se rerum Germanicarum turbæ verterent. Ibi fœderatorum Schmalkaldiensium Legati Februario mense ad Cæsarem accessêre, simulatâ animorum submissione obsecrantes: *primùm ne in eos vi et inopino aggressu* *ruerent; deinde verò, ut omnes Imperialis judicii actiones, quæ contra bonorum Ecclesiasticorum direptores institutæ fuerant, penitùs aboleri sineret: ex his enim omnia Germanicorum Principum dissidia profluxisse, et sine earum abolitione pristinam Germaniæ quietem restitui non posse.* Respondit Cæsar, se deliberaturum *hac de re. Nec multò pòst ad conventum Schmalkaldiensem (ubi fœderati Principes rursum congregari cœperant ineunte Martio) legationis causâ misit Wilhelmum Comitem de Neuenar, verbo ac literis per eundem indicans, in Germaniam se non venisse animo hostili; sed ut Religionis concordiam æquo modo resarciret: ideóque se ab iis petere, quid Ca-

Haræus in ann. Brab. Spond. ad hunc annũ. & alii plures. *Helvicus in theatro hist. univ. ad hunc annum,* *Surius in comment. rer. gest.* Mittit Legatum ad Principes Protestantes, Schmalkaldiæ congregatos. *Chytræus l. 15. Saxon.*

Catholicis concedere, quídve demum contra eos tueri ac defendere velint? Qua de re posteaquam diu multúmque deliberâssent cum Theologis suis Melanchthone, Bucero, & aliis Apostatis; tandem responderunt Neuenario Legato: *studium concordiæ sibi maximè cordi esse: cavendum verò, ne per eam intelligatur* * *ulla rejectio doctrinæ, in Augustana confessione vel ejusdem apologia quondam exhibitæ: in hac enim sese mordicus persistere velle; solúmque petere, ut illius fundamenta in comitiis publicis per viros idoneos discutiantur.*

*Chytræus ibid.

Finito conventu (in quo & Wilhelmus Cliviæ Dux, magnâ Catholicorum offensione, Schmalkaldico* fœderi, ùt petiêrat, adscriptus est) Carolus Imperator, concordiæ tentandæ causâ, nova Principum comitia in diem vicesimam tertiam Maji conscribi fecit in urbe Spira: quæ tamen paulò pòst, cùm ibidem grassaretur pestis, Hagenoam translata sunt, menséque Junio celebrari cœpta. Aderat hic è Catholicis Ferdinandus Romanorum Rex cum diversis Principibus virísque doctis: è Lutheranis verò propè nulli comparuêre præter Legatos Principum & aliquos eorum Theologos, cum quibus de reducenda rerum credendarum concordia diligenter agi cœptum. Sed, quia Protestantes, ex decreto conventiculi Schmalkaldiensis, nihil de articulis in Augustana confessione porrectis remittere constituerant, ideóque de iisdem singulis * colloquium aliquod institui petiêre; tandem, abruptis comitiis, colloquium illud permissum, & in urbe Wormatiensi die vicesimâ quintâ * Novembris inchoatum est, præsente Campegio Legato Pontificis, Granvellano Legato Cæsaris, multísque ambarum partium Theologis ac Principum Legatis. Magna spes concordiæ & conciliationis credebatur fore ex eo colloquio, præsertim cùm in ejus ingressu per Campegium Oratorem suum sponderet Pontifex, facturum se, quidquid divinæ gloriæ sinceræque * Religionis studium sibi permitteret. Sed ea spes iterum inani cassâque operâ diffluxit. Cùm enim Eckius & * Melanchthon, ille Catholicorum, hic verò Protestantium Theologorum primipilus, de peccato originario per dies aliquos disceptâssent; Carolus Imperator, se absente nihil perficiendum esse arbitratus, congressum hunc rursus abrumpi, & nova comitia, quibus ipsémet interesse vellet, Ratisbonæ in annum proximè sequentem indici jussit.

*Chronic. Dominic. Tremon.

Varii congress. Principum, pro tentanda eorum concordia, Hagenoæ & wormatiæ sinè fructu habiti.

*Chytræus l. 15. Saxon. Brower. in ann. Trev.

*Helvic. in theatr. hist. univers.

*Pallav. in hist. conc. Trid. l. 4 c. 12 n. 1. & seq.

*Pallav. ibid. n. 4.

*Pallav. ibid. n. 12.

*Cochlæ. in actis Luth. Chytræus l. 15. Saxon.

Dum autem hoc modo laboratum est pro bono Religionis, novum Ecclesia Catholica vulnus accepit in comitiis Hagenoæ habitis. Illic enim, die vicesimâ sextâ Junii, ex malo dysenterico extinctus est Ericus Dux Brunsvicensis, cognomento senior, Princeps per omnem vitam Catholicus, & ob egregia belli facinora Carolo Imperatori apprime charus. Nullum ille filium susceperat ex

Eric. senior Dux Brunsvicensis probè Catholicus, in comitiis Hagenoensibus moritur.

*Chytræus l. 15. Saxon.

*Kleinsorg. in hist. ms. Hamelm. in hist. Evang. *Reusner. in opere genealog. & alii.* Elisabetha, relicta ipsi° vidua, totâ provinciam traducit ad Lutherum. *Chytraus, Kleinsorg. et Hamelm. loc. cit.*

ex primo thoro: è secundo autem adeptus erat Ericum juniorem, tunc adhuc duodecim annorum juvenem. Qui cùm ob ætatem puerilem adhuc inidoneus esset ad regendum; Hannoverani Ordines omne regimen paulisper commiserunt ejus matri *Elisabethæ, Joachimi I. Brandeburgici Electoris filiæ. At illa, regiminis profani limites egressa, etiam ad altare manum applicuit; veterémque fidem Catholicam è suis terris ejici & proscribi fecit, evocato in hunc finem Antonio Corvino Apostatâ, monachóque sceleratissimo, qui per id tempus Witzenhusii, in vicino Hassiæ inferioris ad Werram oppido, Lutherana dogmata propalabat. Hunc deinde generalem, uti vocant, superintendentem constituit, datâ simul potestate novandi & immutandi veteres Ecclesiarum Brunsvicensium ordinationes, pro ùt ipsi utilius visum fuerit. Quâ potestate acceptâ, Corvinus omnem illam provinciam peragravit, templa, cathedras, monasteria, scholas, novis errorum magistris adimplevit, ac demum etiam novam Ecclesiarum ordinationem ad Lutheranarum doctrinarum formam fabricavit; quæ triennio pòst in lucem* publicam evulgata est. Opposuit se quidem huic femineæ machinationi Henricus Dux Brunsvicensis, cognomento junior, & alii Catholici. Sed, cùm & ipse eo tempore plurimùm exagitaretur à Philippo Hassiæ Landgravio, qui pro tuendis viduæ suprà dictæ ausibus defensorem se objiciebat: consultius erat, aliquantisper hæc dissimulare, & eventum hujus rei interea tempori commendare; quàm eam ob causam novo bellorum periculo se exponere. Ceterùm hic applausus Lutheranorum, quem ex illo viduæ matris facinore conceperunt, minimè diuturnus fuit. Nam, ubi postea Ericus filius, ex Imperatoris aula redux, Principatum paternum adiit, non modò Lutheranos præcones iterum ejecit, restitutâ Fide Catholicâ; sed etiam Corvinum Apostatam, suprà dictæ novationis auctorem, in arce sua Calenbergica diuturno carceri mancipavit. Ità miser homo, qui Religiosi Ordinis rigorem ferre non potuerat, ejus loco molesti carceris duritiem perferre debuit.

Hamelm. in hist. Ev. infer. Duc. Brunsvic. Chytraus loc. cit. Eric° junior Erici defuncti fili°, post paucos annos rem Catholicâ restituit, Corvino superintendente in carcerem dejecto. *Hamelm. loc. cit. Chytraus l. 15. Saxon.* Valentinus Ep. Hildes. sententiam restitutionis obtinet contra Henricum Brunsvicensem. *Chytraus l. 15. Saxon. Demonstratio tripartita Hildes. p. 40. & 242.*

Mortem Erici Ducis propediem consecuta est nova alia Brunsvicensis familiæ plaga: nimirum promulgatio sententiæ Papalis, quâ Ericus jam defunctus, & Henricus junior ejusdem ex fratre nepos, Dux Brunsvicensis adhuc superstes, jubebantur Valentino Episcopo Hildesiensi restituere omnes satrapias, urbes, oppida, pagos & castra, Joanni quondam Antistiti in bello erepta. Justissima quidem erat Papalis illa sententia; sed huic tempori minimè conveniens. Eò enim jam dilapsæ erant res Germanicæ, ut Catholicæ religionis erigendæ spes in Henrico Brunsvicensi non minimâ

nimâ parte conquiesceret: utpote qui & bello strenuus, & Catholici fœderis primarius Dux ante biennium constitutus. Quare etiam Carolus Imperator (cujus assensu & imperio Diœcesis Hildesiensis viginti abhinc annis eum in modum lacerata ac mutilata fuerat) exequendæ huic sententiæ tam potenter se opposuit, ut Valentinus Episcopus, quidquid in adversum niteretur, Imperatoris voluntati cedere, & effectum istius causæ usque in alia mitiora tempora differre coactus fuerit.

Sed hujus executio ob injurias temporum impeditur à Carolo Cæsare.

Catalogus recentior Episc. Hildes.

Novos interea fructus Evangelium Lutheranum hoc anno protulit in primario illius defensore, Philippo Hassiæ Landgravio. Conjugem is habebat Christinam, Georgii Saxoniæ Ducis Catholici filiam, numerosâ jam prole fecundam: & tamen huic viventi, ac gignenti simul, alteram conjugem superinduxit Margaretam de Sala, quam hoc anno, die tertiâ Martii, sibi insuper adjungi & conjugari fecit. Pudendum hoc, & inter Christianos hactenus inauditum facinus, à Chytræo, Dilichio, Hartmanno, & aliis rerum Hassiacarum scriptoribus, tacitissimè præteritur; ne cuilibet statim in oculos incurreret, qualem & quantum habuerit Lutherana Ecclesia defensorem. Imhoffius autem (cùm id omittere non posset propter materiam rerum tractandarum) huic turpitudini aliquem honestatis colorem allinit; excusátque, id factum esse *urgentibus causis* * *secretis, et re cum Theologis communicatâ.* Candidiùs forsan dixisset cum Joanne Cochlæo, scriptore Catholico, Landgravium ad hoc audendum processisse *consilio* * *et approbatione Lutheri, et quorundam complicum ejus.* Hi enim ex nova Theologia sua declarârunt, id fieri posse: & eâdem, ùt opinor, conscientiâ, quâ Rotmannus & alii Doctores Anabaptistici, rogatu Joannis Leydensis, ante sexennium* declaraverant, Polygamiam novo populo suo permitti posse.

Philippus Hassiæ Landgravi legitimæ conjugi suæ adhuc alteram superinducit, consentiente Luthero.

Imhoff. in notitia Procerum Rom. Imp. l. 4. c. 7. n. 8.

Cochlæus in act. Luth. ad hunc annũ.

* *Imhof. loc. cit.*

* *Cochlæus loc. cit.*

* *vide dicta ad ann. 1534*

Non minorem audendi licentiam idem Landgravius hoc anno prodidit in invadendis rapiendísque bonis monasterii Helmershusani, quod ab antiquissimis temporibus ad jurisdictionem & inspectionem Paderbornensis Diœcesis pertinuerat. Abbas ultimus ibidem fuerat Georgius à Marnholtz, homo pessimæ vitæ & exempli. Qui, postquam ab Erico Episcopo nostro persæpe monitus, atque ad severiorem vivendi methodum ex congregationis Bursfeldiensis instituto adigendus fuerat; sanctioris disciplinæ impatiens, anno præsentis seculi vicesimo sexto* monasterium deseruerat, & ex recente Lutheranorum doctrina maluerat esse maritus, quàm monachus. Exinde per annos ferè decem in Hassia vicina vixerat ex direptis* monasterii thesauris: &, quia interea temporis etiam omnes monachi in eandem Apostasiam aliáque scelera pro-

Idem hoc anno invadit bona monasterii Helmershusani, à desertore Abbate sibi iniquissimè venditi.

* *vide dicta ad ann. 1526*

* *ex veterib. manuscript.*

prolapsi fuerant; monasterium totum à nostris Episcopis occupatum erat. At, ubi postmodum fugitivus Abbas indigere cœpisset cum sua pellice, neque ullam spem videret accipiendi plura de prædiis Helmershusiensibus; tandem hoc anno* monasterium illud cum omnibus bonis & juribus Philippo Landgravio per summam injuriam vendidit. Lætus hic tam pingui bolo, repentè se immisit in omnia prædicti monasterii bona. Ac tametsi Diœcesis nostra contra invasionem hanc, in territorio alieno factam, continuò protestata fuerit; nihilo tamen seciùs, tum ob ejusdem Landgravii potentiam, tum ob alias istorum temporum injurias, haud aliud obtinere* potuit; quàm exiguam aliquam proventuum partem, quæ jam olim nostris Episcopis vendita, & in perpetuum transcripta fuerat.

*ex iisdem manuscr.

*ex iisdem ms.

Huic damno Diœcesis nostræ accedebant & alia duo mala: unum à peste, & alterum ab exustione oppidi Vôrdensis. De priore malo Henricus Abbas Marienmünsterensis in diario suo ità scribit: *Anno 1540 pestilentia hîc grassabatur circumquaque, etiam in curia et familia nostra.* De altero idem Abbas hoc modo refert: *Decimâ quintâ Maji, in vigilia Pentecostes, oppidum Vörden ex toto comburebatur, et non remansit, nisì unaparva et vilis domuncula; sed castrum cum suis ædificiis mansit illæsum.* Erat hoc in eo seculo jam tertium incendium istius oppidi: nam & anno 1511, & anno 1516, totum oppidum, unà cum castro, funestis ignibus in cineres diffluxerat, quemadmodum ab eodem Abbate annotatum legitur. At longè funestius incendium hoc anno exortum est haud procul à Diœcesi nostra in urbe Eimbecensi, quæ prædicto oppidulo nostro longè amplior, ac duobus Canonicorum collegiis decorata erat. *Anno 1540*, ajunt veteres chartæ Falckenhagenses, *in die S. Annæ viduæ insurgebat incendium grande circa horam quintam vespertinam in civitate Eimbecensi, per quod omnes Ecclesiæ turres, ac domus, unà cum urbis curia, ità funditus combustæ sunt, ut nihil ex iis remanserit, nisì sola vestigia: id quod nunquam in his regionibus auditum aut visum est.* Eo simul infortunio periit magna multitudo hominum, partim suffocata fumo & flammis, partim* oppressa lignis & lapidibus, quæ ex ædibus, templis, ac turribus accensis copiosè decidebant: nec ferè quisquam fuit, qui vel minimum de suis rebus aut pecuniis ferali huic incendio subtrahere, aut ab interitu servare potuerit. Hamelmannus, scriptor nugacissimus, autumat, infortunium hoc urbi accidisse Deo vindicante, quòd novis Præconibus Lutheranis* nimìs tenue stipendium assignârit. At cur non alius pari modo potuisset opinari, pœnam hanc urbi inflictam esse, quòd ante paucos annos Religionem veterem abjecerit, & bina Canonicorum

Pestis in Diœcesi Paderbornensi grassari cœpit.

Oppidum Vörde exuritur, castro illæso.

Eimbeca, urbs Ducatûs Brunsvicensis, tristissimû incendium patitur.

*Hamelm. in hist. Ev. urbis Eimbec. p. 918.

Hamelm. loc. cit.

rum collegia ex Lutheri instituto per Nicolaum Amsdorffium reformari fecerit?

In Diœcesi Monasteriensi, post oppressos Anabaptistas, adhuc omnia quieta erant & pacifica. Quâ tranquillitate feliciter usus Franciscus Episcopus, tandem hoc anno animum adjecit ad accipiendos majores Ordines; è quorum numero, si subdiaconatum exceperis, nullum hactenus obtinuerat. Itaque primùm die vicesimâ octavâ Decembris, festo Sanctorum Innocentium, in Ecclesia monasterii Iburgensis à Joanne Bischopingio suffraganeo suo creatus est Diaconus, & postridie Presbyter. Deinde verò sub initium sequentis anni, in solenni festo Circumcisionis, in cœnobio Marienfeldensi Episcopus consecratus est ab Antistite Leodiensi, & duobus suffraganeis, Monasteriensi scilicet ac Paderbornensi: quibus in solenni officio per modum Diaconi & Subdiaconi adstitêre Arnoldus Abbas in Marienfeld, & Bernardus Abbas in Iburg.

Franciscus Ep. Monast. Osnabr. & Mindens. majores Ordines & consecrationem Episcopalem suscipit. *Kerssenbr. in hist. Abnab. Mon. ad hunc annum.*

Quis ex eo Francisci facto non sperâsset plurimum boni pro conservanda in suis Diœcesibus re Catholicâ? Et tamen haud multò pòst, rejectâ fide Catholicâ, Schmalkaldico Principum Lutheranorum fœderi se adjunxit. Id quod etiam hoc anno fecit Wilhelmus*Cliviæ Dux, nullo alio impulsu ductus, quàm ut eo fœdere Ducatum Geldriæ, quem à morte Caroli Geldri occupaverat, in Clivensi familia stabiliret. Accesserat ille priùs mense Martio Carolum Imperatorem, Gandavi in Belgio commorantem, transacturus cum eo*de Ducatu suprà dicto, cujus hæredem se à demortuo Carolo Geldro designatum ac declaratum esse dictitabat. Ast, ubi Cæsar vicissim ostendit, Geldriam non uno pacis tractatu sibi adscriptam, ideóque nulli dispositioni testamentariæ obnoxiam fuisse: Wilhelmus Dux, re infectâ domum rediens, primò ad Schmalkaldicum fœdus transgressus est; ac paulò pòst ad Francisci Galliarum Regis amicitiam juvenili animo se convertit. Lætus hic tam desideratâ armorum societate (jam enim occultè*circumspiciebat occasionem, quâ decennales inducias, ante biennium cum Cæsare conventas, rumperet) continuò suam addicit operam: atque ut hominem, adhuc in primo juventutis ardore constitutum, sibi arctiùs obligaret; neptem suam Joannam, Henrici Navarræ Regis, & Margaretæ*sororis suæ filiam, eidem in sponsam offert. Qua ex re biennio pòst nova belli seges prognata est.

Wilhelm* Dux Clivensis, Geldriæ retinendæ causâ convertit se ad Schmalkaldiense fœd* & ad amicitiam Regis Galliæ. **Chronic. Dominic. Tremon. *chron. Trem. cit. Haræus in ann. Brab. Teschenm. in annal. Cliv. *Teschenm. ibid.*

**Teschenm. ibid.*

Felicior hic annus fuit ab incepto novo Ordine Clericorum Regularium Societatis JESU, qui ante sex annos Lutetiæ Parisiorum natus, & hoc anno Romæ à Paulo III. Pontifice, die vicesimâ septimâ Septembris, approbatus & confirmatus est, cum innumerabili plurimarum animarum ac totius orbis Christiani fructu.

Novus Ordo Religiosorum Societatis JESU à Paulo III. Pontifice confirmatur.

Spond. ad hunc annũ. n. 14. Orlandin. in hist. Soc. & alii. *proverb. 27. n. 2. *Spond. ad ann. 1539. n. 9.*

ctu. Laudes hujus sanctæ societatis, in qua & ego Deo vocante vivo, multæ admodum & magnæ sunt. Sed, cùm æterna veritas per Salomonem*dicat: *laudet te alienus, et non os tuum; extraneus, et non labia tua:* malim ego hujusmodi laudes ore alieno cani, quàm meo. Id autem copiosè præstitit* Spondanus, hísce verbis: *cladem hanc* (à sectariis inflictam) *reparavit Deus institutione florentissimæ Societatis, quæ terrori esset inferno, consolationi orbi, directioni animis, fulcimento fidei, firmamento Ecclesiæ. Et quî posset aliter, cùm sit Societas JESU, in quo est omnis plenitudo gratiæ? Panegyrin non agimus. Nota sunt ejus opera, labores, sollicitudines, studia. Ex fructibus ejus, juxta Magistri verbum, cognoscere licet, quantum mundo emolumentum attulerit, in conversione gentium, instructione populorum, extirpatione vitiorum, confusione hæresum.* Unde etiam, teste Romano Breviario in vita S. Ignatii fundatoris nostri, *constans fuit omnium sensus, Deum, sicut alios aliis temporibus viros sanctos; ità Luthero ejusdémque temporis hæreticis Ignatium et institutam ab eo Societatem objecisse:* utì è sequentium annorum decursu manifestiùs elucescet.

Annus Christi 1541.

PAULI III. Pontificis 7. & 8.
CAROLI V. Imperatoris 22. & 23.
HERMANNI II. Administr. Pad. 9. & 10.

Comitia Cæsaris, Ratisbonæ habita pro tentanda concordia Religionis. *Surius in comment. rer. gest. Spond. ad hunc annũ. Cochlæus in actis Luth. & alii.*

AD comitia Ratisbonæ indicta satìs maturè advenit Cæsar, utì & Legatus Pontificius Gaspar Contarenus; alii verò plerique Principes haud multò tardiùs. Præcipuus comitiorum scopus erat concordia Religionis: quâ obtentâ faciliùs foret inclinare Principum animos ad mittendum auxilium contra Ottomannos. Delecti igitur ab utraque parte tres Theologi, nimirum Joannes Eckius, Julius Pflugius, & Joannes Gropperus, Doctores Catholici; Philippus Melanchthon, Martinus Bucerus, & Joannes Pistorius, Doctores Lutherani: quibus injunctum est, ut de rebus controversis modestè ac nervosè inter se conferrent, sinè omni acrimonia vel æstu invidiosæ disputationis. Tres item ab utraque parte adjuncti testes, qui audirent omnia, testaríque possent, quid utrimque à Theologis actum vel conventum fuerit. Postremò etiam constituti duo istius colloquii vel collationis Præsides, nimirum Granvellanus* administer Cæsaris, & Fridericus Palatinus Electoris frater; qui huic tractatui præessent, suîque reverentiâ Theologorum dissidentium linguas aut furorem literarium cohiberent. Sed, eheu! etiam

Pallav. & Spond. loc. cit.

etiam in eo Theologorum colloquio singulare nihil, quod ad concordiam reducendam faceret, effectum est. Licèt enim Theologi suprà dicti, post laborem unius mensis & paulò*amplius, tandem in quibusdam articulis de justificatione, de baptismo, de Episcopis, de bonis operibus, concordaverint inter se; in aliis tamen articulis principalioribus, maximéque de Sacramento Eucharistiæ & ejusdem adoratione, nullam concordiæ viam invenêre. Quare tandem Imperator, communi Principum consensu, acta hujus colloquii ad generale concilium remisit: simúlque pollicitus est curaturum se, ut hujusmodi concilium intrà breve tempus indicatur; aut, si id aliis de causis impediendum esset, saltem aliquod concilium nationale convocetur, in quo omnes fidei ac religionis controversiæ coram Legato Pontificio componantur. Ne autem interea temporis Catholica Religio plus nocumenti acciperet, pari Principum consensu decretum est: *Primò, ut ante concilium proximè futurum nemo aliquid in posterum doceat contra articulos, à Theologis utriusque partis unanimiter admissos. 2dò, ut omnes actiones et processus Camerales, qui hucusque adversùs Ordinum Protestantium ausa in tribunali Cæsareo instituti vel agitati fuerant, conservandæ pacis causa usque ad idem concilium suspendantur. 3tiò, ut inconcussè ac firmiter in posterum observetur pacificatio Norimbergensis de anno 1532: ideóque nulli Principum ante finem concilii prædicti liceat, alium Principem bello aggredi, infestare, premere, vel despoliare, non solùm ex causâ diversa Religionis, verùm etiam ex alia qualicunque. Sin verò aliter à quoquam actum vel attentatum fuerit; liceat oppressæ parti ad Camerale tribunal se recipere, et ab eo justitiam ac pænalia mandata contra hujusmodi invasorem petere.* Hæc & alia istius generis non solùm à Carolo Imperatore, sed etiam ab omnibus*Principibus eorúmque Legatis constituta, recepta, & consignata sunt Ratisbonæ die vicesimâ nonâ Julii, anno seculi præsentis quadragesimo primo. Quî autem & qualiter ab iis observata sint, posteaquam Cæsar in Italiam, & indè in bellum Africanum abiit; manifestiùs edocebunt gesta sequentis anni.

Evocaverat huc etiam Cæsar Wilhelmum Cliviæ Ducem, ut cum eo de Geldriæ Zutphaniæque rebus ageret. At ille satìs habuit, suos istuc Legatos mittere: interímque occultis itineribus abiit ad Franciscum Galliæ Regem, cujus amicitiam præcedente anno jam aucupatus fuerat. Lætus hoc adventu Rex, continuò nuntiat Margaretæ sorori suæ, ejúsque conjugi Henrico Navarræ Regi, ut quantocyus ad se adducant Joannam filiam, Wilhelmo Duci desponsandam. Ægerrimè quidem id ferebant parentes ejus, tum quòd puella nondum in undecimo ætatis*anno constituta esset;

*Cochlæus in actis Luth. ad hunc annum. Pallav. in hist. conc. Trid. l.4.c. 14.n.5. & seq.

Concordiâ non obtentâ, controversiæ Religionis remittuntur ad conciliũ; interímque statuitur, ut omnes relinquantur in ea Religione, in qua tunc erant.

Recessus Imperii, conditus Ratisbonæ.

*vide Recessum Imperii de hac re.

Wilhelm* Cliviæ Dux conjungit se Regi Galliæ, & filiã sororis ejus in sponsam accipit.

Teschenm. in annal. Cliv. Haræus in ann. brab. Spond. & alii.

*Spond. ad hunc ann.

esset; tum quòd ipsímet vererentur, eam asperiori Germaniæ solo assuefieri difficulter posse. Vicit tamen Francisci Regis auctoritas; ac licèt Wilhelmus Dux teneram sponsulam eo tempore adhuc reliquerit in sinu matris, donec viro maturior foret; solennis tamen amborum desponsatio die decimâ tertiâ Junii cum honore & splendore maximo peracta est in castro *Heraldi, Pictavorum urbe. Id cùm audisset Imperator, facilè suspicatus est, quorsum ista Wilhelmi Ducis consilia tenderent: nimirum ut ope Gallicâ se in usurpato Geldriæ Ducatu stabiliret, non sinè periculo novi belli, ex ea orituri. Itaque die tertiâ Julii, Ratisbonæ in comitiis & consessu Principum, gravi oratione palàm conquestus est, Wilhelmum Cliviæ Ducem nullo jure in Geldriam involâsse: Ducatum hunc sibi deberi, non solùm titulo emptionis factæ à proavo suo Carolo Burgundo; sed etiam è diversis tractatibus pacis, cum Carolo Geldro*jam pridem initis: nuntiatum esse à se Wilhelmo Duci, ut ea de causa Ratisbonam veniat ad comitia; illum verò in aliud iter se dedisse, adiissèque ad Franciscum Galliæ Regem, forsan ut eundem novarum nuptiarum vinculo in bellum pertrahat. Excusabant hæc multis verborum coloribus Wilhelmi Ducis Oratores, ac subinde etiam conati sunt exhibere ejusdem jus in occupanda Geldria. At, cùm ea in re suos arcus nimiùm intenderent; Carolus Imperator, seu tædio, seu indignatione victus, è comitiis consurrexit & abiit. Oratores, hoc viso territi, confugerunt ad aliorum patrocinia: ac tandem, die vicesimâ primâ Julii, Principes Ordinésque omnes ad Cæsarem accessêre, unanimi voce deprecantes, ut amicæ tractationi causam istam permittat; vel, si eo modo componi nequeat, per viam juris, quod suum est, à Clivensi repetat. Cæsar autem, his offensus, præclarissimè respondit: mirari se, quòd in hac causa privata, sibíque soli propria, tam unanimi voto inter se consentiant omnes Ordines, Principésque totius Imperii. *Sæpe aliàs*, inquiebat, *de summis gravissimísque reipublicæ negotiis quàm plurimos in Germania conventus egi: nec tamen unquam potui tot Principes simul ad ullam consultationem publicam in unum conventum cogere. Nunc autem, cùm de corio meo agitur, quanto numero congregati estis contra me? Comitia hæc indicta sunt ad revocandam concordiam pacémque publicam; non autem, ut à vobis dijudicetur causa hæc privata, quæ inter me et solum Clivensem vertitur.* Quo audito Principes controversiam hanc voluntati Cæsaris permisêre.

*castrum Heraldi, vulgò Chastelleraud, urbs Pictaviæ.

Cæsar hac de re gravissimè conqueritur in comitiis.

Teschenm. loc. cit. pag. m. 310.

Vide dicta ad an 1536 & alibi.

Responsũ Cæsaris ad Principes, unanimiter pro Clivensi deprecantes.

Teschenm. in annal. Cliv. pag. m. 311.

Cæsar solutis comitiis in Italiam discedens, agit cum Pontifice

Cæsar autem octiduo post, solutis Principum comitiis, festinato itinere discessit in Italiam. Ubi, postquam inter alia negotia, etiam cum Paulo III. Pontifice in urbe Luca familiariter congressus, déque inchoando generali concilio per dies aliquot collocutus esset; tan-

tandem adulto jam Octobri cum ingenti classe, quam apparaverat, in Africam trajecit, expugnaturus Algeriam urbem, à piraticis excursionibus famosam, & Hispaniæ Italiæque plurimùm infestam. Sed ea res, tametsi gloriosè instituta fuerit, longè aliter evenit, quàm ab ullo hominum potuisset exspectari. Cùm enim Cæsar, ad litus Africanum veniens, circitèr viginti millia peditum cum præcipua equorum ac tormentorum parte in terram exposuisset; derepente tantus ventorum ac procellarum turbo in Africano mari exortus est, ut intrà paucas horas, inspectante gementéque exercitu, centum ac triginta naves collabefactæ fuerint, unà cum triremibus aliquot, & magnâ omnis commeatûs vel annonæ copiâ. Gravitatem hujus infortunii ità postmodum exaggeravit mendax fama, ut Europam communis *rumor pervaserit, ne unum quidem asserem è classe tota servatum, Cæsarémque ipsum vel undis obrutum, vel inter collisarum navium fragmenta contritum esse. At ista magis cupiebant inimici Cæsaris, quàm ejusdem protector Deus. Nam exeunte Novembri salvus ipse in Hispaniam rediit, & paulò antè militum Cæsareorum potissima pars in diversos Italiæ portus feliciter perducta est: quòd severè Cæsar edixisset, velle se potiùs, equos* omnes, & quidquid pretiosum erat, in mare dejici; quàm vel unum hominem è navigiis excludi, & à barbaris in servitutem accipi.

de inchoando concilio. *Haræus in ann. brab. Spond. ad hunc ann. n. 7. Pallav. in hist. conc. Trid. l. 4. c. 16. n. 1.* Indè in Africam trajiciens ad expugnandam Algeriam, horrendo ventorum turbine ab inceptis impeditur. *Haræus & Spond. l. c. Villagagn. de expedit. Alger. *Pallav. loc. cit.*

Interea pestis, quam anno superiore Diœcesi nostræ infusam diximus, adhuc perrexit in ea plurimùm divagari, uti scriptor coævus* retulit hisce verbis: *Anno 1541. pestilentia hic grassabatur circumcirca, maximè in Brakel, Niehem, Steinheim, Driburg, et per totam Diœcesin Paderbornensem.* At longè diriùs hoc malum sæviit in urbe Colonia: ubi, teste *Chronico Tremoniensi, ampliùs triginta hominum millia per æstatem hujus anni peste sublata sunt.

*Pallav. & Haræus ibid. Pestilentia grassatur apud nos & Colon. *Henricus Abbas Marienmünst. in suo diar. *Chron. Trem. ms.*

Annus Christi 1542.

PAULI III. Pontificis 8. & 9.
CAROLI V. Imperatoris. 23. & 24.
HERMANNI Admin. Paderb. 10. & 11.

ABsente Cæsare, nova Imperii comitia ineunte Februario cœpta sunt in urbe Spira: ubi coram Ferdinando Romanorum Rege consultatum est, non solùm de mittendis auxiliis contra Turcas; verùm etiam de inchoando generali concilio, cujus maturationem Carolus Imperator præcedente Autumno vehementer urserat in congressu habito cum Pontifice. Quod ad pri-

Comitia celebrata Spiræ. Decernuntur in iis auxilia contra Turcas, frustra obnitente Legato Galliæ.

*Pallav. in hist. conc. Trid. l. 4. c. 17. n. 7. Spond. hic n. 1.

primam hujus deliberationis partem attinet, Legatus Gallicus die 14. Februarii* orationem satis prolixam habuit, quâ Imperii Principes turpissimè dehortatus est, ne quid auxiliorum nationi Hungaricæ in Turcas mitterent. Sed hæc ejus oratio pessimè accepta est à Principibus universis: ideóque non attento cantu Gallicano, magnæ militum Germanicorum suppetiæ in Hungariam destinatæ sunt; etiamsi fructum, expeditioni tantæ consentaneum, diuturnæ cunctationis causâ non retulerint. Longè gratior Principibus fuit oratio Legati Pontificii. Is enim non modò suasit, Regnum illud*Germaniæ vicinum non oportere in manibus Turcarum deseri; sed etiam tria militum præstantissimorum millia, stipendiis Papalibus alenda, in hoc bellum obtulit. Quâ tam liberali promissione ità animos cunctorum affecit, ut in altera Spirensium deliberationum parte, quæ ad concilii futuri locum pertinebat, faciliores plurimorum aures invenerit. Proponebat ille nomine Pontificis urbem Tridentinam, Germaniæ conterminam: hanc enim, inquiebat, & Germanici juris esse, & Romano Pontifici velut homini jam decrepito viciniorem. Quod cùm omnes Catholici Principes acceptarent, eodem anno concilium à Paulo III. Pontifice in urbe Tridentina indictum est, promulgatúmque, ut in festo omnium Sanctorum, die primâ Novembris, initium illius fieret. Sed huic inchoationi propositæ rursus triennalem remoram injecit funesta belli fax, quæ hoc anno inter duos potentissimos orbis Christiani Principes accensa est.

*Pallav. ib. Spond. n. 1.

Legat* Pontificius pro futuro concilio proponit urbē Tridentinā.

Assentiuntur Principes catholici, & conciliū Tridentinum indicitur.

Pallav. ib. n. 8. & 9. Haræus in annal. brab. Spond. hic n. 10.

Sed iterum triennio suspenditur ob nova bella.

Enim verò Franciscus Galliarum Rex, cùm Imperatorem Algeriensi infortunio fractum esse crederet, ruptis iterum decennalibus induciis in eundem irruit, quasi fortunæ ipsius agonizanti telum ultimum infixurus. Eum in finem quinque simul exercitus in Cæsareas terras infundit: unum in Italiam ad fines Pedemontii, alterum in Hispaniam versùs Perpinianum, tertium in Artesiam & agros Atrebatensium, quartum in Ducatum Luxenburgicum, quintum (cui Dux Clivensis magnas equitum peditúmque turmas conjunxerat) in Brabantiam reliquúmque Belgium. Actum videbatur de Cæsare, nisi Deus omnem hanc belli molem feliciter enervâsset. Nam qui in Hispaniam à Rege missi erant, à Ferdinando Duce de Alba fortissimè repulsi, & re infectâ domum redire coacti sunt. In Italia eventu vario decertatum est ab utraque parte. In Artesia nihil singulare gestum præter agrorum direptiones & spolia. Ducatus Luxenburgensis à Gallis quidem occupatus unà cum urbe Luxenburgo; sed eodem Autumno à Cæsareis recuperatus, Duce Reinero Nassovio Arausionum Principe. In Brabantia denique Martinus Rossemius cum Gallicis Clivicis-

Franciscus Galliæ Rex, inducias decennales rumpens, unà cum Wilhelmo Cliviæ Duce invadit Cæsarem, in eúmque mittit quinque exercitus.

Surius in comm. rer. gest.

Sed nihil singulare ab iisdem exercitibus effectum est præter

vicísque copiis fœdissimè quidem grassatus est, ubique in pagis & oppidis incendiorum & evastationum suarum vestigia post se relinquens. At, ubi postmodum in Octobri Reinerus Nassovius à recuperato Luxenburgo rediit, etiam ipse Wilhelmo Clivio talionem redditurus, in Ducatum Juliacensem vicissim irruit; occupatóque Marcoduro, Juliaco, Sittardiâ, Heinsbergâ, Süsterenâ, & Linichio, Rosemianam expeditionem incendiis & pecuniarum exactione severissimè vindicavit.

spolia & agrorum urbiúmque evastationes mutuas. *Auctores iidem.*

Ità demum hoc toto bello nihil aliud effectum est, quàm quòd Cæsar & Gallus diuturnâ armorum suorum collisione se invicem fatigârint cum ingenti Catholicæ Religionis & Ecclesiæ damno. Interea namque, dum Cæsar in Gallos & Ferdinandus Romanorum Rex in Turcas ageret, Joannes Fridericus Elector Saxoniæ & Philippus Hassiæ Landgravius nova bella concitârunt adversùs Henricum Brunsvicensem, qui ferè solus è Principum Saxonicorum numero Catholicam Religionem sustinebat. Causa illius invadendi præcipuè petita est ab urbe Goslariensi, Lutheranis erroribus dedita, fœderíque Schmalkaldico jam pridem illigata. Cives illius urbis anno 1527*ausi fuerant vicinum in Monte S. Georgii monasterium (quod modò longiùs remotum est, conditúmque in Grauhoff) armatâ manu impetere, despoliare, diruere: binas etiam Henrici Ducis officinas, in quibus argentum liquefit, violentâ manu occupare, & quos ibidem invenerant, prædicti Ducis ministros obtruncare. Qua de causa cùm à judicio Cameræ Imperialis post diuturna multorum annorum examina condemnati essent; Henricus Dux eosdem commerciis omnibus exclusit, & interdicto commeatu publico ad satisfactionem congruam adigere conatus est. Cives hoc modo pressi confugerunt ad prædictos Principes, velut præcipua Schmalkaldicæ conjunctionis capita: & hi tandem anno superiore in comitiis Ratisbonensibus eò rem suam deduxêre, ut omnes hujusmodi processus Camerales retinendæ concordiæ causâ usque ad concilii secuturi exitum suspensi fuerint. Paruit quidem huic decreto Henricus Dux; at quia nondum penitùs abstinebat à vindicanda injuria suis ministris irrogata; Saxo & Landgravius cum suis fœderatis (inter quos etiam, prô dolor! erat Franciscus* Episcopus Monasteriensis) per æstatem hujus anni Ducatum ejus invadunt, monasterium*Riddagshusanum diripiunt, arcem Wolffenbutanam obsidione feroci domant, ac demum oppida castellâque omnia in suam potestatem adigunt, Henrico Duce cum Philippo & Carolo filiis ad Wilhelmum Bavariæ Ducem confugiente.

Henricus Dux Brunsvicensis, probè Catholicus, à principibus protestantibus bello premitur, omnibúsq; ferè provinciis suis exuitur.

historia belli Schmalkald. contra Henricum Ducem. Chytræus l. 15. Saxon. Surius & alii.

**Hist. belli prædicti. Chytræus l. 15. ad ann. 1541.*

**Annal. Monast. ms.*

**Chytræus l. 15 ad hunc annum.*

Aper-

Apertissimè hîc læsa erat, non solùm pax & concordia publica; sed etiam suprema Cæsaris auctoritas. Quippe qui in Recessu vel edicto publico, ante annum Ratisbonæ condito, severè* caverat, *ut nulli Principum ante finem concilii secuturi liceat, alium Principem bello aggredi, infestare, premere, despoliare, non solùm ex causa diversæ Religionis; verùm etiam ex alia qualicunque.* Et tamen his injuriis nondum contenti, Canonicos omnes Brunsvicensi ex urbe pellunt, Religiosos è monasteriis ejiciunt, sacerdotes Catholicos de suis parochiis deturbant, & institutiones Lutheranas ubique per oppida & pagos introducunt. Evocati ad hanc rem Antonius Corvinus, Martinus Gorlitius, & Joannes Bugenhagius, quem alio nomine Pomeranum vocant. Ab his per Octobrem hujus anni visitatæ omnes Ecclesiæ, sacra Catholicorum abrogata, Præcones impositi cathedris, demum res omnes Ecclesiasticæ eum in modum innovatæ, ut nullam ampliùs antiquæ fidei & orthodoxi cultûs imaginem præ se ferrent. Conquestus quidem hac de re Henricus Dux, effecítque, ut in hujusmodi violatores pacis varia mandata pænalia è judicio Cameræ Imperialis evibrata fuerint; proùt in comitiis Ratisbonensibus anni superioris contra novos aliorum Principum invasores decretum erat. At illi, citati & accusati, non modò non comparuêre; sed etiam scripto edito judicium illud velut iniquum in suis suorúmque fœderatorum causis recusârunt: non secùs, ac si nullam ampliùs justitiam in terris colerent, solíque in posterum supra Cæsarem, & extra omnium Episcoporum potestatem, constituti forent. Ità nimirum volebant omnia licere sibi, & aliis nihil.

**vide dicta ad ann. præced.*

Saxo, & Landgravi Lutheranas doctrinas in omnes terras fugitivi Ducis introduducunt.

Chytræus l. 15. Saxon. ad hunc annum.

Hamelm. in hist. Ev. Ducat. Brunsvic. pag. 892. & seq.

Et sententiâ Cameræ Imperialis, contra se latam, contemnunt.

Auctores iidem. & alii.

Neque Diœcesis nostra ab ejusdem belli incommodis prorsus illæsa mansit: quippe quæ per varios militum Hassicorum accessus & regressus plurimum nocumenti in oppidis pagísque pertulit. Argumento nobis esse possunt ea, quæ Henricus Abbas monasterii B. MARIÆ (vulgò Marien-münster) hac de re annotavit in diario suorum temporum. Ubi postquam de bello suprà dicto breviter egisset, ità subjicit: *Damna, quæ monasterium nostrum indè accepit, sunt sequentia: Primâ vice venerunt ad monasterium hoc viginti duo, quos cibavimus. 2dâ vice, in vigilia S. Jacobi venerunt octoginta pedites, et quindecim equestres, et manserunt apud nos in quintum diem. 3tiâ vice, sabbatho post Jacobi, venerunt duo millia peditum, et quinquaginta vel ampliùs equestres cum diversis curribus. Quanta damna et molestias monasterium hoc pauperrimum ab iis sustinuerit, notum est Deo. Consumpserunt, fregerunt, et secum abstulerunt plurima, quæ nescio ad quantum damni computanda sint. Die quartâ Augusti adhuc duodecim sequebantur: omnes ad culinam nostram!* Quæ cùm verissima sint,

Diœcesis Paderbornensis eodẽ bello non parùm patitur.

ms. cœnobii in Marienmünster.

sint, nulli dubium esse potest, quin & alia Diœcesis nostræ cœnobia & pagi eâdem occasione plurimum detrimenti perpessa sint: etiamsi nemo ibidem fuerit, qui talia perennibus chartis & posteritati commendaverit. At longè gravior procella Diœcesi nostræ imminebat ab ejusdem Administratore, Hermanno * Coloniensi Archiepiscopo. Qui, cùm per hujus anni quadragesimam Paderbornæ versatus, & adhuc nullius hæreseos labe notatus esset (uti verisimile est ex ejusdem contractu cum Augustinianis Dalheimensibus inito, signatóque *Neuhusii* * *die Mercurii post Dominicam Palmarum*) nihilo minùs exeunte hoc anno Lutheranam hæresin amplexus est, seducente Martino Bucero, impostore pessimo; de quo plura videbimus ad annum proximè sequentem.

Hermann* Archiepiscopus Coloniensis, Ecclesiæ nostræ Administrator fidem Catholicam deserit, seductus à Bucero.

*Literæ Archivii Cath. Eccl. Paderb.

Huic lamentabili Apostasiæ videtur ostium aperuisse deplorabilis ejusdem languor & socordia in conservandis Ecclesiæ suæ juribus: quam, uti persæpe aliàs, ità etiam hoc anno rursus apertissimè prodidit, quando Schildecensis Ecclesiæ Præposituram, hactenus uni è Majoribus Canonicis nostris conferri solitam, laicali potestate penitùs extingui; ejusdémque præcipuos reditus ad Wilhelmum Cliviæ Ducem, veluti Ravensbergæ Dominum transferri passus est. Rem hanc, uti gesta est, narrare lubet ex Adolpho Overhamo, qui literas ea de re conscriptas vidit olim in aula Ferdinandi Fürstenbergii, Antistitis nostri. *Anno*, inquit, *millesimo* * *quingentesimo quadragesimo secundo, die 2dâ Julii, convenit inter Decanam ceterásque Collegii Schildecensis Vestales, et inter Wilhelmum Juliæ, Cliviæ, ac Montium Ducem, Ravensbergæ Comitem, ut post mortem Georgii ab Hatzfeld Præpositi nullus deinceps huic successor daretur; sed domicilium Schildecensis Præpositi cum ea proventuum parte, quam Coloni Ducis olim soliti fuerant Præposito pendere, exinde cederent Duci, velut hæreditario Schildecensis Collegii Patrono seu Advocato: reliquos Præpositi reditus inter se partirentur ex æquo Vestales, quarum hodie potior pars Romanos ritus et sacra colit; pars Lutheri Calvinique placita sectatur. Schildece (vulgò Schildse) intra primum lapidem abest ab oppido Bilefeldia. Ab aliquot seculis Abbatia esse desiit, regitúrque hodie Collegium à Præposita et Decana.*

Schildecensis Ecclesiæ Præpositura, Diœcesis nostræ in Comitatu Ravensbergensi, iniquè extinguitur; ejusdémq; reditus præcipui transcribuntur Wilhelmo Cliviæ Duci.

Ex literis Schildec.

* *Overham in notis ad vitam B. Meinwerci pag. 381. & seq.*

Annus Christi 1543.

PAULI III. Pontificis 9. & 10.
CAROLI V. Imperatoris. 24. & 25.
HERMANNI Admin. Paderb. 11. & 12.

BEllum, anno superiore cœptum, ardentissimè continuârant Gallus & Clivius, instigato simul in Cæsarem Solimanno per Antonium Polinum, Francisci * Regis Legatum. Contra Turcas Fer-

Turcæ magno Christianorum damno irrumpunt in

Hungariam & maritimas oras Italiæ.

Ferdinandus Romanorum Rex, dum Cæsar adhuc abesset, auxilia Principum flagitavit in comitiis, exeunte Januario Norimbergæ cœptis. At, quia fœderati Schmalkaldienses opem omnem detrectabant, nisi ab officio dimoverentur judices* Imperialis Cameræ, qui pro Henrici Brunsvicensis & omnium ejus provinciarum restitutione stabant; à paucis, qui adhuc supererant, Principibus Catholicis paucæ admodum suppetiæ contra valentissimum hostem impetratæ sunt. Eò furiosiùs igitur Solimannus in Hungariam se effudit; occupatâque* Alba Regali, Strigonio, Valpoviâ, & aliis urbibus oppidisque, universum Regnum illud miserrimè depopulatus est. Simul etiam Hariadenus Barbarossa, Turcarum Archithalassus, cum ingenti classe in fretum Siciliæ procurrit; captâque ibidem urbe Rhegio, componit se ante ostia* Tiberina, tanto Romanorum terrore, ut plerique fugam circumspicere visi sint. Indè post aquationem triduanam, Hetruriæ Liguriæque oras perlegens, Gallicanæ classi prope Massiliam se conjungit: quanquam nullâ aliâ re effectâ, quàm quòd urbs Nicæa, salvo tamen illius castro, à copiis istis expugnata, direpta, & incensa fuerit. Multi interim Christiani, intérque eos ducentæ* virgines Deo sacræ, hac navali expeditione in Ottomannicam servitutem abducti sunt: quos tamen haud multò pòst, cùm in quatuor navigiis ad Solimannum præmitterentur, Neapolitana classis feliciter intercepit, & unà cum ereptis navibus non sinè summo ipsorum gaudio Messanam perduxit.

*Pallav. in hist. conc. Trid. l. 5.
*Surius in comment.
Cochlæ° in actis Luth.
*Spondan. hic n. 1.
Surius l. c.
*Surius in comment.
Haræus in ann. brab.
*Surius in comment.

Galli & Clivii Cæsarē adoriuntur in Belgio.

Non minore animorum æstu contra Cæsarem in Belgio decertabant, hinc Clivius, indè Gallus. Hic in Hannoniam progressus, Landrecium* occupat, illúdque brevi tempore festinatis operibus egregiè firmat. Ille verò (posteaquam in fine anni præcedentis, Hassorum & Saxonum auxilio, ferè omnia Ducatûs Juliacensis oppida, præter* Heinsbergam, recepisset) Belgarum copias à commeatu Heinsbergam deducto reduces, die vicesimâ quartâ Martii prope Sittardiam adoritur: longóque tandem certamine victos in fugam* abigit, occisis eorundem ferè tribus millibus, plurimísque captis, unà cum tormentis & impedimentis omnibus. Tum verò Clivius victoriâ tam opimâ tumidus, adhuc altiùs attollere cornua, in Ducatum Limburgensem se injicere, Falckenburgensem ac Dalemensem ditionem invadere, ferro & flammis* desævire: in fines etiam Brabantinos incurrere, Helmontium & Endhoviam occupare, è locis omnibus ingentem prædam avehere. Cùm autem hæc omnia non sufficerent ad exsolvenda militum suorum stipendia (non enim gratis & sinè pretio militare volebant Saxones & Hassi, in auxilium ipsius missi) exemplo nunquam hactenus hic audi-

*Haræus in ann. brab.
Surius ad hunc annū.
*Haræ° ad ann. 1542.
*Haræ° ad ann. 1543.
Surius in comment.
Teschenm. in annal. Juliæ.
*Haræus in ann. brab.
Wilhelm° Cliviæ Dux è suarum provinciarū

audito ad exactiones planè novas & insolentes converti cœpit. Nam, ùt chronicon Tremoniense perhibet, mense Iunio ex omnibus ditionum suarum parochiis, monasteriis, Capitulis, templis, & sacellis, omnes pretiosos calices, ciboria, monstrantias, candelabra argentea, & quidquid auri vel argenti in sacris vasis vel hierothecis reperiri poterat, pecuniæ conflandæ causâ auferri jussit: neque in singulis Ecclesiis plus reliquit, quàm unum duntaxat calicem pro divino sacrificio; nisi forsan è ceteris vasis aliquid redimere vellent, & pro qualibet argenti uncia unum imperialem solvere.

Ecclesiis omne argentum diripit, pecuniæ conflandæ causâ. *Chronic. Dominic. Tremon.*

Cæsar, hanc belli flammam oppressurus, è portu Barcinonensi properabat in Italiam, & indè pariter acceleratis itineribus in Germaniam. Venienti Spiram occurrebat Hermannus Archiepiscopus Coloniensis, & varii Protestantium Legati. Prior horum, cùm intercederet pro Duce Clivio, breve hoc responsum retulit: *frustra*pro eodem agi, quàm diu à Principatu Geldriæ non decederet.* Posterioribus verò, cùm ab Imperatore peterent, ut amoverentur judices Cameræ Imperialis, neque decernerent aliquid pro restituendo Henrico Brunsvicensi, paucis responsum est: *Cameræ judices*inauditâ causâ removeri, nefas esse; et, si Henricum Brunsvicensem restituere nolint, viam Cæsari non defuturam, quâ eum restituere queat.* Interea Cæsareus miles partim itinere terrestri, partim secundo Rheno confluebat Bonnam: quò & Cæsar propediem consecutus est. Ibi dum exercitum suum recenseret, invenit equitum*octo millia, peditum Germanicorum quatuordecim millia, Belgarum, qui accesserant, duodecim millia, Hispanorum & Italorum decem millia, universim verò millia militum quadraginta quatuor. Cum his die 22. Augusti Marcodurum* adveniens, eodem vespere deditionem à civibus ac præsidiariis exposcebat. Eâ verò non impetratâ, altero mane urbem hanc quadraginta majoribus tormentis verberari jussit; ac, tametsi fossâ duplici muróque lateritio munita esset, quinto demum assultu feliciter*expugnavit die 24 Augusti, in festo S. Bartholomæi Apostoli. Triste erat visu, quàm acerbè hîc desævierit inimicus miles, quaternâ commilitonum suorum depulsione irritatus! Oppletæ hostibus plateæ, vastatæ ædes, direpta bona, excussi omnes thesaurorum secretiorum loculi, & quidquid hominum primo impetu occurrebat, sub gladio victore cecidit: ità ut ex inquilinis plùs quàm*duo millia & quingenti crudeliter occisi; nec ferè alii à præsenti morte servati fuerint, quàm qui cum imbelli puerorum ac mulierum manu ad Divorum templa se receperant.

Cæsar ex Hispania per terras Italicas venit Spiram. *Haræus in ann. Brab. Surius in comment. rer. gest. *Haræ⁹ & Surius ib. Teschenm. in annal. Jul. Cliv. *Sur. loc. c.*

Exercitu suo prope Bonnam lustrato pergit Marcodurum, & urbe hanc intrà biduũ expugnat. **Haræus in ann. brab. *Marcodurum, vulgò Düren/ urbs Ducatûs Juliac. *Haræus loc. cit. Surius l. c. Chron. Dominic. Tremon. *Haræus in ann. brab.*

Marcodurensium exitio territæ dedunt se reliquæ urbes Juliæ & Geldriæ.

Hoc funesto Durensium excidio eum in modum exterritæ sunt omnes aliæ Juliacensis ac Geldriensis Ducatûs urbes, ut uno ferme consensu victori Cæsari, vel suarum portarum claves obtulerint, vel adventanti ejusdem exercitui deditionem præmaturam fecerint. Quin & ipse Wilhelmus Dux non multò pòst, cùm in castris prope Venlonam consideret Cæsar, ad ejusdem clementissimos pedes humillimè provolutus est; orantibusque pro se Henrico Brunsvicensium Duce, Reinero Nassovio Arausionum Principe, & aliis quibusdam viris non parvi nominis, culpæ suæ veniam demissè flagitavit, inquiens: *patere, clementissime* *Cæsar, ut adolescentia mea, magnificis ingentibúsque Francorum promissis decepta, apud te veniæ locum inveniat! Errata mea in posterum virilis ætas constanti erga te fide sarciet ac emendabit.* Subinde etiam prædicti Ducis Cancellarius (qui simul cum primariis octo Proceribus, pullâ veste indutis, ad Augusti pedes procumbebat) oratione* submissâ addidit: *Augustissime Imperator! quascunque pacis et amicitiæ leges Duci meo præscripseris, æquo animo à te accipiet, et servabit fidelissimè.* Cæsar, ut hæc audivit, composito ad gravitatem vultu supplicantem intuitus, ne vel unico* verbo responsum dedit: Nassovio tamen & Granvellano, ut leges deditionis & concordiæ scriberent, mandavit & abiit. Leges autem ab iisdem scriptæ ac propositæ sic habent: *Wilhelmus Dux ab Ecclesia Catholica et ejus ritibus non discedat; et quidquid ea in re jam innovatum aut mutatum est, in priorem statum restituat. Cæsari et Imperio se morigerum et obsequentem præbeat. Fœderi Gallico renuntiet; nec ullum aliud cum aliis ineat contra Cæsarem, et ejus ac Ferdinandi fratris hæredes. A Ducatu Geldriæ et Comitatu Zutphaniensi protinus decedat; Juliacensem verò provinciam, à Cæsareis occupatam, recipiat exceptâ Heinsbergâ et Sittardiâ: quæ tam diu manebunt in potestate Cæsaris, donec ei fides Wilhelmi Ducis abunde cognita, et comprobata sit.* Quæ omnia cùm libenter acceptaret & amplecteretur Clivius, Imperatoris gratiam penitissimè recepit, eíque postmodum in omni vita conjunctissimus fuit, non solùm constanti fidelitate; sed etiam Religione & Fide Catholicâ, quam exinde in suis terris restitui ac retineri jussit.

Haræus in ann. brab. Surius in comment. Teschenm. in annal. Jul. Cliv.

Wilhelm° Cliviæ Dux Imperatori ad pedes accidit, ab eóq; veniã petit & impetrat.

**Vernulæ° in virtut. Austr. l. 2. c. 4 n. 4. Haræus loc. cit.*

**Vernul. & Haræus ib.*

**Auctores iidem.*

Leges pacis inter Cæsarem & Wilhelmũ Cliviæ Ducem.

Surius, Haræus Teschenm. loc. cit.

Hildesium urbs à Catholica Religione deficit.

Sed, eheu! dum ibidem Romana fides revirescit, Hildesii florem omnem ac virorem perdidit. Steterat in hac urbe Religionis avitæ fervor, quàm diu stetit fortuna vicini Ducis, Henrici Brunsvicensis. Atque ideò Martinus Listrius Præco Lutheranus, cùm ante annos tres quorundam civium depravatorum consilio se in suggestum* publicum extulisset, mercedem suorum ausuum tam acerbam retulit, ut à Magistratu civibúsque Catholicis non solùm ex ambone sacro depulsus; verùm etiam cum omnibus, qui eidem

**Hamelm. in hist. Ev. Hildes. pag. 938. Chytræus l. 15. Saxon.*

dem faverant, in exilium ejectus fuerit. At, ubi postmodum à Saxone & Hasso fortuna Ducis eversa, & hæresis Lutherana in omnes illius terras per eandem violentiam introducta est (quemadmodum anno præcedente vidimus) etiam Hildesiensis * civitas in præsentissimum amittendæ Religionis periculum delapsa est. Nam paulò pòst idem Saxo & Landgravius Magistratum populúmque Hildesiensem* per literas adhortati sunt, ut & ipsi tandem novi Evangelii lucem, quæ jam ferè Saxoniam totam pervasisset, in urbem suam infundi sinerent. Quod cùm illi, vel minis vel potentiâ amborum vicinâ territi, in suæ salutis exitium consentirent; repentè istuc velut corvi ad cadaver hoc anno convolârunt Antonius* Corvinus, & Joannes Bugenhagius, duo Apostatæ, jam à Brunsvicensium terrarum deformatione celebres. His auctoribus nova Ecclesiæ Hildesiensis ordinatio fabricata, & in templis, Andreano, Michaëlitico, Jacobæo, Georgiano, Martiniano, ac Paulino, infelicissimè recepta est, constitutis ibidem Prædicatoribus Lutheranis, & eorum primo superintendente Jodoco Isermanno; quorum insano tumultu etiam Ecclesia* Cathedralis per summam injuriam occlusa est.

*Hamelm. loc. cit.

*Chytræus loc. cit.

*Hamelm. & Chytræ° ibid.

*Chytræus loc cit.

At longè tristiùs hoc anno in Catholicam Ecclesiam insurgere cœpit Hermannus Archiepiscopus Coloniensis, & Ecclesiæ nostræ Administrator. In ejus amicitiam jam ab aliquot annis furtivè ingressus erat Martinus Bucerus, Dominicani Ordinis desertor monachus. Et, quia primo statim affatu reperit, esse Principem naturâ cereum, simúlque in literis ac fidei dogmatis minimè versatum; seductoriâ blandiloquentiâ suâ eidem facilè persuasit, Catholicos inter & Lutheranos vix aliud interesse, quàm quòd hi aliquos Romanorum abusus detestentur, qui tamen prudentis moderatíque reformatoris operâ haud ægre sustolli possent. Idem suo Principi identidem oggerebant nonnulli Aulici, Lutheranæ* hæreseos fermento jam corrupti: quorum consilio sub exitum prioris anni Martinus Bucerus Argentorato Bonnam accersitus, & ibidem à deliro Archiepiscopo in apertam primariæ* Ecclesiæ cathedram evectus est. Conquesti sunt statim hac de re Metropolitanæ Ecclesiæ Canonici, simúlque monuerunt Archiepiscopum, ut hujusmodi impostorem quantocyus * ab se dimitteret: fas illi non esse, contra sacros canones, contra juramentum Ecclesiæ præstitum, contra Cæsaris & Imperii decreta, in rebus sacris aliquid immutare, donec aliud à concilio œcumenico statutum fuerit. At ille, jam à Bucero suo dementatus, non solùm in incepto perstitit; sed etiam haud multò pòst eâdem insaniâ evocavit ad se Philippum *Melanchthonem, Erasmum Sarcerium, Casparum Hediônem, Joan-

Hermann° Archiepiscopus Colon. & Ecclesiæ Paderb. Administrator à Martino Bucero seductus, Catholicam Religionē deserit.

Surius in comment.

Chytræus l. 15. Saxon.

Spond. ad hunc annū.

Kleinsorg. & alii in chron. ms.

Spond. hic n. 5.

Surius loc. cit.

Surius ib.

Surius & Spond. l. c.

Kleinsorg. in hist. ms.

Joannem Pistorium, & alios id genus Apostatas: qui accepto novationum faciendarum odore, celerrimè Bonnam advolârunt, veluti ad prædam vultures. Hi deinde collatis in unum consiliis procudêre librum *Reformationis*, in quo omnia novæ *Ecclesiæ dogmata, unà cum ritibus Diœcesi totâ observandis, complexi sunt: eâ tamen calliditate & astutiâ, ut evitandæ offensionis causâ, simul omnia* secularium Capitulorum jura, dignitates, immunitates, ac privilegia retineri vellent. Librum hunc Archiepiscopus continuò misit Collegio Metropolitano; jussítque, ut eundem Academiæ Coloniensi aliísque viris doctis probandum vel refutandum offerant: alioquin *fore, ut Ordines Diœcesanos convocet, & unà cum iis reformationem inibi præscriptam quantocyus auspicetur. His auditis, Theologi Colonienses intrà tertiam hebdomadam pestilenti huic libro opposuerunt alium, *Antididagma** appellatum. Et hunc vicissim Clerus Major Archiepiscopo seducto misit, rogavítque, ut in eo omnes novorum dogmatistarum errores dilucidè refutatos legeret: simul etiam expenderet, quæ conturbatio sacrorum, quæ offensiones Ordinum, quæ bella ac seditiones cum æterno ipsius dedecore secutura essent, si primus ipse post tot egregios sanctósque Præsules hæresim introduci, ac prætensæ reformationis librum evulgari sineret.

*Surius, Spondan. Chytræus.

*Chytræus l.16 Saxon.

*Surius in comment.

*Surius ib.

Caroli Imperatoris monitione Præcones Lutheranos à se dimittit sed paulò pòst eosdé revocat.

Commodùm his intervenit Carolus Imperator, è superiore Germania descendens in Belgium, ad infringendos conatus armorum hostilium. Is, cùm in urbe Bonna per triduum subsisteret mense Augusto, novationum hujusmodi non ignarus, monuit Archiepiscopum, ne seditiosos istos pravorum dogmatum seminatores apud aulam suam diutiùs retineret. Paruit illico *Hermannus Præsul. quid enim negaret Cæsari, cum armato exercitu apud urbem stanti? Statímque Bucerum, Sarcerium, Hedionem, ac Pistorium (nam Philippus Melanchthon jam antè, metu Cæsaris adventantis, Wittenbergam se receperat) honestè à se dimisit, impetrato etiam securitatis publicæ commeatu, ne ab Hispano milite necarentur. Sed hæc eorum dimissio minimè sincera fuit Episcopo, Bucerianis erroribus capto. Siquidem haud multò pòst, ubi Cæsarem bello Gallico adhuc satìs impeditum & implexum audiit, non modò seductores istos è suis latebris revocari jussit; verùm etiam reformationis ab iisdem conscriptæ librum typis publicis evulgari, pérque totam *Diœcesin suam dispergi fecit, non sinè magno Lutheranorum plausu, & Catholicorum ignominiâ. Neque satìs id fuit extremæ ejus insaniæ: Nam & impulsu Buceri, à quo velut puer à pædagogo regebatur, Bonnensibus monachis plenissimam è suis claustris exeundi libertatem dedit. Quâ acceptâ

*Auctores iidem, & alii Annales ms.

*Surius in comment. rer. gest.

*Rovarus & alii Annales ms.

ceptâ, inter alios Joannes Meinershagius, ex ordine S. Francisci Presbyter ac Theologiæ Lector, novationi Bucerianæ se conjunxit; celebratísque sacrilegis nuptiis, pestilentem librum sub falso titulo *Enchiridii Christiani* edidit, calumniis in Pontificem, Clerum, & omnes Catholicos refertissimum.

Exemplum hoc sui Archiepiscopi velut ex condicto secutus est Franciscus Episcopus Monasteriensis, Osnabrugensis, & Mindensis, trium Diœcesium Præsul; sed jam lupo magìs, quàm syncero Pastori similis. Convocârat is hoc anno in Episcopatu Monasteriensi comitia publica suorum statuum, in quibus ante alia potissimùm proposuit hæc duo capita: Primum erat, cogitare se, non solùm urbi Monasteriensi, sed etiam aliis quibusdam oppidis restituere vetera privilegia & libertates, Anabaptistico tumultu perditas; quemadmodum frequenter & instantissimè id ab iis flagitari viderat. Alterum & longè insolentius erat, cupere se, Monasteriensem Ecclesiam suam reformari juxta normam *Confessionis Augustanæ*: hanc enim jam à Principibus per universam ferè Saxoniam recipi, seséque pariter ad eam suscipiendam vehementer propendere. Mirari hìc Ordines Patriæ, oculísque ad se invicem conversis obstupescere, quomodo tam inopinatò se Lutheranum ostendat, qui paulò antè ritu Catholico sacerdos & Episcopus consecratus fuerat. Ut autem in re tanta nihil per tumultum agerent, processerunt seorsim in consilium; justâque deliberatione habitâ responderunt Principi: *Si vetera privilegia ac libertates urbi Monasteriensi aliísque oppidis restituere velit, acquiescere se, neque id ægriùs laturos esse. Quod autem ad propositam Ecclesiæ reformationem attinet; recordari velit clementissimus Princeps, quàm ingentia damna non solùm urbi, sed etiam Diœcesi suæ adhuc recenter enata fuerint ex mutata semel religione Catholica? Eapropter communi statuum consensu firmatum esse, ne deinceps in ea fide, quam à suis progenitoribus accepissent, ulla unquam novatio aut immutatio fieret. Proinde rogare se, ut Celsitudo sua dignetur ab ejusmodi conatibus animum abstinere, unáque secum præstolari et acquiescere usque ad concilium universale, cujus initia propediem secutura sint.* Irritatus eo responso Princeps paulò immoderatiùs effervescebat animo. Jam enim à Philippo Hassiæ Landgravio in societatem fœderis Schmalkaldici pertractus erat; ideóque minabatur Ordinibus patriæ, visurum se, ut, nisì spontè velint ad Augustanam confessionem accedere, eosdem vi ac violentiâ ad suæ voluntatis arbitrium cogat. Quæ verba cùm insolentiùs dicta essent, quàm causæ istius æquitas pateretur; etiam Ordines Diœcesani in offensam acti, cervicoso Principi frontem ostendere, minásque minis reponentes edixerunt: *se quidem ei tanquam Domino suo obtempera-*

Franciscus Episcopus Monaster. doctrinam Lutheranã introducere studet in Diœcesin Monasteriensem. *Chron. Tremon. Patrum Dominic. ad hunc annum.*

Status Diœcesani huic ejus voluntati ac studio acerrimè se opponunt. *Chron. Tremon. suprà cit.*

Episcopus minatur, se vi acturũ, nisì sponte consenserint status Diœcesani. *Chron. suprà citat.*

Status Diœcesani vicissim ei mi-

nantur depositionem ab Episcopatu, si quid attentet contra fidem Catholicam. *Chron. Tremon. PP. Dominican.*

peraturos, quàm diu juberet ea, quæ licita sint et honesta; secùs verò, si illicita, et suarum conscientiarum rectitudini adversantia. De cetero se iniquas hujusmodi minas non magni facere. Quidquid enim dominii aut jurisdictionis obtineret in hoc Principatu, id ei non esse congenitum ab ortu suo vel natalibus Waldeckianis; sed unicè provenire à libera electione Capituli, à confirmatione sedis Pontificiæ, et à legitima justáque statuum acceptatione, quæ prædictam electionem et confirmationem sequitur. Proinde jam in ejus arbitrio stare, an ipsorum Episcopus et legitimus Princeps manere velit, nec ne? mansurum certè, si à minis ac novationibus hujusmodi se abstineat: si autem secùs fecerit, vel attentârit, in sua vel suorum potestate fore, ut è Domino servus aut nihil fiat. His dictis conticuit Princeps, & è comitiis utrimque discessum est cum indignatione maxima. Ne quid autem ulteriùs hac in re tentari posset ab Episcopo; iidem Ordines, maximéque Nobilitas & Capitulum, novo iterum ac indissolubili fœdere sibi invicem polliciti sunt, sese nunquam ab avita patrum suorum Fide recessuros, neque permissuros, ut eadem ab aliis Monasteriensium provinciarum subditis deseratur.

Episcopus & Ordines Diœcesani utrimque discedunt cum indignatione. *chron. Tremon. suprà cit.*

Faciliorem progressum habuit reformatio Lutherana, quam idem Episcopus per hunc annum institui fecit in urbe ac Diœcesi sua Osnabrugensi. Permiserat ibi quoque Augustanæ confessionis doctrinam recipi, simúlque virum idoneum advocari, qui eandem introduceret. Læti eâ licentiâ cives (jam enim diu molliorib̃us Lutheri dogmatis adhinniverant) sub finem anni superioris misêre duos Legatos, qui à Magistratu Lubecensi peterent, sibi ad breve tempus concedi Hermannum Bonnum, ejusdem urbis superintendentem, novioris Evangelii gnarum; eóque gratiorem futurum Osnabrugensibus, quòd eorum conterraneus & ortu Quakenbrugensis esset. Id cùm à Lubecensibus permitteretur, venit Bonnus initio præsentis anni; & in urbe Osnabrugensi, die 2dâ Februarii, unà cum uxore ac liberis magno civium applausu receptus est. Assignata ei statim parochialis cathedra in æde B. MARIÆ Virginis. Ubi postquam per dies aliquot Saxonici Evangelii suavitatem curiosæ multitudini explanâsset, ità animos hominum indoctorum ad se attraxit, ut etiam in alias duas Ecclesias parochiales, nimirum in Catharinianam & Collegiatam S. Joannis, Prædicatores Lutheranos ex voluntate plebis introduci, necessum fuerit; Francisco interim Episcopo novationem hanc non solùm tolerante, sed etiam approbante. Erant id temporis Osnabrugi tria monachorum cœnobia, unum S. Dominici, alterum S. Francisci, tertium Eremitarum S. Augustini. Ex horum numero Patres Dominicani in Fide Catholica & monasterio suo perstitêre, sicu-

Idem Franciscus Ep: permittit, lutheranismum introduci in urbem ac Diœcesin suam Osnabrugensem. *Chytræus l. 15. Saxon. Hamelm. in hist. Ev. Osnabr. Chron. Osnabr. ms.*

Hermannus Bonnus, Lubecâ evocatus, Lutheri doctrinam introducit in tres Ecclesias parochiales, consentiente Episcopo *auct. iidem*

ſicuti & aliis in locis conſtantiores fuerunt, pugnando ac decertando contra hæreticos. E diverſo autem Franciſcani & Auguſtiniani, auditâ Bonniani*Evangelii tubâ, catervatim è ſuis monaſteriis exſiliêre, ſimul hæreſin & appendicem illius pellicem complexi. Animatus eo ſucceſſu Bonnus perrexit etiam ad reformandas alias ruralium Eccleſiarum parochias; paritérque è Lubecenſis Eccleſiæ forma præſcribere cœpit ordinationem novam, quâ in poſterum ſacramenta per totam hanc Diœceſin Chriſtiano populo adminiſtranda, patrióque idiomate peragenda ſint. Eâ verò in pagis & oppidis promulgatâ, eum in modum auctus eſt novorum Evangelicorum numerus, ut jam eſſent plures parochiæ, quæ prædictam reformationem peterent; quàm præcones Lutherani, qui iiſdem parochiis præficerentur. Rogatus idcirco Bonnus, ut novos Eccleſiæ Miniſtros Lutherano ritu conſecraret, præfecit eis primùm deſertores monachos & ſacerdotes. Dicebat enim: *ſe quidem Lubecenſi in urbe ſuperintendentem eſſe, et locum Epiſcopi tenere: re ipsâ verò nec Epiſcopum, nec ſacerdotem eſſe, nec aliquid plùs, quàm verbi Miniſtrum Doctorémque Eccleſiæ; quales olim primitiva Eccleſia plures habuiſſet præter Epiſcopos, ſacrorum Ordinum conferendorum poteſtate præditos.* Verùm & hanc ille ſententiam, pro ùt hujuſmodi novatores & ſectarii ſolent, pro verſatili ingenio ſuo intrà breve tempus iterum immutavit. Cùm enim haud multò pòſt videret, ſibi omnia feliciter evenire, nec Epiſcopum ſuis auſibus contradicere; homo ſuî & ſuorum verborum immemor, ſimul eò temeritatis & audaciæ devenit, ut manuum ſuarum impoſitione novos etiam Oſnabrugenſis Eccleſiæ Miniſtros ordinare, eoſdémque populo velut idoneos myſteriorum divinorum diſpenſatores obtrudere, non erubuerit. Quibus præclarè geſtis, eodem anno Lubecam* rediit; novámque Eccleſiam Joanni Pollio, quem in æde Cathariniana Paſtorem & ſuperintendentem conſtituerat, in abitu ſuo commendavit.

*chron. Oſnabr. ms.

Idem Bonnus etiam progrediitur ad reformandas Eccleſias rurales, præſcribítque novam Ordinationem Eccleſiaſticam.

Auctores iidem.

Negat, Eccleſiæ Miniſtros à ſe ordinari poſſe; & tamen poſtea mutatâ mente id attentat, reditque Lubecam.

Supplementũ ad chron. Oſnabr. Erbmanni.

*Hamelm. in hiſt. Ev. Oſnabr. pag. 1137.

Graſſante in hunc modum hæreſi Lutheranâ, jam in Germania verſabantur duo primi Patres è Societate JESU, Claudius Jajus & Petrus Faber, biennio abhinc à S. Ignatio, novi Ordinis fundatore, pro fide & Eccleſia tuenda miſſi. Primus horum Claudius Jajus in Bavaria & Auſtria demorari cœperat; eodémque hoc anno, poſt obitum*Joannis Eckii, in ejus cathedram Academicam Ingolſtadii ſubrogatus eſt. Alter verò, nimirum Petrus Faber, poſteaquam Spiræ, Wormatiæ, ac Ratisbonæ in comitiis, magnatum plurimorum animos*audiendis confeſſionibus & omnium virtutum admiratione ſibi conciliâſſet; priore anno Moguntiam venit, expetitus ab Alberto ejus loci Archiepiſcopo, & Cardinale, qui

Claudius Jajus, & Petrus Faber, in Germaniam à S. Ignatio miſſi, operantur ibi plurimum boni pro fide Catholica.

*Annal. Boic part. 2

*Annal. Boic. n. 47.

religiosâ ipsius conversatione & spiritualibus colloquiis magnopere oblectabatur. Mansit ibidem Faber usque in æstatem præsentis anni: atque interim, præter alia animarum lucra, Deo & Societati genuit magnum illum Germaniæ Doctorem*Petrum Canisium, qui ab eo spiritualibus exercitiis in urbe Moguntina excultus; ac deinde Coloniam, unde venerat, tirocinii inchoandi causâ præmissus est. Nec multò pòst etiam Faber Coloniam venit, receptus illic in monasterio Patrum*Carthusianorum, quos Canisius, à spiritualibus exercitiis redux, ardentissimo ejusdem videndi & audiendi desiderio jam ante inflammaverat. Lubet hîc adjicere literas commendatitias, quas, antequam Faber Coloniam advenisset, R. Pater Gerardus Hammontius, Carthusiæ Coloniensis Prior, ea de re hoc anno scripsit*ad R. Patrem Priorem Carthusiæ Trevirensis:

*Serar. l. 5. rer. Mogunt. pag. 894 & seq. *Serar. loc. cit. Pinius to. 7 Ss. Julii, in comment. prævio ad vitam S. Ignatii § 37. n. 380. *Pinius ib. n. 383. & 380. *Serar. loc. cit. Pinius ib.*

VEnerande in Christo Pater. Inter luctuosissimas nostræ tempestatis procellas, quibus nunc undique concutitur Christianitas, non usque adeò Deus reliquit Ecclesiam suam, quin suscitârit nobis viros aliquos Apostolicos, quos spiritu suo implevit, et induit virtute ex alto, ùt ex multorum Doctorum testimonio didici: qui vero fervore errantes revocent, peccantes recreent, trahántque ad iter salutis - - - sunt à Ssmo Domino nostro Paulo III. approbati, et ad diversas nationes missi. Primus eorum vocatur Ignatius, et moratur Romæ; et in Italia aliqui: in Hispaniis, Galliis, et Portugallia sunt alii, colentes vineam Domini. Unus eorum Doctor est in Ingolstatt; et unus moratur Moguntiæ apud Cardinalem, vir magnæ sanctitatis. Vocatur M. Petrus Faber, Theologus Parisiensis. Dat hominibus bonæ voluntatis exercitia quædam spiritualia, quibus intrà paucos dies consequuntur veram cognitionem sui et peccatorum suorum, gratiam lachrymarum, veram et animosam conversionem à creaturis ad Deum, profectum in virtutibus, et secretam familiaritatem, amorem, et amicitiam Dei. Utinam per aliquam occasionem liceret adire Moguntiam! Certè talem thesaurum deberet homo merùtò quærere, etiam apud Indos. Spero tamen, quòd Dominus dabit mihi videre hominem Dei, antequam moriar, ut ab eo dirigar ad interiorem hominis reformationem et unionem cum Deo. Hoc periculosissimo tempore multi adhærent hæresiarchis, vasis perditionis, organis diaboli iniquissimis. Ideò libentiùs adhærere debemus amicis Dei, organis spiritûs sancti, ut eò tutiùs defendamur à telis igneis, quæ dæmon jaculatur in corda hominum. - - - Raptim ultimo Maji, anno 1543.

An-

Annus Christi 1544.

PAULI III. Pontificis 10. & 11.
CAROLI V. Imperatoris 25. & 26.
HERMANNI II. Administr. Pad. 12. & 13.

IAnuarius hujus anni celeberrima Principum comitia vidit in urbe Spira, quæ circa festum Conversionis Divi Pauli inchoata, ac deinde usque in mensem Junium protracta sunt. Aderat his Imperator ipsémet cum fratre suo Ferdinando Romanorum Rege, & (quod aliàs rarò fit) Electores vel septemviri ad unum omnes. Ex aliis etiam Principibus adfuêre Christophorus Archiepiscopus Bremensis, Henricus Episcopus Wormatiensis, Philippus Spirensis, Otto Augustanus, Joannes Constantiensis, Valentinus Hildesiensis, Wolffgangus Passaviensis, Philippus Abbas Fuldensis, Rudigerus Præpositus Weissenburgensis, Joannes Palatinus Rheni & Comes Spanheimensis, Wolffgangus Palatinus Rheni & Comes Veldentiensis, Mauritius Saxoniæ Dux & Marchio Misniæ, Joannes & Albertus Marchiones Brandenburgici, Henricus junior Dux Brunsvicensis, Albertus Dux Mecklenburgensis, Wilhelmus Cliviæ, Juliæ, & Montium Dux, Ernestus Dux Lunenburgensis, Philippus Landgravius Hassiæ, & Georgius Landgravius Leuchtenbergensis: reliqui Principes absentiam suam per Oratores ac Legatos expleverunt. Præcipuus comitiorum scopus erat, concitare Principes in Regem Galliæ. *Hunc enim*, inquiebat Cæsar, *in Imperii perniciem* habere fœdus cum Turcis, ejúsque impulsu non solùm Hungariam anno superiore tam crudeliter à Turcis evastatam; sed etiam Italiæ Sabaudiæque fines, conjunctis amborum classibus, extremo periculo objectos esse. Nullam insuper fore spem feliciter pugnandi contra Turcas in Hungaria, nisi priùs edometur malorum istorum incentor Gallus; contra quem idcirco totius Imperii arma communi sumptu conferenda sint.* Facilè agnoscebant omnes æquitatem istius propositionis: Lutherani tamen (qui in tali necessitate ferè nihil addicebant Cæsari, nisi ab eo novam aliquam libertatem impetrâssent) postulârunt iterum, sibi priùs* appromitti, ut controversiæ Religionum componerentur in visceribus Germaniæ: ut edictum Augustanum, uti & Mindensium ac Goslariensium proscriptio, suspenderetur usque ad concordiam Religionis: ut usque ad idem tempus abolerentur omnes quæstiones vel actiones Cameræ de direptis hucusque monasteriorum vel Ecclesiarum bonis, & alia plura ejusdem generis. Quæ omnia cùm pro temporum illorum necessitate concederet Imperator (etiamsi con-

Comitia Spirensia, Cæsare præsente habita à Januario usque in Junium.

Recessus Imperii de hoc anno.

Helvicus in theatro hist. univ.

Spond. ad hunc ann. n. 2.

**Auctores idem.*

**Recessus Imperii suprà cit.*

Chytræus l. 16 Saxon.

Pallav. in hist. conc. Trid. l. 5.

In his comitiis ingentia auxilia Cæsari decreta sunt contra Regé Galliæ

Recessus Imper. cit. Haræus in ann. Brab. Helvic. in theatr. hist. univers. Carol° Cæsar cogit Gallum ad ineundam pacem, quæ conclusa est die 18. Septembr. *Haræus & Helvic. l. c. Spond. n. 12. & alii.* *Matrona fluvius, vulgò die Marne.* *Crepiacũ, gallicè Crespy, vel Crepy.* Conditiones hujus pacis. *auct. iidem* *aõ 1536 *Haræus in ann. brab. Spond. ad ann 1544. n. 13.*

contrarium cuperent plures Catholici) tandem ei stipendia pro viginti quatuor millibus peditum & quatuor millibus equitum in sex menses decreta sunt.

Cum his auxiliis Cæsar Spirâ profectus in Belgium, primò recuperavit Luxenburgum unà cum locis omnibus, quæ in eo Ducatu Gallus ante annum occupaverat, interea dum Cæsar ex parte alia bellum inferret Clivio. Indè victoriæ cursum prosecuturus, castra movit in Campaniam: debellatóque ibidem Fano S. Desiderii (vulgò S. Dizier) secundùm ripas Matronæ* fluvii rectâ contendit in ipsa regni viscera, tanto cum terrore urbium vicinarum, ut etiam Parisienses à Cæsaris adventu contremiscerent. Quo viso Rex, nihil ampliùs cunctandum ratus, Oratores ad Cæsarem misit rogaturos pacem. Et hæc deinde Crepiaci* die decimâ octavâ Septembris feliciter conclusa est pluribus articulis, quorum præcipui fuêre: *ut Rex et Cæsar sibi invicem adjumento sint in negotio Religionis. Rex contra Turcas in bellum conferat decem millia peditum et sexcentos equites cataphractos: Carolo Sabaudiæ Duci restituat omnes urbes et oppida, ante octennium* ablata: juri omni in Insubriam et Regna Siciliæ ac Neapolis in perpetuum renuntiet. Vicissim verò Cæsar Carolo Aurelianensi, Francisci Regis filio secundò genito, intrà annum despondeat, vel suámmet filiam cum dote omnium provinciarum totius Belgii, vel certè unam è filiabus Ferdinandi fratris sui cum dote Principatûs Mediolanensis, beneficiario nomine conferendi.* Sed hæc ultima conditio, in qua præ ceteris maxima difficultas hæsit, non multò pòst ordine fatorum ac Deo mirabiliter sic disponente concidit: quando Carolus * Aurelianensis, viginti duorum annorum juvenis, ineunte Septembri sequentis anni præmaturâ morte extinctus obiit.

Magnam ea pax lætitiam peperit Paulo III. summo Pontifici. Sed & illud rursum singulari tristitiâ eundem affecit, quòd Hermannus Archiepiscopus Coloniensis, Ecclesiæ nostræ Administrator, unà cum Francisco, Monasteriensi, Osnabrugensi, & Mindensi Episcopo, Lutheranis novationibus, ante annum inchoatis, adhuc perditè adhærerent, non sinè maximo omnium Episcopatuum Westphalicorum periculo. Uterque enim hoc anno in Spirensibus comitiis apertissimè declaravit, se Protestantium *partibus accedere: auctórque est Seckendorffius, Franciscum* Monasteriensem finitis comitiis ad Landgravium recurrisse, & cum eo reformandæ Diœcesis suæ consilia solerter contulisse. Ità bonus ille Princeps, Hassiaco Evangelio captus, nondum concoquere poterat repulsam, superiore anno acceptam in comitiis Monasteriensibus: pergebátque reformationem à se intentam perurgere, suaden-

*Helvicus in theatro hist. univ. *Seckend. apud Hartman. in hist. Hass. Exercit. 12 thesi 90.*

ſuadentibus id potiſſimùm *Joanne Sibergio, Sacellano ipſius aulico, qui Eccleſiaſtici Breviarii uſum haud pridem ipſi exemerat; & Friderico Twiſtio, Nobili Waldeckiano, quem vulgò *parvum Epiſcopum** appellabant, quòd non ſolùm aulæ Epiſcopalis Magiſter ſeu Præfectus eſſet, verùm etiam omnes alios Epiſcopi Miniſtros aut conſiliarios potentiâ & auctoritate antecelleret.

Franciſcus Epiſcopus Monaſter. & Oſnabr. perſeverat in hæreſi Lutherana. *Chron. Mon. mſ. *Kerſſenbr. in hiſt. Anabapt.

Paulò tamen moderatiùs in hoc negotio proceſſit Franciſcus Monaſteriensis cum ſuis ſubditis; quàm Hermannus Coloniensium Præſul cum ſuis. Ille enim pejora veritus, abſtinebat hactenus ab omni vi: hic verò, magìs imperioſus quàm prudens, non ceſſabat Sacerdotes Catholicos è parochiis ejicere, deſertores monachos iiſdem ſubintrudere, Eccleſias Lutheranis præconibus commendare, Bucerianæ reformationis librum ubivis introducere, Canonicorum ſibi adverſantium bona ad ſe pertrahere, ac demum ſub gravi pœna omnibus interdicere, ne quis aliquid contra Præcones à ſe inſtitutos attentaret. Irritatus hac injuriâ Clerus, monet rurſus Archiepiſcopum, ut hujuſmodi novationes pro more majorum ſuorum differat uſque ad cognitionem concilii œcumenici: paritérque recordetur, quid ei mandaverit Cæſar anno ſuperiore? quàm inſtanter urſerit voluerítque, Bucerum & alios ejuſdem farinæ ſocios ab ipſius aula dimoveri? Id, ſi detrectet facere; neceſſarium ſibi fore, ut ad Cæſarem appellent, ejúsque brachium armatum expetant. Reſpondit iterum Archiepiſcopus, *ſe nihil facere, quàm quod ſui ſit officii; ideóque etiam ſperare, quòd Clerus Coloniensis ab iſto appellationis et accuſationis propoſito ſit diſceſſurus. Id ſi nolit; nihilo timidiùs perrecturum ſe in rebus jam inceptis, ac viſurum, quid in hoc negotio Cæſar valeat.* Per quæ verba ſatìs indicabat, in quo confideret: nimirum in auxilio Principum Proteſtantium, qui novationem hanc tueri velint, & conjunctis animis propugnare. Tum verò indignati ſummæ ædis Canonici convocabant omnes totius Diœceſis Ordines: atque, utì jam antè à Monaſteriensibus factitatum eſſe intellexerant, ſémet invicem hortabantur ad perſeverandum fortiter in ea Religione, quam à B. Apoſtolis, eorúmque diſcipulo S. Materno traditam, Coloniensis Eccleſia uſque in hæc tempora conſervâſſet. Principi autem ſuo reſcribi curant, ſe jam ad Cæſarem ac ſupremum Pontificem appellâſſe; ideóque iterum atque iterum obſecrare, ut, cùm amborum iſtorum poteſtati ſubjectus eſſe debeat, eorundem ſententiam priùs exſpectet, quàm in incepto pergat. Quid autem hæc appellatio apud hominem Bucerianis ineptiis faſcinatum effecerit, ſequenti anno uberiùs oſtendetur.

Similiter & Hermann⁹ Archiepiſc. Colon. reformationé à ſe inceptam, protervè continuat. *Surius in comment. rer. geſt. Rovæus Pont. l. 4.*

Clerus Coloniensis, omnésque Status Diœceſani, ea de re ad Cæſarem appellant. *Auctores iidem. Kleinſorg. in hiſt. mſ.*

Pader-

Paderbornensis Diœcesis nostra, cui idem Archiepiscopus cum titulo Administratoris præerat, videtur hactenus à prædictis impetitionibus mansisse libera. Nam hucusque Clerus Coloniensis tantum ei facessebat negotii, ut reformationem Ecclesiæ nostræ in curis postremis poneret. Non defuêre tamen adversitates aliæ, tum ab ipso Deo per tempestates ac tonitrua; tum à vicino Comite Lippiensi, Lutheranis erroribus jam addicto, per vim & injuriam irrogatæ. Quærebat ille novum aliquod jus in pagum Entorpiensem, Paderbornensi Episcopo hucusque subditum, sitúmq; haud procul ab oppido Niehemensi. Cùm autem villici Entorpienses prædicto Comiti servitutem omnem ac jurisdictionem abnuissent; nocte, inter diem vicesimam septimam & octavam Aprilis, mediâ, Lippienses armatâ manu in pagum istum prorupêre, villicósque omnes, quos invenire poterant, è somno lectulísque suis abripuêre partim in arcem Oldenburgicam, partim in oppidum Blombergense, partim etiam Dethmoldiam, Comitis antè dicti sedem. At brevi rursum sua cornua deposuerunt iniqui aggressores. Nam octiduo pòst, cùm Paderbornensis Diœcesis Proceres de tali violentia conquesti, & Lippiensibus adversa omnia vel à se, vel à Cæsare comminati essent; iidem cum rubore & confusione maxima captivos omnes die quartâ Maji restituere, atque in pagum Entorpiensem reducere coacti sunt. Ità nos docet Henricus Abbas Marien-Münsterensis, in diario suo rem istam his verbis referens: *2dâ die post Marci Evangelistæ, vicesimâ septimâ Aprilis, de nocte Lippienses armati violenter venerunt in villam nostram Entorp, et villanos ibidem captivos abduxerunt, aliquos ad castrum Oldenborg, aliquos in Blomberg, et aliquos in Detmold. Sed alterâ die Inventionis S. Crucis, 4tâ Maji, Lippienses cum rubore et confusione, propter scripta et comminationes Paderbornensium, coacti dimiserunt villanos Entorpienses, quos violenter nocturno tempore captivârant propter jura et servitia monasterii nostri: et nolebant subdi Lippiensibus; sed Ecclesiæ Paderbornensi.*

Bernardus Comes de Lippia in Diœcesi Paderb. invadit pagũ Entorp, & ruricolas indè abducit: *Hermann° Abbas Marien-münsterensis in diario.*

Annus Christi 1545.

PAULI III. Pontificis 11. & 12.
CAROLI V. Imperatoris 26. & 27.
HERMANNI Administr. Pad. 13. & 14.

IAm eò tandem veniebat fortuna Cæsaris in Germania, ut nullam ampliùs obedientiam, ac multò minùs concordiam Religionis, à Principibus Protestantium exspectare posset, nisi qualibet in re iniquissimis eorum postulatis cum Ecclesiæ Christianæ damno consentiret. Indixerat Cæsar in urbe Wormatiensi nova

Cæsar cum indignatione videt, in comitiis Wormatiensib° vix adesse unũ

nova Principum comitia: in quibus*agendum erat de bello Turcico, de constituenda Religionis concordia, de convocando, quàm primùm id fieri posset, concilio œcumenico. Venerat eò Ferdinandus Romanorum Rex* præterito mense Decembri: Cæsar autem ob affectam valetudinem haud paulò tardiùs. Ex aliis verò septemviris, præter Fridericum Palatinum nemo comparuit, nisì tantùm per suos Legatos, eósque (ùt Chytræus asserit) plenariis* mandatis minimè instructos. Acerbè habebat Cæsarem ea septemvirorum suorum paucitas: præsertim cùm & ceteri Principes, tam seculares, quàm Ecclesiastici, præsentiam suam subtraxissent; nec ferè alii jam adessent, quàm Otto Cardinalis & Episcopus* Augustanus, Wolffgangus Administrator Ordinis Teutonici, Melchior Episcopus Herbipolensis, & Valentinus Episcopus Hildesiensis. Auxit etiam hanc ejus indignationem Lutheranorum Principum obstinatio & importunitas. Saxo enim & Landgravius publicè declarabant per suos Oratores, nihil à se contributum iri pro bello *Turcico; nisì omnes Lutherani per commune edictum Cæsaris eximerentur à subjectione judicii Camerali, & ab obedientia præstanda concilio Tridentino, à se suísque nunquam acceptando. Quæ omnia, cùm aliò non spectarent, quàm ut Cæsari leges præscriberent, & in posterum in suis ausibus nulli Domino subjacerent; Cæsar tandem ad acriora consilia se convertere, & ensem adversùs eos distringere coactus est. Primùm igitur, ne interea sinistri aliquid à Turcis formidari posset, Constantinopolim ex comitiis misit Gerardum* Veltwichium; ejusdémque, & Regis Galliarùm operâ, cum Solimanno armorum inducias pepigit. Deinde clanculum percontatus est ex Pontifice, quænam auxilia præstolari ab ipso posset, si bellum*Protestantibus inferendum esset? Postremò etiam, ut Lutheranis palàm faceret, se ad gladium converti nolle, nisì ipsorum protervitas eundem è vagina protraheret; nova iterum comitia indixit Ratisbonæ in Januarium sequentis anni: jussítque, ut omnes Imperii Principes in iis compararent; &, quæ ad reducendam Religionis concordiam facerent, syncerè consultarent, aut per Theologos ab utraque parte constitutos expediri sinerent. Decretum hac de re conscriptum est Wormatiæ die quartâ Augusti: in eóque Cæsar nullam ampliùs mentionem fecit de concilio nationali, neque de indulgenda *Lutheranis pace, neque de iisdem eximendis à potestate & jurisdictione concilii Tridentini, quod hucusque recusaverant. Jam enim Catholici Principes, agente Caudio Jajo*Societatis JEsu presbytero, in iisdem comitiis urserant; his & aliis Lutheranorum postulatis nihil ampliùs deferendum, vel immoderatæ eorum cupidini permittendum esse. In-

alterùmve è Principibus.
*Chytræus l.16. Saxon. Spond. hìc n.4.
*Cochlæ° in actis Luth. Surius in comment.
*Chytræus loc. cit.
*vide Recessũ Wormat. de hoc anno.
Lutherani detrectant auxilia contra Turcas, nisì eximantur à concilio & Cameræ judicio.
*Chytræus l.16 Saxon.
Cæsar meditatur bellum contra Protestantes:
*Spond. hìc n.6.
*Pallav. in hist. conc. Trid. l.5.
priùs tamen indicit nova comitia, sequenti anno celebranda Ratisbonæ.
Spond. hìc n.4.
Cochlæ° in actis Luth.
*Pallav. l.5. c.15. n.1.
*Hansiz. to 2 germ. sacræ de Archiep. Salisb.

Hermann* Coloniensis obstinatè perseverat in suis novationibus Lutheranis.

*Hamelm. in hist. Ev. Paderb. pag. 1333.

*Surius in comment. Spond. hic n. 7. & alii.

Interea Hermannus Archiepiscopus Coloniensis, Bucerianis documentis ebrius, ardenter insistebat novationi à se inceptæ: auctórque est Hamelmannus, ejusdem jussu docuisse Campis Albertum Hardenbergium, Andernaci Joannem Prætorium, Lintzii* Joannem Meinertzhagium, Franciscani Ordinis desertorem, & aliis in locis alios. Contrà verò Clerus & Academia Coloniensis non minùs acriter insistebat appellationi, ante annum factæ ad Carolum Imperatorem. Et hic, ut ejusmodi turbamentis repagulum poneret, primùm literis, mense Junio è Wormatiensi congressu datis, Clerum & Academiam Coloniensem in suam* tutelam suscipit; severè simul & sub pœna Cæsareæ proscriptionis imperans, ne quis eos in Religione Catholica, & omnium bonorum, jurium, ac immunitatum suarum possessione, vel minimùm perturbaret. Deinde præcepit Archiepiscopo, ut intrà diem tricesimum Wormatiæ compareret, de accusationibus contra se adductis responsurus, interímque nihil ampliùs innovaret, & ea, quæ jam antè novata fuerant, in antiquum statum restitueret. Demum etiam ad eundem ampliùs percellendum imploravit* opem summi Pontificis: à quo pariter citatus, & intrà diem sexagesimum, sive per se, sive per Procuratorem suum, in tribunali Pontificio causam dicere jussus est. At ille fœderatorum Schmalkaldiensium patrocinio fretus, post hujusmodi minas ac terrores non modò non resipuit; verùm etiam antè acti criminis magnitudinem novo iterum piaculo cumulatiorem fecit. Nam & hoc anno Diœcesi nostræ Paderbornensi, cui hactenus adversi nihil in Religionis negotio intentatum fuerat, Lutheranum virus rursum infundere conatus est; novo mandato edito, quo omnes urbes & oppida jubebantur veteres Ecclesiæ ritus abolere, & novos alios ad Augustanæ confessionis formam recipere. Verùm & hîc in eundem lapidem incurrit, ad quem offenderat in urbe Agrippina. Cathedrales enim Canonici, Monasteriensium & Coloniensium exemplo provocati, factâ reliquorum Ordinum conspiratione, sacrilegum illud mandatum generosis animis abjecêre; prudenter obmoventes: *id sibi non esse integrum: obstare non solùm edicta Cæsaris; sed etiam urbis Paderbornensis pacta, cum Erico* Episcopo inita, ab ipsómet Hermanno in primo sui regiminis aditu* confirmata, et à civibus corúmque posteris ex juramento præstito observanda. Si quid aliud imperaret, quod sibi licitum, et suarum conscientiarum integritati contrarium non sit, se libenter ei morigeros et obsequentes fore.* Id quod etiam hoc anno ostenderunt in comitiis provincialibus, die vicesimâ 2dâ Octobris Paderbornæ extra urbem, *prope sacellum Romanum* habitis. Cùm enim in his pro* defensione sui auxilium aliquod pecuniarium, nescio

*Pallav. in hist. conc. Trid. l. 5.

Conatur etiam Lutheranam doctrinam infundere urbi ac Diœcesi Paderbornensi; sed impeditur ibidem à statibus Patriæ, *Kleinsorg. in hist. ms. Erben. in chron. Huxar. ad ann. 1535. ms. vetera Paderbor.*

*aõ 1528.

*vide dicta ad ann. 1532.

*an der Capellen/ Rome genand.

*eine defensive Hülff/

nescio, quam ob causam, posceret; continuò addixerunt ei sex millia dalerorum Imperialium, in proximo festo Purificationis B. MARIÆ persolvenda, utì constat ex ipsius apocha, in archivo Cathedralis Ecclesiæ hactenus custodita.

Eodem ferè tempore Henricus Brunsvicensis magno animo, sed minori felicitate, conatus est recuperare Ducatum suum, quo ante annos tres bello Schmalkaldico exutus erat à Philippo Landgravio & Joanne Friderico Saxoniæ septemviro. Acceperat ille à Francisco Galliarum Rege magnam pecuniæ vim; sed alios in usus traditam: eâque parvum conscripserat exercitum, circitèr octies mille peditum ac mille quingentorum equitum. Cum his è Verdensi Episcopatu, qui Christophoro ejus fratri tunc parebat, per Autumnum hujus anni processit in Ducatum suum Brunsvicensem; receptâque non modicâ illius parte, appropinquabat Wolffenbuto, ubi aliàs primaria sedes & aula ipsius fuerat. Simul etiam ex altera parte Otto * Comes Ritbergensis, Alhardus ab Hôrde, Matthias Schelle, & alii Westphalicæ Nobilitatis viri, cum alio agmine circitèr mille equitum ac ter mille peditum, in auxilium Ducis adventabant; & conjunctis cum eo viribus, incipiebant Wolffenbutum feroci obsidio premere. Interea verò, dum urbs illa adversùs omnes Henrici impetus fortissimè se defenderet, Philippus Hassiæ Landgravius celeritate maximâ Northeimium venit; contractísque ibidem tum suis, tum aliorum fœderatorum copiis, brevi tempore coëgit exercitum virorum, circitèr viginti quinque millium, unà cum tormentis bellicis quadraginta & ampliùs. Quo audito, Brunsvicensis Wolffenbutanam obsidionem continuò solvit; rectâque progressus in Landgravium, castra sua non procul à castris ipsius posuit, ut ibidem videret, an hostilibus copiis ex opportuno loco stragem aliquam inferre posset. At planè aliter evenit res. Cùm enim per dies aliquot levioribus hinc indè pugnis inter se invicem digladiati essent, ab ingenti adversariorum suorum numero ac multitudine tandem Henricus Dux in eas angustias detrusus est, ut sinè graviore prælio fortunam præsentis belli desperare, seséque unà cum filio suo *Carolo Victore* in potestatem Landgravii tradere coactus fuerit.

Henricus, Dux Brunsvicensis Catholicus, tentat recuperare suũ Ducatum. *Spond. hic n. 10. Spangenb. chron. Mansfeld. Chytræus l. 16 Saxon.*

**Chron. Trem. ms. Spangenb. ibid.*

Sed ab Hasso & aliis fœderatis cogitur, se unà cum filio suo in captivitatẽ tradere. *Auctores iidem.*

Dies infaustæ hujus deditionis fuit vicesima prima* Octobris, ac postridie statim ambo Duces captivi ab Hermanno Malsburgio Cassellas deducti sunt: ubi filius postmodum in custodia retentus; pater autem à filio separatus, ac deinde Ziegenhainam avectus est. Cùm in urbem Cassellensem advenissent, universa plebs cum aula Principis effudit se in ingentem plausum: solus autem Wilhelmus Landgravii triumphantis natu major filius, inter ista lætitiæ signa pro-

**Henricus Abbas Marien-münsterensis in diario.*

Wilhelm⁹, Landgravii filius, Cassellis in adventu ducũ

captivorum amarè flet, & patri suo similem fortunam præsagit. *Dilich. in chron. Hassiæ.*

profusè flevit. Rogatus autem, cur ità gemeret? respondit animo plùs quàm puerili; sibi in aspectu istorum Principum captivorum venisse in mentem illud Solonis ad Regem Cræsum: *nihil in orbe tam fœlix esse, quod vicissitudini temporum non subjaceret.* Per quæ verba, teste Dilichio, videtur præsagiûsse fortunam sui patris, qui biennio pòst à Carolo Imperatore in similem captivitatem abductus est, Henrico Duce & filio ejus in pristinam libertatem & bonorum suorum possessionem restitutis. Aberat Landgravius, dum ista Cassellis fierent. Partâ enim victoriâ, protinus convertit se contra Joannem Comitem de Schawenburg, & Ottonem Comitem Ritbergensem: quorum ille Henrico Duci auxilia miserat; hic verò etiam belli stipendia commeruerat. Priori ex his duobus arcem Bückeburgicam; posteriori autem Ritbergense castrum eripuit, illúdque in suam & Comitis Lippiensis fidem jurare compulit.

Landgravius partâ victoriâ occupat Bückeburgum & Ritbergam. *Spangenb. chron. Mansfeld Dilich. in chron. Hassiæ.*

His peractis, die 11. Novembris in die S. Martini Episcopi, Ritbergâ Paderbornam venit: ubi postquam in Abdinghoffensi monasterio pernoctâsset, altero mane Warburgum, & indè Cassellas abiit. Miles autem, quem in hoc itinere trahebat secum, in diversis hinc indè locis per Diœcesin nostram distributus est; non sinè magno rusticanorum hominum & monasteriorum quàm plurium damno, utì in militaribus ejusmodi profectionibus evenire plerumque solet. Quanquam inter hæc incommoda longè ampliùs dolendum fuerit, quòd oppidum Lichtenoënse, in eadem via Cassellana situm, eo tempore nullam transituro militi mansionem præbere valuerit à recenti incendio; de quo in veteribus manuscriptis hoc modo legitur: *Anno 1545, die vicesimâ nonâ Maji, oppidum Lechtenowe, exceptâ arce Episcopali, per incendium ità penitùs conflagravit, ut ne quidem tuguriolum à voraci flamma superstes manserit.* Simile infortunium, & quidem hoc eodem die, urbecula hæc rursus experta est post annos centum & quadraginta septem, ùt in iisdem chartis annotatur & adjungitur hísce verbis: *eodem die Maji, anno 1692, Lichtenoa rursus, exceptâ Ecclesiâ et quibusdam domibus, totaliter conflagravit.*

Ritbergâ venit Paderbornâ, & indè Cassellas rediit *Henricus Abbas Marienmünst. in diario.*

Lichtenoa oppidum in Diœcesi Paderbornensi, funesto incendio conflagrat. *Manuscriptum vet.*

Lætior hic annus fuit à felici tandem exordio concilii Tridentini, quod Idibus Decembris in festo S. Luciæ Virginis, & sequenti anno quatuor sessionibus continuatum est. Sæpius id antè jam indictum erat, & toties etiam per bella & eventus alios retardatum. Imò & eodem hoc anno timor novus nec parvus erat, ne id iterum sufflaminaretur ex illapsa morte Alberti * Cardinalis & Archiepiscopi Moguntini, die vicesimâ quartâ * Septembris huic mundo subtracti. Nam in ejus locum Philippus Hassiæ Landgravius

Concilium Tridentinum hoc anno inchoatur, die 13. Decembris. *Acta concilii Trid. * Pallav. in hist. conc. Trid. * Serar. l. 5 rer. Mog.*

vius cupiebat eligi Wilhelmum filium, quatuordecim vix annorum juvenem; eóque fine jam pertentaverat animos* quorundam Canonicorum, misso ad eos Alexandro Thannio Darmstadiensi Præfecto. Sed hoc periculum adjuvante Deo feliciter depulsum est; ideóque & initia concilii, ex omnium Catholicorum voto, progressum optatum habuerunt. Præfuerat autem Albertus Moguntinæ Diœcesi in annum tricesimum secundum, & erat germanus frater Joachimi I. Electoris Brandeburgici, decennio priùs è vivis evocati. Catholicæ Religionis propugnandæ studium, etsi quandoque timidè, semper tamen usque ad*extremos halitus constantissimè tenuit; ità ut Lutherus ipsémet, eum frustra pervertere nisus, non sinè indignatione dixerit: *Rectè institutus est Romæ* Albertus, ideóque Lutheranam doctrinam nostram flocci facit.* Cùm videret, plerosque Germaniæ Principes in Lutheri doctrinam certatim ruere, solebat dicere: *multa tempori*commendanda sunt: confido futurum, ut Catholica rursum Religio ac pietas in Germania vigeat.* Sepultus est Moguntiæ in æde primaria ad basin summi altaris, ubi minimùm ter* sepulchrali ejus lapidi incisæ sunt hæ voces: alle hernach: quasi diceret: *ego jam ivi præ; vos autem sequemini.* Thronum ejus Archiepiscopalem recepit Sebastianus ab Heusenstamm, è Cathedralis Ecclesiæ Scholastico ad eam dignitatem subvectus die vicesimâ Octobris; de cujus laudibus id unum dicere hoc loco satis est, fuisse virum talem, qui extincti Principis desiderium eruditione ac pietate suâ compensârit.

*Seckend. & alii, ap. Hartm. in hist. Hass. Exerc. 12. thesi 98.

Albertus Cardinalis & Archiep. Moguntin. moritur, & laudatur.

*Pallav. loc. cit.

*Serar. l. 5. rer. Mogunt. pag. 893.

*Serar. ib.

*Serar. l. 1. rer. Mog. c. 31 p. 108.

In ejus locũ eligitur Sebastianus ab Heusenstamm.

Serar. l. 5. rer. Mog.

Annus Christi 1546.

PAULI III. Pontificis 12. & 13.
CAROLI V. Imperatoris 27. & 28.
HERMANNI Administr. Pad. 14. & 15.

NOvis Evangelicis magnum hoc anno sidus extinctum est, morte sui Doctoris Martini Lutheri: si tamen sidus appellari potuit, qui, dum orbi lucem inferre voluit, innumeros homines in æternas tenebras deturbavit. Evocaverant eum Comites Mansfeldienses in urbem Islebiam, ut hîc in terra natali suam operam conferret ad pacificandas, quas inter se habebant, gravissimas controversias. Digressus ergo Wittenbergâ, venit istuc die 28 Januarii; intráque tres hebdomadas, queis ibidem perstitit, varias* ad plebem conciones habuit, plenas vanâ gloriâ & conviciis ejectis in Pontificem: ità ut meritò crederes, eundem velut viperam brevi morituram extremum

Martinus Lutherus hoc anno moritur, die 18. Februarii.

Cochlæ° in actis Luth. Spangenb. in chron. Mansfeld.

*Epist 1. de Lutheri morte ap. Cochlæum.

mum virus ibidem evomuisse. In harum concionum una superbissimè dicebat de se ipso: *dedit mihi Deus intellectum scripturarum, ut eas rectè interpretari sciam; non autem Papa cum suis Cardinalibus et Episcopis. Ego unam quintulam intellectûs mei non darem pro centum centenariis intellectûs illorum.* Sed brevi Deus obturavit ac silere fecit arrogantissimum illud os. Cùm enim haud multò pòst, nimirum die decimâ septimâ Februarii, bene potus & cœnatus ad lectum se recepisset; repentino morbo suffocatus, infelicem animam exhalavit circiter tertiam horam post medium noctis, inchoatâ jam die decimâ octavâ Februarii. Neque tamen hîc finem habuêre turbæ, ab eodem adhuc vivo concitatæ. Jam enim Principes Protestantes novâ vitæ licentiâ & bonorum Ecclesiasticorum rapinis*eum in modum inescati erant, ut, etiamsi Lutherus moriens ad Religionem Catholicam se recepisset, ipsi nihilo segniùs in accepta hæresi fuissent perstituri. Denotabant id satìs creberrima ipsorum conventicula, ac præcipuè conventus ille, qui ab iis ineunte hoc anno Francofurti habitus; nec alio fine, quàm ad promovendam tuendámque hæresim, institutus fuit. Ibi enim ab iis actum de instaurando fœdere Schmalkaldico, de adsciscendo in hoc fœdus Friderico Electore Palatino (qui hoc anno ad Lutheranismum transire cœperat) de tuenda juvandáque apostasia Hermanni Coloniensis Archiepiscopi, de rejiciendis Tridentini concilii decretis, de parandis in Cæsarem armis socialibus, nisi Cameram Imperialem è Protestantium arbitrio formet, & eorum cuilibet plenissimam conscientiarum suarum libertatem indulgeat.

Cæsar, tametsi hæc eorum consilia jam satìs pervideret; tamen, ut ostenderet, nihil à se omitti, quo amica pax & antiqua Religionis unitas revocari valeat, novum Ratisbonæ colloquium à Theologis utriusque partis haberi jussit, præsidentibus Mauritio Hutteno Episcopo Aichstadiensi, & Friderico Comite Fürstenbergio. E Catholicis disputatores constituti erant Petrus Malvenda Dominicanus, Everhardus Billichius Carmelita, Joannes Hoffmeisterus Augustinianus, & Joannes Cochlæus Doctor: è Lutheranis verò Martinus Bucerus, Joannes Brentius, Erardus Schneppius, & Georgius Major, substitutus Melanchthoni, qui colloquium istud subterfugerat. Initium congressui datum est sexto Calendas Februarii, multæque hebdomades eidem insumptæ sunt sinè omni fructu & spe concordiæ. Catholici enim ad omnes materias paratissimi, accuratè se continebant intrà limites à Cæsare præscriptos. Lutherani autem, extra oleam saltare soliti, nunc has nunc illas extravagandi vel secedendi vias inquirebant; ac tandem appetente die vicesimâ Martii clanculum se subduxerunt ex arena, fugisse potiùs, quàm abiisse visi. In-

*epist. 1. suprà dicta

*Pallav. in hist. conc. Trid. l. 6.

Protestantes de rebus à se agendis consultant Francofurti: Fridericus Elector Palatinus à Fide Catholica deficit.

Surius in comment. rer. gest.

Helvic. in theatr. hist. univers.

Pallav. in hist. conc. Trid. l. 6.

Colloquiũ Ratisbonense inter Doctores Catholicos & Lutheranos.

Cochlæ° in actis Luth.

Surius in comment.

Pallav. in hist. cit. l. 6. c. 9. n. 5.

Interea Cæsar è Belgio properabat Ratisbonam ad comitia suprà dicto colloquio subjungenda. Priùs verò, quàm eò loci pervenisset, accesserunt ad eum Spiræ, Fridericus Palatinus, & Philippus Landgravius. Ille, ut recenti apostasiæ ac defectioni suæ colorem aliquem obduceret: hic verò, ut Ratisbonensis colloquii cessationem, Cæsare invito factam, excusaret; & (quod intolerabilius erat) Hermanni Coloniensis novationes permitti ac tolerari peteret. Audax petitio! atque ejusmodi, quâ veterem verámq; Religionem Catholicam ex omni ferè Germania proscribi deposcebat. Saxoniam penè universam jam obtinebant Lutherani, Henricum Brunsvicensem probè Catholicum tenebant in vinculis, Fridericum Palatinum adhuc noviter in suos errores traxerant, Hermannum Coloniensem ac Paderbornensem in inceptis novationibus confirmari expetebant, Franciscum Monasteriensem & Osnabrugensem iisdem vestigiis inhæsurum intellexerant, Moguntini ac Treverici Electoris consensum elicere modis omnibus contendebant. Quid ergo supererat Landgravio, quàm ut simul peteret, Catholicæ Religionis jugulo cultrum ultimum ac peremptorium infigi? Quare paucis respondit Cæsar Landgravio: *Ea, quæ Coloniensis attentâsset, nullo Canonum sacrorum jure, nullo Cæsaris vel Imperii indulto factitata esse. Et quid?* addebat, *quid in rebus Ecclesiasticis novare vel immutare vult iste Hermannus, cùm ne quidem latinas* **literas rectè intelligat; et semper in officiis divinis tam socors et deses fuerit, ut, quàm diu in gradu sacerdotali constitit, non nisi tres Missas legerit, quarum duas peragere debuit me præsente?* Per quæ verba Landgravius, qui & ipse latinas literas non didicerat, sat apertè punctus ac sugillatus obticuit: Cæsar autem, dimisso Palatino & Landgravio, Ratisbonam perrexit ad aperienda comitia, pridem indicta. Venit illuc die decimâ Aprilis; & (quod ingenti cum dolore vidit) vix unum alterúmve è Principibus conscriptis reperit, qui in tantis Imperii negotiis se ipse præsentem stiterit. Iterum ergo novo mandato, die 22dâ Aprilis edito, jubet omnes adesse in persona propria. Cúmque iterum emanerent Lutherani, studeréntque magis in privatis conventiculis rem suam agere, quàm in comitiis publicis pro Imperii totius bono collaborare; tandem Imperator, Lutheranorum ferociam quotidianis incrementis augeri videns, cœpit arma circumspicere, & in refractarios bellum adornare, tracto etiam in societatem Catholici fœderis Paulo III. Summo Pontifice. Neque id eis occulere vel celare voluit Augustissimus Princeps. Cùm enim haud multò pòst* à Protestantium Legatis rogaretur, quid sibi vellent isti apparatus belli ac delectus militum, quos in Italia & aliis in locis fieri comperissent? intrepidè

*respon-

Philippus Hassiæ Landgravius rogat Cæsarem, ne se opponat novationibus Hermanni Archiepiscopi Colon. *Hortens. l. 1. de bello German. Surius in comment. Hartm. in hist. Hass. exerc. 13. thesi 102.*

Cæsar hanc petitionem rotundè rejicit. *Hortens. loco cit.* **Serar. l. 5. rer. Mog. sub Sebastiano Archiep.*

Abit Ratisbonam ad comitia: in quibus videns Lutheranos comparere non velle, decernit bellum in refractarios. **Cochlæus in actis Luth. ad hunc annum.*

**die 18. Junii.*

*Chytræus l.16. Saxon. Haræus in ann. Brab. Surius ad hunc ann.

*respondit eis: *Germaniæ pacem ac tranquillitatem sibi cordi esse, hanc qui vellent, sibi maximè caros et amicos fore; qui verò nollent, et monasteriorum ac Præsulum bona iniquè detinere pergerent, bello et armis ad obsequium compelli oportere.*

Legati Principum Lutheran. discedunt è comitiis: Catholici Principes apud Cæsarē urgent progressum concilii Tridentini,

His auditis Legati Protestantium post dies paucos non salutato Cæsare è comitiis discessêre; atque ità rerum agendarum consultatio devoluta est ad solos Principes Catholicos & eorum Legatos, qui jam antea secessionem à Lutheranis* fecerant. Hos inter è seculari statu præcipui ac potentissimi erant Albertus Bavarus & Wilhelmus Clivius: quos, ut arctiori vinculo sibi Cæsar adstringeret, in iisdem comitiis affinitate* proximâ sibi conjunxit; Alberto Annam, & Wilhelmo Mariam, Ferdinandi fratris Regísq; Romanorum filias in matrimonium tradens. Similiter & è statu Ecclesiastico ibidem erant Ernestus Archiepiscopus* Salisburgensis, Otto Cardinalis & Episcopus Augustanus, Christophorus Cardinalis & Episcopus Tridentinus, Wolffgangus Episcopus Passaviensis, Wigandus Bambergensis, Melchior Herbipolensis, & Valentinus Hildesiensis, unà cum Legatis* Moguntinis, Trevirici, & quorundam aliorum Præsulum, quos vel morbus, vel aliorum negotiorum gravitas, à comitiorum accessu impediverat. Hi, cùm in eo conventu præsentem Germaniæ statum & antiquæ Religionis mutationem expenderent, non solùm Tridentinæ synodûs exordia comprobârunt; sed etiam Imperatorem* instantissimè hortati sunt, ut ulteriorem illius progressum generosè tueretur, nec unquam sineret, Protestantes à rebus in ea statutis ac definitis eximi.

*Serar. l.5. rer. Mog. *Surius ad hunc ann *Hansiz. in hist. Archiep. sal. *Serar. loc. cit. sub Archiep. Sebastiano. *Serar. ib. Spond. hic n. 16. Hansiz. ib. pag. 614.

Protestantes cum ingenti exercitu adoriuntur bellū cum Cæsare

Soluto conventu, qui die 22 Julii finem habuit, Germania superior ferè tota adversùs Cæsarem in armis constitit; primæque ante alios in bellum iêrant Ulmensium, Augustanorum, Nôrtlingensium, & Ulrici Ducis Wiirtenbergensis copiæ, Ductore Sebastiano Schertelio. Has deinde Landgravius & Saxo propediem consecuti sunt, magnísque itineribus Donawerdam properabant cum octoginta millibus peditum, decem millibus equitum, & centum ac triginta tormentis bellicis. Cæsar, cui nondum eo tempore miles omnis ad manum erat, eorum adventu cognito, paululùm reflexit copias* Landishutum: ubi intrà dies paucos ad eas accesserunt è terris Pontificiis duodecim millia peditum cum equitibus quingentis, è Regno Neapolitano & Insubria octo millia peditum Hispanorum cum equitibus non paucis, à Duce Florentino ducenti equites, & à Duce Ferrariensi centum. Subinde Saxo

*Spangenb. in chron. Mansf. Haræus in ann. brab. Surius, Spondan. Chytræus & alii.

Cæsar exercitum suū colligit Landishuti.

*Chytræus l.16 Saxon.

&

& Landgravius, copiarum suarum ubertate & affluxu tumidi, mittebant in castra ejus æneatorem cum adolescente, qui bellum* ei denuntiaret per epistolam ad amentum hastæ alligatam. At ille jam nihil metuens, responsi loco remisit illis Imperatoriæ proscriptionis tabulas, Ratisbonæ in comitiis conscribi jussas: alterâque mox die, quæ erat vicesima quinta Augusti, cum exercitu suo progressus est Ratisbonam, & indè Ingolstadium; exspectaturus inibi Comitem Büranum, qui cum decem millibus Belgicorum peditum & quinque millibus præstantissimorum equitum erat in via. Advenit ille tandem exeunte Septembri; suóque accessu castra Cæsaris eum in modum auxit, ut jam in exercitu suo numeraret circitèr quadraginta quinque millia peditum, & novem vel decem millia equitum, unà cum omni re ad bellum inferendum necessaria. Tum verò fortuna Cæsaris lætiores aspectus induit. Nam ex eo tempore usque ad exitum Novembris continuo victoriarum cursu eidem sese dediderunt insessæ ab hostibus urbes, Neoburgum, Wendinga, Donawerda, Dillinga, Lauinga, Gundelfinga, Bopfinga, Nortlinga, Dinckelspila, Rotenburgum ad Tuberum fluvium, & aliæ multæ, Cæsaris adventu magis, quàm armorum vi subactæ.

*Surius in comment. Chytræus l. 16. Saxon.

Redit Ratisbonam, occupat Ingolstadiũ, ibíq; novũ belli robur accipit è Belgio.

Helvicus in theatro hist. univ. Haræ⁹, Surius & alii

Pleræque urbes, antea ab hostibus occupatæ, se dedunt Cæsari.

Surius ad hunc annũ. Spangenb. in chron. Mansf.

Non minori felicitate in septemviri Saxonici terras omnes cum alio exercitu ingressi erant Ferdinandus Romanorum Rex, & Mauritius Saxoniæ Dux; qui ob inimicitias ac dissensiones, cum Electore jam pridem habitas, in comitiis Ratisbonensibus ad Cæsarem se converterat. Et quia pleræque ipsius urbes præsidiariis militibus denudatæ erant; brevi tempore universa propè regio in manus amborum venit, exceptâ Wittenbergâ, Gothâ, Isenaco, & paucis oppidis vel pagis, in harum urbium aspectu positis. Quo audito, cùm & aura hiemalis domuitionem suaderet Saxoni, ipse & Landgravius die vicesimâ tertiâ Novembris ab invicem discesserunt: hic in Hassiam, ut eam tueretur ab incursu Cæsaris; ille in Saxoniam Electoralem, ut eam suis & socialibus Landgravii copiis recuperaret. Ità Cæsar jam ab omni metu liber, Comitem Büranum cum suis legionibus à se dimisit: &, ùt rerum eventus docuit, plures urbes ac provincias recepit in hieme; quàm aliàs, etiam secundissimâ fortunâ, potuisset vincere in æstate. Büranus enim, ad Mœnum inferiorem abiens, occupavit ibi Darmstadium & Francofurtum, in quibus urbibus hiberna tenuit. Cæsar autem, Rotenburgo Halam Suevorum pergens, passim omnia fœderatorum Principum urbiúmque loca ad suam gratiam aspirare ac suspirare vidit. Ibi primùm Fridericus Elector Palatinus cum acer-

Ferdinand⁹ Rom. Rex, & Mauriti⁹ Saxo, occupant terras Electoris Saxoniæ.

Surius, & alii auctores cit.

Saxonis & Landgravii exercitus dissolvitur: Elector Palatinus, Dux Wüttenbergicus, Darmstadiũ Francofurtum, Ulma, Augusta, & aliæ urbes, Cæsari se submittunt

Surius in comment. Haræus in ann. brab.

acerbo fletu ad pedes Imperatoris accidit, & sui erroris veniam impetravit. Ibi Ulmenses, Augustani, & Argentinenses, cùm aliis aliarum urbium Legatis, demisso vultu & genibus incurvatis clementiam exorârunt. Ibi denique Ulricus Dux Würtenbergensis, ejuratâ Saxonis & Landgravii societate, in gratiam fidémque Cæsaris receptus est: quanquam omnes non sinè gravi mulcta, in ærarium victoris inferenda.

Hermann* Archiepiscopus Colon. & Ecclesiæ Paderborn. Administrator hæreticus, à Pontifice exauguratur, die 16. Aprilis: *Spond. hic n. 16. Pallav. in hist. conc. Trid. l. 7. *Rader. in vita P. Canisii l. 1. c. 4 Annal. Collegii Colon.

Post hæc etiam Imperator convertit animum ad castigandas abolendásque novationes Hermanni Coloniensis Archiepiscopi, sæpe antea, sed frustra moniti. Moverat illum Pontifex à gradu Archiepiscopali velut hominem inutilem, doctrinísque hæreticis pertinaciter insistentem. Simul etiam Imperatori miserat exaugurationis prædictæ sententiam, Romæ latam in consistorio publico die decimâ sextâ *Aprilis: jusserátque, ut Paderbornæ in ejus locum eligeretur alius; Coloniæ verò sufficeretur ei Adolphus Schawenburgicus, dudum antea ejusdem Hermanni Coadjutor. Qua de re simul aliæ ad Adolphum literæ transmissæ sunt, quibus ei Pontifex Archiepiscopale munus auctoritate Apostolicâ demandabat. Adolphus, hujusmodi literis potitus, ne quid temere & inconsultè faceret, consilii causâ Petrum *Canisium è Societate Jesu Coloniâ misit ad Cæsarem, adhuc in comitiis agentem Ratisbonæ. Et ille, cùm id temporis totus esset in apparando bello contra Protestantes, insupérque adhuc omnia incerto fluctuarent exitu; jubebat ejusmodi literas adhuc paulisper obtegi, quemadmodum & ipse suas, à Pontifice missas noluerat evulgari. Neque Cæsar opinabatur, id summo Pontifici* in modernis rerum circumstantiis ingratum fore. Videbat enim, executionem sententiæ, ab eo latæ, majori cum efficacia præstari posse confecto bello: imò, si priùs ea tentaretur, multis maximísque periculis obnoxiam esse, tum quòd adversarii inter alias belli causas Hermannum unicè defendendum suscepissent; tum quòd ipse Imperator adhuc videri vellet, contra Saxonem & Landgravium in bellum ire, non Religionis, sed rebellionis ac proterviæ causâ. Unde & intra primos menses, post acceptam sententiam Papalem, non modò nihil movit contra hunc apostatam; sed etiam die septimâ Julii* ad eum, velut regentem Archiepiscopum, Ratisbonâ scripsit, mandavítque, ne Protestantibus opem ferret, ne suos subditos eisdem militare sineret, ne Cæsareis militibus è Belgio adventuris viam ac transitum prohiberet. Exinde Præsul novam sibi spem fingebat emolliendæ, quam incurrerat, indignationis* & iræ Cæsaris: atque ideo literas istas, sibi tanquam Archiepiscopo adhuc inscriptas,

*Pallav. loc. cit. Spond. l. c. *Pallav. ib. Spond. ib. *Spond. & Pallav. ib.

Diœ-

Diœcesi tota promulgari, & iis examussim obediri jussit. Ne tamen idcirco videretur Bucerianam doctrinam deseruisse, adhuc perrexit eam in suis urbibus & oppidis promovere: testísque est*Kleinsorgius, quòd eodem hoc anno Præcones aliqui Lutherani ex mandato ipsius in Ecclesiæ Werlensis cathedram intrusi fuerint; & Sacerdos alius Catholicus à plebejis quibusdam civibus ac mulierculis de suggestu sacro deturbatus.

Kleinsorg. in hist. ms.

At minimè diuturnus, imò nec semestris fuit hic eorum furor. Cùm enim haud multò pòst Lutheranorum belligerantium fortuna retrocederet, & jam ferè tota superior Germania Cæsareas Aquilas adoraret; cœpit etiam pientissimus Imperator Papali sententiæ morem gerere, & Hermannum diu refractarium à suis insulis ac honoribus amovere. Id autem ut quietiùs & sinè strepitu armorum fieret, vertente hoc anno suos ad eum Legatos misit Philippum Lalainium Comitem, & Viglium Zwichemum juris consultum, qui suo nomine juberent eum vel ad Fidem Catholicam se recipere, & Pontificis gratiam præstolari; vel Cathedris Episcopalibus excedere, & aliis dignioribus locum dare: alterutrum nî fecerit, Cæsarem usurum armis ac vi militari. Hermannus, ùt primùm hos Legatos & hanc eorum propositionem sibi penitùs inexspectatam audiit, vehementer exterritus *palluit*, *ùt nudis pressit qui calcibus anguem.* Ac primò quidem, ut ex hujusmodi laqueis evolveretur, sese in omnes elabendi vias contorsit, appellando nunc ad concilium *solius nationis Germanicæ; nunc etiam provocando ad exempla Joachimi Brandeburgici & aliorum Principum Lutheranorum, qui in hoc bello secum à Cæsareis partibus non recesserant. Sed cùm hæc omnia nihil proficerent; insupérque magnum discrimen esset inter provincias hæreditarias, & inter eas, quæ Catholicæ Religionis intuitu per electionem conferuntur: tandem initio sequentis anni, die vicesimâ* quintâ Januarii, utriusque Episcopatûs insulam abdicare, & in gentilitio comitatûs Wiedani castro ad vitam privatam se recipere, coactus est, quinquennio pòst ibidem in miseriis mortuus anno 1552. die 15 Augusti. Eandem fortunam subire debuit Fridericus frater ejus, olim Episcopus Monasteriensis; tunc autem Bonnensis Ecclesiæ Præpositus. Nam & ipse, quòd cum hæretico fratre suo in eadem nave sessitâsset, Bonnensi Præposituræ simul exutus est, adscito in ejus locum Joanne Groppero Susatensi, viro doctissimo, de quo alibi prolixiùs disseremus.

Et à Carolo Cæsare sub initium sequentis anni utrumque Episcopatum abdicare cogitur.

Henricus Abbas Marienmünst. in diario, & aliæ scripturæ veteres.

Spond. ad hunc ann. n. 16 in fin.

Merssæus Cratep. in Cat. Arch. Colon. sub Adolpho succes. ejus.

Fridericus frater ejus exuitur Præpositurâ Bonnensi, quæ dein collata est Joanni Groppero, viro doctissimo.

Surius in com. 1547.

Paulò antè, quàm ista fierent, nonnulli rituum Catholicorum irrisores evidentibus pœnis à Deo castigati sunt Werlis in

Irrisores Missæ & rituum Catholicorum divinitus puniuntur.

*Kleinsorg. in hist. ms. germanicâ linguâ.

*eine spöttische Meß.

*principal Meßhalter.

Westphalia. Rei seriem pro coronide præsentis anni narrabo breviter ex *Kleinsorgio. Cùm per æstatem hanc Lutherani Prædicantes in Ecclesiæ Werlensis cathedram intrusi essent, ejecto (ùt suprà memini) Sacerdote Catholico; leviculi cives aliqui ausi sunt in popina cerevisiaria Missam jocularem agere, & cæleste illud Sacrificium histrionico ritu exhibere. Unus eorum, quem primarium Sacerdotem vel *Sacrificulum appellabant, suprà calicem & patenam efformabat plurimas cruces; easdémque ludibrii ac derisionis causâ nominabat ictus tutatorios, vulgò Schirm-Schläge. At brevi Deus cum ludionibus istis ludum alium tristiorem lusit. Repentè enim omnes aspectabili plagâ in suis corporibus percussi sunt: &, qui primarius in eo ludo sacrificulus fuerat, ab usu mentis deturbatus, & humanæ miseriæ spectaculum factus est, membris omnibus in continuos hujusmodi ictus contortis, utì se non solùm ab hominibus fide dignis accepisse; verùm etiam suismet oculis inspectâsse, refert Kleinsorgius.

AN-